

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

Mahmut ÇÖKMEZ

TÜRKİYE’NİN GÖÇMEN POLİTİKASI VE SURİYELİ
SİĞİNMACILAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUŞ-2021

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

Mahmut ÇÖKMEZ

TÜRKİYE’NİN GÖÇMEN POLİTİKASI VE SURİYELİ
SIĞINMACILAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Abdullah KIRAN

MUŞ-2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	VI
KISALTMALAR DİZİNİ	VII
TABLolar DİZİNİ	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ, GÖÇMEN, MÜLTECİ VE SIĞINMACI'YA YÖNELİK KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. GÖÇ KAVRAMI VE ÇEŞİTLİ TANIMLARI	4
1.1.1. Göç Kuramları	8
1.1.2. Göç Türleri	17
1.1.3. Göç Etmeye Neden Olan Unsurlar	23
1.1.4. Göçün Ekonomik, Sosyo-Kültürel, Siyasi ve Psikolojik Sonuçları	30
1.2. GÖÇMEN, SIĞINMACI, MÜLTECİ KAVRAMLARI VE TANIMLARI	33
1.2.1. Göçmen	33
1.2.2. Sığınmacı	36
1.2.3. Mülteci	39

İKİNCİ BÖLÜM

DÖNEMSEL BAZDA TÜRKİYE'YE DOĞRU GERÇEKLEŞEN GÖÇ HAREKETLERİ

2.1. TÜRKİYE'YE YÖNELİK GÖÇ HAREKETLERİ	43
2.1.1. 1923-1945 Arası Dönem	44
2.1.2. 1945-1960 Arası Dönem	48
2.1.3. 1960-1980 Arası Dönem	51
2.1.4. 1980 Sonrası Dönem	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYELİ SIĞINMACILARIN GÖÇ HAREKETLERİNİN YÖNETİMİ VE TÜRKİYE'NİN GÖÇ POLİTİKASI

3.1. SURİYELİ SIĞINMACILARIN GÖÇ HAREKETİ	61
---	----

3.2. TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİ SIĞINMACILARIN SAYISI	64
3.2.1. Geçici Barınma Merkezlerindeki Suriyeli Sığınmacı Sayısı.....	67
3.3. TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLERİN HUKUKSAL STATÜSÜ	71
3.3.1. Türkiye’nin Göç Yönetimi Konusunda Gerçekleştirdiği Hukuki ve İdari Düzenlemeler.....	75
3.3.1.1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu	75
3.3.1.1.1. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü	81
3.3.1.1.2. Göç Kurulu	85
3.3.1.2. Geçici Koruma Yönetmeliği.....	86
3.3.1.3. Uluslararası İşgücü Kanunu.....	92
3.3.1.4. Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik	95
3.3.1.5. Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik.....	96
3.4. SURİYELİ SIĞINMACILARIN TÜRKİYE’DE YARARLANDIĞI HİZMETLER VE HİZMETLERİN HUKUKİ DAYANAKLARI	97
3.4.1. Sağlık Hizmetleri.....	97
3.4.2. Eğitim Hizmetleri	98
3.4.3. İş Piyasasına Girme Hizmetleri	99
3.4.4. Sosyal Yardım Hizmeti	100
3.4.5. Tercümanlık Hizmetleri.....	100
3.4.6. Avukatlık Hizmetleri	100
3.5. SURİYE’DEN TÜRKİYE’YE DOĞRU YAŞANAN GÖÇ DALGASININ GÜVENLİK BOYUTU	101
3.6. TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLER VE EKONOMİK BOYUTU	103
3.7. TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLER VE VATANDAŞLIK	106
3.8. TÜRKİYE’NİN GÖÇ POLİTİKASI	109
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	122
KAYNAKÇA	132
ÖZGEÇMİŞ	147

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’NİN GÖÇMEN POLİTİKASI VE SURİYELİ SIĞINMACILAR

Mahmut ÇÖKMEZ

Danışman: Prof. Dr. Abdullah KIRAN

2021, 156 sayfa

Bu tezde vurgulanan temel amaç, Suriye’de yaşanan iç çatışmalar neticesinde milyonlarca Suriyelinin kendi ülkesini terk ederek Türkiye’ye sığınmaları ve göçün Türkiye tarafından hem hukuki hem de idari açıdan yönetiminin ele alınması olmuştur. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, konuyla ilgili kavramlar açıklanmış ve kavram bulanıklığı giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca yine birinci bölümde genel olarak göçlerle ilgili kuramlara ve göçün neden ve sonuçlarına değinilmiştir. İlgili kuramlar ile göçün neden ve sonuçları Suriyeli sığınmacıların göç hareketiyle açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde, tarihsel olarak özellikle Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar Türkiye’ye doğru gerçekleşen göç hareketleri dönemsel olarak açıklanmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise Suriyeli sığınmacıların göç hareketlerine, Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların hem geçici barınma merkezlerindeki hem de barınma merkezleri dışındaki sayılarına, Türkiye’nin söz konusu göç hareketiyle ilgili düzenlediği hukuki ve idari düzenlemelere yer verilmiş ve söz konusu göç hareketinin Türkiye’ye güvenlik ve ekonomik etkileri üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Suriyeli sığınmacıların Türk vatandaşlığına alınmaları konusundaki verilere değinilerek devamında Türkiye’nin geçmişten günümüze göç politikaları tarihsel sıraya dikkat edilecek şekilde verilmeye çalışılmıştır.

Arap Baharı’nın bir sonucu olarak gelişen olayların Suriye’ye sığraması ve Suriye’nin Türkiye ile uzun sınır komşusu olmasından dolayı, göç akınının Türkiye’yi farklı açılardan etkilediği ve özellikle göçün ekonomik boyutunun Türkiye’ye etkisinin birinci sırada yer aldığı görülmüştür. Türkiye bu sığınmacı akını neticesinde bazı hukuki adımlar atarak ilk etapta gelenlerin statü sorununu gidermeye çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen, Sığınmacı, Mülteci, Entegrasyon, Arap Baharı

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
TURKEY'S IMMIGRATION POLICY AND SYRIAN ASYLUM SEEKERS

Mahmut ÇÖKMEZ

Advisor: Prof. Dr. Abdullah KIRAN

2021, Page: 156

The main purpose emphasized in this thesis was that millions of Syrians left their countries and took refuge in Turkey as a result of the internal conflicts in Syria and the management of migration by Turkey both legally and administratively. The study consists of three chapters. In the first chapter, related concepts are explained and conceptual ambiguity is tried to be removed. In addition, again in the first chapter, theories about migration in general and its causes and consequences are mentioned. The causes and consequences of migration with the relevant theories were tried to be explained by the migration movement of Syrian refugees. In the second chapter, historically, the migration movements that took place towards Turkey from the proclamation of the Republic until today are explained periodically. In the third and last chapter, the migration movements of Syrian refugees, the number of Syrian refugees in Turkey both in temporary refuge centers and outside the refuge centers, and the legal and administrative regulations of Turkey regarding the said migration movement are included and the security and economic effects of the said migration movement on Turkey have been tried to be emphasized. In addition, by referring to the data on Syrian refugees' Turkish citizenship, it has been tried to give attention to the historical order of Turkey's migration policies from past to present.

As a result of the Arab Spring, the spread of the events to Syria and the long border neighbor of Syria with Turkey, it has been observed that the migration influx affected Turkey from different angles and especially the economic dimension of migration took the first place on Turkey. As a result of this influx of refugees, Turkey has taken some legal steps and tried to resolve the status problem of those who came in the first place.

Key Words: Immigration, Immigrant, Asylum Seeker, Refugee, Integration, Arab Spring

ÖNSÖZ

2010 yılında Tunus'ta başlayan ve bir süre sonra diğer Arap devletlerine sıçrayan ve 'Arap Baharı' olarak bilinen sürecin en çok etkilemiş olduğu devletlerin başında Suriye gelmiştir. Suriye'de uzun süren iç çatışmalar neticesinde milyonlarca insan sığınmacı pozisyonuna düşmüştür. Sığınmacıların göç ettiği ülkelerin başında ise Türkiye gelmektedir. Nitekim hem Türkiye hem de Suriye'ye komşu olan diğer devletler, kendisine gelen bu göç akınını yönetmeye çalışmışlardır. Türkiye'nin bu sığınmacı akınını nasıl yönettiğinin vurgulanmaya çalışıldığı bu çalışmada, üzerinde durulan temel nokta sivil insanların yönetimi meselesi olmuştur.

Tez çalışması boyunca, beni önerileri ve sahip olduğu bilgisi ile yönlendiren, konuyla ilgili olarak merak etmiş olduğum sorularla aydınlatan danışman hocam Prof. Dr. Abdullah KIRAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Yine konu hakkında daha önce yapmış olduğu çalışmalarından yararlandığım ve konuyla ilgili özellikle hangi kavramlara dikkat etmem gerektiğini belirten Prof. Dr. Murat AKTAŞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca tezin okuma ve yazım yöntemi konusunda yardımcı olan Dr. Öğr. Üyesi Veysel ERGÜÇ'e, Dr. Öğr. Üyesi Sedat KARAKAYA'ya, Arş. Gör. Sıddıka ÖZTEKİN'e, çalışmanın kaynakça ve yazım kılavuzu noktasında katkıları bulunan Dr. Öğr. Üyesi Atik ASLAN'a sonsuz teşekkür ediyorum. Son olarak bu uzun ve yorucu dönemde bana verdikleri destek ve gösterdikleri sabırdan dolayı tüm aileme teşekkür ediyorum.

Muş-2021

Mahmut ÇÖKMEZ

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	:	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AKA	:	Ankara Kalkınma Ajansı
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMYK	:	Birleşmiş Milletler Yüksek Komitesi
BMMYK	:	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
GKY	:	Geçici Koruma Yönetmeliği
ICMPD	:	Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi
IOM	:	Uluslararası Göç Örgütü
İŞİD	:	Irak Şam İslam Devleti
İGAM	:	İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi
İHD	:	İnsan Hakları Derneği
İK	:	İskân Kanunu
İNSAMER	:	İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi
KDK	:	Kamu Denetçiliği Kurumu
MAZLUMDER	:	İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği
MC	:	Milletler Cemiyeti
MD	:	Mülteciler Derneği
NATO	:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ORSAM	:	Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
RG	:	Resmi Gazete
TESEV	:	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TÜRKSAM	:	Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi

T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TVK	:	Türk Vatandaşlığı Kanunu
UİK	:	Uluslararası İşgücü Kanunu
USAK	:	Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
YUKK	:	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1. 2000-2011 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Düzenli Göç Hareketleri ...	58
Tablo 2.2. 1995-2011 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Düzensiz Göç Hareketleri ..	59
Tablo 3.1. Suriyelilerin Kaldığı Geçici Barınma Merkezleri	70
Tablo 3.2. Türk Hukukuna Göre Uluslararası Koruma Düzenlemesi	92

GİRİŞ

Göç, insanlık tarihinin başlangıcına kadar gidebilen bir olgu olmakla birlikte, insanlık tarihini derinden etkileyen gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Eski çağlardan günümüze insanlık tarihini derinden etkilemiş olan kitlesel göç hareketlerinin nedenlerine baktığımızda, göçün gerçekleştiği yer ve zamana göre farklılık gösterdiğini görmekteyiz. Dolayısıyla, birbirinden son derece farklı sonuçları da ortaya çıkarmıştır.

İnsanlar farklı dönemlerde, çeşitli nedenler yüzünden yaşadığı yerleri terk ederek yeni yerlere gitme ihtiyacı hissetmişlerdir. Özellikle günümüzde gittikçe gelişen teknoloji ile birlikte bu yer değişimi daha hızlı bir şekilde gerçekleşebilmektedir. Buna bağlı olarak mesafenin ne kadar uzak olduğunun eski dönemlerde olduğu gibi bir önemi de kalmamaktadır. Gerçekleşen her göç hareketi isteğe bağlı olmamaktadır. Nitekim göç olgusu açıklanırken üzerinde en çok durulan olgu, zorunlu göç-gönüllü göç ikilemi olmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi her bir göç farklı nedenlere dayanmaktadır. Ekonomik veya eğitim amaçlı olarak yapılan göçler daha çok gönüllü bir şekilde gerçekleşirken; doğal afetler, krizler ve savaşlar gibi nedenlerle yapılan göçler ise zorunlu bir şekilde yapılan göç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye gelişleri de zorunlu göç kategorisine girmektedir. Nitekim 2010 yılında Ortadoğu'da "Arap Baharı" olarak adlandırılan ve Suriye'ye sığınan iç çatışmalar sonucunda ortaya çıkan en büyük sorun, diğer ülkelere doğru gerçekleşen göç hareketi olmuştur. "Arap Baharı" olarak nitelendirilen kitlesel eylemler sonucunda binlerce insanın ölümü ve milyonlarca insanın da sakat ve evsiz kalmasına neden olan iç çatışmalar, gelinen noktada büyük bir nüfus hareketine yol açmıştır. Bu nüfus hareketinin en son ve en önemli ayağını ise Suriyeliler oluşturmuştur. Suriyeli sığınmacılar başta Türkiye olmak üzere komşu ülkelere sığınmışlardır. Hem Türkiye hem de Avrupa Birliği, bu büyük göç hareketini yönetme noktasında bazı girişimlerde bulunmuş ve özellikle Türkiye, milyonlarca Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapmıştır.

Suriye'den gelen göçte hem ekonomik hem de kültürel anlamda en çok etkilenen devletlerin başında Türkiye gelmektedir. Bunun birçok nedeni bulunmakla birlikte en büyük etken, sınır komşusu olması ve Suriye'de bulunan insanların bir kısmının akrabalarının Türkiye'de bulunuyor olmasıdır. Özellikle yaşanan iç çatışmalardan

kaçanlar, Türkiye'nin güney sınırına yakın olan illerine (Şırnak, Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis ve Hatay) göç etmişlerdir. Ancak gelenler sadece buralarda kalmamış ülkenin çeşitli yerlerine de dağılmışlardır. Bugün güneydoğu illeri başta olmak üzere, ülkenin doğu illeri ile birlikte özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde halen milyonlarca Suriyelinin yaşadığı bilinmektedir. Bu şekilde ülkenin farklı yerlerine dağılmış durumda bulunan Suriyeli sığınmacılar, buldukları yerlerde ekonomik, kültürel ve toplumsal anlamda bir dışlanmaya da uğramaktadırlar. Özellikle ekonomik anlamda ucuz işgücü olarak görülen sığınmacılar, tehlikeli olsun olmasın her türlü işte çalışmakta/çalıştırılmaktadırlar.

Bu çalışmanın konusu "Türkiye'nin Göçmen Politikası ve Suriyeli Sığınmacılar" olarak belirlenmiştir. Çalışmada ortaya konulacak temel amaç, Suriye'de yaşanan iç çatışmalar neticesinde milyonlarca Suriyelinin ülkeyi terk ederek başka ülkelere sığınması ve bu göçün özellikle Türkiye tarafından hukuki ve idari açıdan yönetiminin ele alınması olacaktır. Bu olgular ortaya konulurken belirlenen sınırlılık ise; Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılara ne tür yardımlarda bulunduğu, bu kitlesel göç hareketini nasıl yönettiği ve hem hukuki hem de idari anlamda yapmış olduğu düzenlemeler olmuştur. Zira başta hukuki ve idari düzenlemeler olmak üzere gerçekleştirilen çalışmalara ve alınan önlemlere rağmen olgunun devam eden eksiklikleri ve olguya bakış açısında toplumda halen bir sorun sarmalının devam etmekte olduğu görülmektedir.

Bu çalışma, gelen Suriyeli sığınmacıların ülke ekonomisine olan etkisini, ülke vatandaşlarını özellikle güvenlik ve ekonomik açıdan nasıl etkilediğini, ülke içerisinde yararlanmış oldukları hizmetleri ve barınma yerleri ile sığınmacıların mevcut sayılarını ortaya koyması açısından büyük bir önem arz etmektedir. Halen yapılmış veya yapılmakta olan çalışmalara ve bazı kamu kurum ve kuruluşların açıklamalarına bakıldığında gelenlerin göçmen, mülteci veya sığınmacı olduğu şeklinde çeşitli ifadeler yer verildiği görülmektedir. Konuyla ilgili olarak oluşturulan hukuki alt yapıya rağmen halen ülkemizde bir kavram kargaşası bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışma, sığınmacıların geliş tarihinden itibaren uluslararası anlamda ülkemizde hangi statüde yer aldıkları veya alacakları konusunu ortaya koyacak olması açısından ayrıca bir önem taşımaktadır.

Göç olgusu ülkemizde son yıllarda akademik anlamda üzerinde durulan sosyal bir olgu olmuştur. Özellikle konuyla ilgili yapılan çalışmalar daha çok son dönemlerde Türkiye'nin zorunlu bir şekilde karşılaştığı kitlesel göç hareketleri bağlamında hazırlanmıştır. Dolayısıyla çalışma konu ile ilgili kitap, makale ve raporlar ile konuyu ilgilendiren resmi makamların internet sitelerindeki bilgilerin dikkate alınması suretiyle hazırlanacaktır. Konunun işlenişi açısından dikkate alınacak ve uygulanacak olan yöntem ise literatür taraması yapılmak suretiyle yorumlayıcı ve betimleyici metod olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ, GÖÇMEN, MÜLTECİ VE SİĞİNMACI'YA YÖNELİK KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. GÖÇ KAVRAMI VE ÇEŞİTLİ TANIMLARI

Göç kavramının gerek kendisi gerekse de kavramın barındırmış olduğu tarihsel süreç açıklanmaya çalışılırken farklı fikirler, nedenler ve dolayısıyla sonuçlara dikkat çekilir. Kavramın ifade etmiş olduğu olgu, tarihsel süreçte çok eski dönemlere kadar gidebilmektedir. Dolayısıyla yapılacak tanımlar için göçün insanlık tarihinin başlangıcına kadar giden bir olgu olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Bu duruma bakıldığında göç, “en temel anlamıyla ve her şeyden önce coğrafi bir olgudur ve ayrıca binlerce yıl öncesine kadar gidebilen insanlık tarihi itibariyle ortak bir olgu olarak farklı şekillerde ve sık yaşanan bir deneyimdir” (Bartram vd., 2017: 13).

Tarihsel süreçte insanlar farklı nedenlerden dolayı yaşadığı yerleri terk etmek zorunda kalmışlardır. Ancak bu yer değişimi her zaman belirli bir zorunluluğa dayanmamaktadır. Nitekim göçün nereden başlayıp nerede bittiği, kaynak ülkesi ile hedef ülkenin nereler olduğu ve gerçekleşen/gerçekleşecek göçün kendi içerisinde sahip olduğu nedenler, yapılacak tanımlamayı da doğal olarak etkileyecektir. Kara (2017: 7)'ya göre tüm bu etkenler ışığında göç, toplumları hem sosyal hem kültürel, hem siyasal hem de ekonomik olarak etkileyen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olgu (Tekeli, 2010: 18), işgücünü ve üretimi daha etkin kılacak şekilde yeniden dağıtma yoluna girerek, mekân organizasyonunun yeni koşullara göre uyumunu sağlamaya çalışır (Morrison, 197'den alıntı).

Türk Dil Kurumu'nda geçen anlamıyla göç; ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye veya bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine doğru gitme işi, taşınma, hicret, muhacerettir (TDK, 2018). Yani göç, ekonomik, sosyal ve siyasal birtakım sebepler sonucunda bireylerin yer değiştirmesidir (Balcıoğlu, 2007: 15). Göç Terimleri Sözlüğü'nde; göç, kişilerin bir uluslararası sınırı geçmesi ya da herhangi bir devlet içerisinde yer değiştirmesidir. Bunun süre, yapı ve nedeni her ne ise sonuçta göç, insanların yer değiştirdiği bir nüfus hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu yer değiştirmeye mülteci, yerlerinden edilmiş kişi/kişiler, yerlerinden çıkarılmış kişi/kişiler ve ekonomik

göçmenler de dâhildir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 22). Bir başka tanıma göre ise göç, birey veya bireylerin çeşitli nedenlerle (siyasi, ekonomik, sosyal veya doğal nedenlerle) coğrafi açıdan yer değiştirmesi şeklinde ifade edilebilir. Ancak yaşanan bu yer değişimi sadece fiziksel anlamda bir yer değişimi değil, sonuç olarak söz konusu bütün sosyal yapıların da dönüşümüne neden olan bir sosyal olgudur (Adıgüzel, 2018: 1). Dolayısıyla göç, fiziksel, dinsel, kültürel ve dilsel açılardan farklı toplulukları karşı karşıya getirmiş, bu insanların bir arada yaşamalarını sağlayarak etkileşimde buldurmuş ve bu etkileşim sonucunda da yeni ırk, kültür, idare ve yaşam biçimlerini ortaya çıkararak günümüz toplumlarını meydana getirmiştir (Karpat, 2010: 9).

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)'nda göç kavramı daha çok Türkiye bağlamında ele alınmış ve şu şekilde tanımlanmıştır;

“Yabancıların, yasal yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını ve Türkiye'den çıkışını ifade eden düzenli göç ile yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını, Türkiye'den çıkışını ve Türkiye'de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası korumayı” ifade eder (YUKK, 2013: md. 3/ı).

Chambers (2014: 13) ise farklı bir formülasyona başvurarak, kültürel sınırlar ve geçişlerle göçün, aynı zamanda pek çok çağdaş akıl yürütmenin yolculuk programlarına derinden kazınan bir mesele olduğunu ifade ederek olgunun daha çok seyahat, yani gönüllü bir şekilde yapılan göçe dikkat çekmektedir. Burada her ne kadar olgunun seyahat kısmına değinilse de yukarıda da görüldüğü gibi akademik literatürde çok farklı göç tanımının yapılmış olduğunu görmekteyiz. Örneğin Tunç (2015: 30)'a göre, “göç; çalışmak ve daha iyi yaşama olanakları bulmak umuduyla, insanların oturdukları yeri bırakıp başka yörelere yerleşmesi hareketidir.” Nakanishi vd. (2008: 9) ise konuya bir süreç olarak yaklaşmakta ve “göçün; bireylerin sahip oldukları ekonomik ve sosyal imkânları bırakarak ya da bırakılmaya zorlanarak yeni topraklara yerleşmesi ve buralarda yaşamak için yeni olanaklar bulmaya çalışma süreci” olduğunu ifade etmektedir. Ancak yapılan ya da yapılacak olan göç neticesinde birey/bireyler yeni olanaklar bulmaya çalışsa da bu süreç sonucunda çok önemli psikolojik sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

Akhtar (2018: 3)'a göre bir ülkeden diğer bir ülkeye doğru gerçekleşen göç, bu harekete katılan bireylerin kimliklerinde çok önemli ve uzun süreli etkiler doğuran

psikososyal bir süreci ifade etmektedir. Zira ona göre, kişilerin kendi ülkelerini terk etmeleri çok derin kayıpları da beraberinde getirmektedir. Bu yer değiştirme sonucunda yaşanacak muhtemel kayıplar sadece bir ülkeden diğer bir ülkeye doğru yapılmış olan göç sonucunda değil, aynı şekilde bir ülke içerisinde yapılmış olan göçte de kendisini gösterebilmektedir. Yine ona göre bu muhtemel kayıplarla birlikte göç, ruhsal açıdan gelişim ve değişim fırsatlarını da yenilemektedir. Bunlara örnek olarak da yeni özdeşim modelleri, taze bazı idealler ve farklı bir takım üstbenlik dayatmalarını vermektedir (Hartmann, 1939'dan alıntı).

Günümüzde yapılmış olan göç tanımlarına bakıldığında, gerçekleşen göçün amacına, nedenine, zamanına, mekânına, hangi ülkeden başlayıp hangi ülkede bittiğine, göç sürecinde yaşanan zorluklara, çok boyutlu bir süreç olmasına ve sonucuna göre karmaşık bir düzlemde ele alınması sebebiyle farklılık gösterdiği görülmektedir (Özyakışır, 2013:5). Her bir göç ve göç dalgasının bu şekilde neden, içerik, gerçekleşme ve yaşama şekline göre farklılık göstermesinden dolayı ortak ve kapsayıcı bir tanımın ortaya konulması engellenmektedir (Çağlayan, 2013: 87). Dolayısıyla tüm akademisyenlerin üzerinde mutabık olduğu bir göç tanımı bulunmamaktadır. Her çalışmacı konuya farklı bir perspektiften yaklaşmakta ve tanımlamayı da bu perspektif ışığında yapmaktadır.

Özellikle sosyal bir olgu olan göç, sosyolojinin temel parametreleri arasında yer almaktadır. Ancak olgunun ekonomik, kültürel, siyasi ve askeri anlamda diğer bilim dallarını da ilgilendirdiği bilinen bir gerçekliktir. Aynı noktaya değinen İnan (2016: 15)'a göre göç, "farklı bilimsel disiplinlerin ilgi alanına girmektedir. Dolayısıyla göç, sosyal, siyasal, ekonomik, ekolojik veya bireysel birtakım nedenlerle kaynaklanan ve hem zaman hem de mekân açısından incelenmesi/irdelenmesi gereken bir değişim sürecidir."

Siyasi, ekonomik ve kültürel faktörlere bağlı bir şekilde ortaya çıkan göç hareketi, benzer yönler bakımından toplumu etkileyen ve buna bağlı olarak da sonuçlara sahip olan bir olgudur. Göçün gelişimini sadece tek taraflı olarak değerlendirmek yanlış sonuçlar doğurabilmektedir. Hem göçü alan hem de göçü veren merkezlerin nitelik ve nicelik olgularının sahip olduğu özelliklerinin belirlenmesi ve merkezlerin sahip olduğu

karakteristik özelliklerinin birlikte analiz edilmesi gerekmektedir (Ankara Kalkınma Ajansı, 2014:9).

Vurgulanması gereken temel bir özellik olarak göçün kişi, kurum, sivil toplum kuruluşları ve özellikle devletler için neyi ifade ettiğidir? Bu soruya basit bir cevap vermek oldukça zordur. Zira her bir kişi, kurum, STK ve devletin göçe yüklemiş olduğu misyon ve dolayısıyla çıkarmış olduğu anlam yukarıda sıralamış olduğumuz nedenlerden dolayı farklılaşmaktadır. Örneğin (Nohl, vd., 2011: 11) uluslararası alanda, göç etmiş olan göçmenler içerisinde yüksek vasıflı göçmenlerin bir hedef kitle olduğu vurgulanmaktadır. Bu göçmenleri ülkeye çekme girişimleri, giderek küreselleşmekte olan ekonominin muhtemel zorlukları karşısında modern ekonomileri hazır bir durumda kılmanın ciddi bir bileşeni olarak görülmektedir. Bu yoruma göre göçen insanların almış oldukları eğitim ve dolayısıyla sahip oldukları bilgi ve becerileri, gidecekleri veya gittikleri ülkede kendilerine hangi gözle bakılacağını da ortaya koymaktadır. Zira her devlet vasıfsız kişilerden ziyade, vasıflı kişilerin kendisine doğru gelmesi yönünde bir politika izlemektedir. Nitekim (Düvell, 2013: 279), Suriye’den Türkiye’ye gelen sığınmacıların bazıları sadece Türkiye’den yolculuklarının başlangıcında geçerken, diğerleri ise Türkiye’deki kısıtlamalardan ve AB’deki fırsatların varlığından dolayı Türkiye’de vakit geçirdikten sonra AB’ye gitmek için harekete geçmektedirler. Dolayısıyla vasıflı olanların büyük bir çoğunluğu ülkeyi terk ederken vasıfsız olanların büyük bir çoğunluğu da Türkiye’de kalmaktadır. Bu da ülke ekonomisine önemli bir yük bindirmektedir. Düvell (2016)’e göre Türkiye’ye gelen söz konusu bu sığınmacılar, başlangıçta yasal statüsü olmayan bir kavram olan “misafir” olarak algılandılar. Tatlılıoğlu (2013: 79), göç olayını açıklarken şuna dikkat çeker: “Göç, ister bir ülkenin sınırları içerisinde ister dışında olsun, yaşanan bölgenin her türlü olumsuz koşullarından kaçmak veya gidilecek yer/yerlerin avantajlarından yararlanmak suretiyle gerçekleşmektedir” (Tekeli, 2007: 19’dan alıntı).

Modern dünyada gerçekleşen göç olayı, sadece yoksul ülkeden zengin ülkeye doğru gerçekleşmemektedir. Dünyadaki söz konusu göçmenlerin yaklaşık olarak 1/3’ü yoksul bir ülkeden zengin bir ülkeye doğru göç ederken, diğer 1/3’lük kesim ise zengin bir ülkeden bir başka zengin ülkeye doğru göç eder, geriye kalan 1/3’lük kesim de, yoksul bir ülkeden yine yoksul bir ülkeye doğru göç hareketini gerçekleştirir (Standing, 2017: 157).

1.1.1. Göç Kuramları

İnsanların farklı nedenlerden dolayı bir yerden başka bir yere doğru gerçekleştirmiş olduğu hareketliliği (göçü) açıklamaya çalışırken üzerinde durulması gereken bir durum olarak karşımıza göç olgusunda yer alan göç kuramları ve göç türleri çıkmaktadır. Her bir göç kuram ve türü olgunun farklı bir nedenine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla sadece bir kuramdan veya türden yola çıkarak genel bir değerlendirme yapmak mümkün değildir.

Çalışmanın bu bölümünde genel olarak göç kuram ve türlerine değinilmekle birlikte, konunun sınırlılığı içerisinde kalarak daha çok olgunun bizi ilgilendiren yönleri üzerinde durulacak olup, kapsam gereği önce göç kuramları daha sonra da göç türleri açıklanacaktır. Yapılacak olan her bir kuram ve tür açıklamasından hemen sonra ise Suriyeli sığınmacıların gerçekleştirdiği göçün hangi açılardan benzerlikler veya farklılıklar gösterdiği ifade edilecektir.

Göç kuramları veya diğer adıyla göç teorileri göç olgusunu farklı açılardan yorumlayan, değerlendiren ve boyutlarını ortaya koyan formülasyonlardır. Göçün kuram bazında açıklanmaya çalışıldığı (Kaya, 2017: 16; Adıgüzel, 2018: 23) ilk bilimsel araştırma, Ravenstein tarafından 1885-1889 yılları arasında ‘Göç Kanunları (The Laws of Migration)’ adıyla hazırlanan çalışma olmuştur. Ravenstein burada 7 temel göç kanununun tespitini yapmıştır. Adıgüzel (2018: 22)’in belirttiğine göre Ravenstein, bu çalışmasını 1871 ve 1881 yılları İngiltere nüfus sayımı istatistiklerinin verileri üzerine kurmuş ve bu verilerden hareketle bu yedi göç kanununu belirlemiştir. Bu kanunlara göre (Deniz ve Özcan, 2016: 188-189; Kaya, 2017: 16-17); göç eden insanların büyük bir çoğunluğu kısa mesafelerdeki yerlere göç ederler. Uzun mesafeli göçleri seçen bireyler ise daha çok büyük ticaret ya da endüstri merkezlerini tercih ederler. Bu göç hareketi ile kentlere yakın yerler boşalır, bu yerler de kırsalın çok uzağında bulunan kişilerce doldurulur ve dolayısıyla bir yayılma süreci ortaya çıkar. Bu süreç, göçleri içine almış olan sürecin tersi olsa da sonuçta onunla bir benzerlik gösterir. Yine bu teoriye göre her bir göç, kendisini denkleştiren bir başka akım yaratır. Kırsalda yaşayan insanlar merkezdekilere göre daha çok göç etme eğilimi taşırlar. Ayrıca kadınların kısa mesafelerde göç etme eğilimi erkeklere nazaran daha fazla olmakla birlikte uzun mesafe göçlerinde bu durum tersine dönmektedir.

Göç Kanunları çalışması, kuramsal açıdan temel olarak endüstrileşme ile kentleşme olguları üzerine oturtulmuş ve daha çok 19. yüzyılın ikinci yarısındaki gelişmeler temel dinamikler olarak çalışmaya kaynaklık etmiştir (Çağlayan, 2013: 90). Kuramın temelinde yer alan ayrıntılara baktığımızda sadece basit bir açıklama olduğu ve bunun ötesine gidemediği görülmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi kuramın, temellerini 19. yüzyılda yaşanan değişimlerden aldığı görülmektedir. Bu değişimlerin dinamikleri ise kapitalizmde gizlidir. Çalışma bu yüzden sadece iç göçleri açıklamaya yönelik olmakla birlikte sonrasında birçok çalışmaya da temel sağlamıştır (Yönlü, 2018: 14).

Ravenstein'in çalışması göç olgusunu nedenleri ve sonuçlarıyla ortaya koyan ilk bilimsel araştırma olması açısından büyük bir önem arz etmektedir. Çalışmanın temeli daha çok mesafeye dayalı göçe dayanmakta ve erkeklerle kadınlar arasındaki göç etme durumunun yaşanılan yere göre değiştiğini ifade etmektedir. Ayrıca bu formülasyona dikkat edildiğinde gerçekleşen göçün kendi içerisinde bir başka göçü de tetiklediği görülmektedir. 'Göç Kanunları' adlı çalışmanın bu noktada bizi ilgilendiren kısmı da bir çeşit, göçün göçü yaratma prensibine dayanmasıdır. Nitekim Türkiye'ye doğru gelen Suriyeli göçünde göçenler, kendi içerisinde bir sirkülasyon yaratmış ve bugünkü mevcut sayı ortaya çıkmıştır. Ancak yine de bu kuramın göçe neden olan diğer olguları ifade etmede yetersiz kaldığı görülmektedir. Zira her bir göç sadece mesafeye, sanayiye ve ticarete dayalı olarak gerçekleşmemektedir.

İkinci göç kuramı 1920 yılında Louis Wirth tarafından ABD'de geliştirilen 'Kentleşme Kuramı'dır. Wirth bu çalışmasını Chicago şehri bağlamında geliştirmiştir. Chicago'ya özellikle Avrupa ve Amerika'nın güneyinden gelen göçmenlerin burada nasıl dağılım gösterdiğini, şehri nasıl bir heterojen yapıya soktuğunu izah etmeye çalışmıştır. Daha sonraki yıllarda bu teori McKenzie (1924), Park ve Burgess (1925), Hoyt (1933), Harris ve Ulman (1945), Rex ve Moore (1967) gibi farklı isimler tarafından daha da geliştirilmiştir. Örneğin McKenzie 'Kentleşme Ekolojisi' çalışmasında, insanların kent içerisinde bütünleşip ayrışabildiğini ve ayrışanların genel olarak göç eden aynı ülke veya memleket insanları olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, bu şekilde göç edenler kendi içerisinde bir cemaat oluşturmakta, kente kapanmakta ve eski yaşamlarına ait olan özellikleri devam ettirmektedirler. Rex ve Moore ise 'Yerleşim Temelli Sınıflar' adlı çalışmasında zengin – fakir olgusuna dikkat çekerek, güçlü ve

zengin insanların daha iyi ve güzel; fakir ve güçsüz olan insanların ise daha kötü mekânlara yerleştiğini açıklamaktadır (Çiçekli ve Demir, 2013: 46-47).

‘Kentleşme Kuramı’ını özellikle McKenzie bağlamında değerlendirecek olursak; bugün özellikle Türkiye’ye gelen Suriyelilerin bulunduğu yerlerde kendilerine ait mahalleler ve çalışma alanları oluşturduklarını söyleyebiliriz. Bu alanlarda kendilerine has olan kültürlerini devam ettirmektedirler. Durumu Suriyeli sığınmacıların Türkiye’de en fazla bulunduğu iller arasında yer alan Şanlıurfa bazında değerlendiren Karasu (2016: 1001), bir varsayım olarak şu tespiti yapmaktadır; “Suriyeli sığınmacılar kent içinde kendi sosyo-kültürel kapalı alanlarını inşa etmektedir.” İfade edilen söz konusu tespit her ne kadar başlangıçta bir varsayım olarak değerlendirilse de, bugün artık bu durumun bir varsayımın ötesinde olduğu bilinmektedir. Zira yine Şanlıurfa özelinde çalışma yapan Kurtoglu (2016: 39-43), Suriyelilerin Şanlıurfa’da ‘Suriyeli Türkmenleri Derneği’ni kurduğunu ve bu derneğin bürosunun Şanlıurfa Topçu Meydanı’nda olduğunu, ayrıca burada ‘Harmal’ adında bir Arapça gazete (bir kısmı da Türkçe) çıkardıklarını, gazete yazarlarının Suriyeli olduğunu, gazetenin Arapça olarak Şanlıurfa, Gaziantep ve Hatay gibi özellikle Suriyeli sığınmacıların yoğun olduğu yerlerde dağıtıldığını ve gazetenin yedinci sayıdan itibaren Şanlıurfa Valisi tarafından desteklendiğini ifade etmektedir. Elbette bu durum sadece Şanlıurfa’da bulunan Suriyeliler için geçerli değil, aksine yerleşmiş oldukları her mekân için geçerlidir.

Teoriyi sadece bu açıdan değil, Rex ve Moore’un çalışması açısından da değerlendirirsek; Türkiye’de veya dünyanın herhangi bir ülkesinde yaşayan zengin ve fakir insanların yaşadığı yerlerin belirli mekânlar olduğunu görmekteyiz. Bu hipotezin sadece kendi ülkelerinde yaşayan vatandaşlar için değil, aynı zamanda yerlerinden edilen insanlar için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin büyük bir göç hareketi olan Suriyeli sığınmacı akını ile ülkemize gelen milyonlarca insan içerisinde belli bir gruba mensup olan ve maddi açıdan durumu iyi olanlar, genellikle büyük kent merkezlerine yerleşmişlerdir. Bu grupların dışında kalanlar ise daha çok kendileri için kurulmuş olan geçici barınma merkezleri veya kendi çabaları ile buldukları herhangi bir yerleşim yerinde barınma mecburiyeti içerisinde girmişlerdir.

Göçün yapılış sürecini ve nedenini açıklayan üçüncü teori olarak karşımıza ‘Kesişen Fırsatlar Teorisi’ çıkmaktadır. Bu teori (Özyakışır, 2013: 48; Deniz ve Özcan,

2016: 189-191) 1940 yılında Samuel A. Stouffer tarafından ortaya atılmıştır. Teoriye göre hareketlilik ile mesafe arasındaki durum için zorunlu bir ilişki gerekli değildir. Bu ikilem yerine ‘kesişen fırsatlar’ kavramı kullanılmalıdır. Ayrıca, belirli bir mesafeden göç etmiş insanların sayısı, gidilen yerdeki fırsat sayısı ile doğru; kesişen fırsat sayısı ile de ters orantılıdır ve mevcut bir yerleşim yerinde var olan fırsatlar ne kadar çok ise doğal olarak oraya doğru göç edecek/eden insan sayısı da bir o kadar fazla olacaktır.

Stouffer, mesafe kavramını tamamen reddetmeyerek kentlerin çekim merkezi olan etkisiyle birlikte, göçe karar veren bireylerin bu kararında göç mesafesinin de etkili olduğunu vurgulamıştır. Hipotezinde ortaya koymuş olduğu denklem, göç ile mesafe arasındaki ilişkiden ziyade göç ile fırsatlar arasındaki ilişkiye dayanmaktadır (Stouffer, 1940: 846’dan alıntı).

Stouffer’un teorisine bakıldığında daha çok fırsatların göçü tetiklediği görülmektedir. Ancak diğer teorilerde olduğu gibi bu teoriyi de her göç için geçerli kılmak doğru olmayacaktır. Zira kendi içerisinde bazı eksiklikler barındırmaktadır. Teorinin fırsat veya kesişen fırsat hipotezi göçe neden olan olgulara göre değişmektedir. Suriyeli sığınmacıların yapmış olduğu göçü bu açıdan değerlendirmek, büyük bir eksikliği beraberinde getirecektir. Çünkü ortaya çıkan bu göç olayını (Suriyeli sığınmacı göçü) ne sadece mesafe ile ne de sadece fırsat veya kesişen fırsatlarla açıklayabiliriz. Burada mesafenin pek bir önemi olduğu söylenemez. Yine bu göçte fırsatların da pek bir önemi yoktur. Ancak, göç edenlerin sonraki süreçlerde ilk gelmiş oldukları illerde kalmayıp Türkiye’nin batısına veya Avrupa’ya gitmeye karar vermeleri, ‘kesişen fırsatlar’ teorisiyle açıklanabilir. Zira gelen Suriyelilerin bir kısmı daha iyi bir hayat standardı için Avrupa’ya göç etmiştir. Buradaki fırsatların Suriyelilere cazip geldiği görülmüştür.

Göç olgusunda yer alan dördüncü teori, 1954 yılında Lewis tarafından ortaya atılan ve 1970 yılında Harris ve Todaro tarafından geliştirilen ‘Makro Ekonomik Gelişmişlik Teorisi’dir. Lewis’in ifadesine göre gelişmiş ülkelerdeki işgücü ihtiyacı ve gelişmemiş ülkelerdeki hem iş ihtiyacı hem de düşük fiyatlar göçü tetikleyen bir olgudur. Teoriyi sermaye-işgücü dağılımı bazında değerlendiren ve genişlik kazandıran Harris ve Todaro’ya göre ise göçe neden olan temel olgu, sermayenin ve işgücünün dünya genelinde dengesiz bir şekilde dağılmasıdır (Çiçekli ve Demir, 2013: 44).

Makro ekonomik kuramını daha da detaylandıran Abadan-Unat (2002: 6-7)'a göre, kuram şu önermeleri ve varsayımları içermektedir:

“İşçilerin uluslararası göç hareketi, ülkeler arasındaki ücret farklılığı nedeniyle. Ücret farklılıklarının giderilmesi, işgücü hareketini sona erdirecek, bu farklılıkların olmadığı yerde göç hareketleri olmayacaktır. İnsan sermayesi, başka bir ifadeyle yüksek vasıflı işçilerin yer değiştirmesi, vasıfsız işçileri göç hareketinden farklı bir niteliğe sahiptir. Uluslararası göç hareketinin birincil mekanizmaları işgücü piyasalarıdır ve diğer piyasaların önemi yoktur. Hükümetlere düşen görev, işgücü gönderen ve kabul eden ülkelerin işgücü piyasasını denetlemek ve etkilemektir” (Massey vd., 1993’alıntı).

Makro Ekonomik Gelişmişlik Teorisi ekonomik temelli bir göç kuramıdır. Hem Lewis hem de Harris ve Todaro teoriyi izah ederken ekonomiyi temel etken olarak görmüşlerdir. Ancak her bir göçü sadece ekonomiyle izah etmek mümkün değildir. Çünkü ortaya çıkan her göçün farklı nedenlerinin olabileceği bilinen bir gerçekliktir. Örnek olarak Suriyeli sığınmacıların hem Türkiye’ye hem de Suriye’nin komşusu olan diğer ülkelere doğru gerçekleştirdiği göçler verilebilir. Ancak her ne kadar bu göç hareketinin temeli ekonomi olmasa da sürecin farklı bir noktadan sonra değiştiği de bilinmektedir. Söz konusu değişim iki şekilde ifade edilebilir: Birincisi, sığınmacıların ilk geldiği dönem ve o dönemki barınma sıkıntısı; ikincisi ise, barınma sorununu bir şekilde hallettikten sonra ekonomik anlamda ülke içinde veya ülke dışına doğru gerçekleştirdikleri göç etme eğilimleridir.

Göç akınının ilk dönemlerinde sığınmacılar ilk yerleştikleri yerlerde farklı işlere girmişlerdir. Ancak buralarda istediklerini bul(a)mayan bazı Suriyeli sığınmacılar, Türkiye’nin batısına hatta Avrupa’ya göç etmeye karar vermiş ve kısa bir süre sonra da göç etmişlerdir. Gerçekleşen bu ikinci göç olgusu, Suriyeli sığınmacı akınının ilgili teori bağlamında ele alınmasını mümkün kılmaktadır. Bu olgu da bize, yukarıda değindiğimiz gibi teorinin her göç hareketi için geçerli olmadığını, ancak herhangi bir göçün ilk nedeninden bağımsız olarak sonraki durumlarda söz konusu teoriyi doğrulayacak birtakım etmenlerin olabileceğini ortaya koymaktadır.

Bir diğer göç kuramı ‘Bağımlılık Kuramı ve Dünya Sistemleri Kuramı’ olarak da bilinen ‘Merkez-Çevre Kuramı’dır. Teoriyi ilk defa ortaya atan Rostow (1960) olmuştur. Rostow, (Demir ve Çiçekli, 2013: 47-48; Adıgüzel, 2018: 30) gelişmemiş

olan üçüncü dünya ülkelerinin mevcut durumlarını eğitimsizlik, batıl inanç ve girişimcilik ruhunun eksikliğine bağlamaktadır. Ancak bu düşünceye 1966 yılında Andre Gunder Frank tarafından eleştiri gelmiştir. Frank'a göre söz konusu ülkelerin gelişmemişliğinin nedeni batılı sömürgeci devletlerdir. Ona göre batılı devletler yüzyıllarca sömürüleriyle bu durumu ortaya çıkarmışlardır. Çevrede yer alan devletler kalkınma hamleleri yaptıklarında merkezde yer alan batılı devletler bu hamleleri engellemeye çalışmışlardır. Bu durumdan dolayı yaşanan göç hareketleri, gelişmemiş veya az gelişmiş olan ülkelere (çevre), gelişmiş Batının kapitalist ülkelerine (merkez) doğru gerçekleşmektedir. Merkez ülkelerde üretilen malların hammaddeleri çevre ülkelere ucuz bir şekilde alınıp işlenerek tekrar çevre ülkelere satılmaktadır. Bu yüzden merkez ve çevre ülkeleri arasında bir bağımlılık söz konusudur.

Teoriyi 1976 yılında daha da geliştiren Immanuel Wallerstein, merkez-çevre ikilemine, bu gruba girmeyen 'yarı-çevre ülkeleri' şeklinde ifade ettiği bir durumdan söz etmiştir. Ona göre (Çağlayan, 2006: 79), tek bir dünya sisteminden bahsetmek doğru olmayacaktır. Çünkü dünyada tek bir dünya sistemi yoktur, 'Dünyalar Sistemi' vardır. Wallerstein konuyla ilgili olarak Çin'i örnek göstererek, Çin olarak bilinen bölgede tek bir sistemin olamayacağını, tarih içerisinde birçok hükümdar tarafından yönetilen Çin'de dolayısıyla birbirini izleyen birtakım sistemlerin var olacağını ifade etmiştir (Wallerstein, 2003: 531-532'den alıntı).

Merkez-Çevre Kuramı (1960), bir önceki kuram gibi ekonomiyi baz almaktadır. İlgili kuramın temelinde yer alan söz konusu göç, daha çok işgücünün çevre ülke veya yarı-çevre ülke olarak adlandırılan ülkelere doğru hareketini ifade etmektedir. Dolayısıyla kuramın temelinde konumuzu açıklayan göç olgusunu bulmak (ekonomik açıdan) pek mümkün görünmemektedir. Ancak gerçekleşen Suriyeli sığınmacı göçünün yoğunlaştığı noktalara baktığımızda, daha çok gelişmekte olan veya gelişmiş ülkelere doğru bir akının olduğunu görmekteyiz. Göçün nedeni ekonomik işgücü ihtiyacı olmamakla beraber göçün yönü (ikinci etapta sonra) daha çok bu şekilde olmuştur.

1966 yılında göç kuramları içerisinde yerini alan 'İtme-Çekme Teorisi' ise Everett S. Lee tarafından "A Theory of Migration" adlı makalesinde yayımlanarak oluşmuştur. Everett Lee, kuramında göçe yol açan faktörlere örnek olarak; yaşanan

yerle ilgili faktörler, gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler, araya giren engeller ve kişisel faktörleri vermektedir.

Lee, bu faktörleri ifade ettikten sonra, bunları pozitif, negatif ve nötr diye üç kategoriye ayırmaktadır. Buna göre, kişiyi göçe iten nedenler negatif, bulunduğu yerde kalmasını sağlayan nedenler pozitif ve söz konusu göçte herhangi bir etkisi bulunmayan etkenleri de nötr faktörler olarak açıklamaktadır. Ona göre buradaki faktörler duruma, kişiye, yere ve zamana göre değişebilmektedir. Örneğin iyi iklim herkese göre çekici iken, kötü iklim herkes için iticidir. Ya da iyi bir eğitim sistemi küçük çocuklu kişiler için çekici durumdayken, çocuğu olmayan kişiler için ise çekici sayılmayabilir. Dolayısıyla göç kararı Lee'ye göre bir bütün olarak asla rasyonel değildir. Çünkü göç etmeye karar verenler aile bireylerinin hepsi değildir (Özyakışır, 2013: 52; Deniz ve Özcan, 2016: 192).

Everett Lee tarafından ortaya atılan 'İtme-Çekme Teorisi' (1966), söz konusu Suriyeli sığınmacıların zorunlu bir şekilde göç etmelerine neden olan durumu açıklamada son derece önemlidir. Teori, bazı yönleriyle sığınmacı olgusunu açıklarken bazı yönleriyle de olguya ters düşmektedir. Örneğin Lee'nin negatif olarak değerlendirdiği göçe neden olan sebepler burada iç çatışmalar, ölümler, IŞİD faktörü vb. durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak diğer iki faktörü (pozitif ve nötr) burada göremiyoruz. Zira Suriyeli sığınmacıların, çatışmaların bulunduğu yerlerde kalmasını sağlayacak veya bu göçü yapmalarında herhangi bir etkisi olmadığını düşündüğümüz bir faktörü belirtmek imkânsızdır. Teoride yer alan göç kararının rasyonel olmadığı gerçeği ise konumuzun kapsamında yer alan göçle ters düşmektedir. Çünkü teoriye göre, göç etmeye karar verenler aile bireylerinin hepsi değildir. Ancak yaşanan bu göç olayında tüm aile bireylerinin rasyonel olarak göç etmeye karar verdiği görülmektedir.

Göçün nasıl bir şekilde oluştuğunu ortaya koyan bir diğer çalışma da 'Mikro Ekonomik Gelişmişlik Teorisi'dir. 1969 yılında Todaro tarafından ortaya konulan bu çalışmaya göre göçün karar verme aşamasında birey ne yaptığının bilincindedir. Zira burada bireysel karar verme durumu söz konusudur.

Teoride rasyonel aktör olarak karşımıza çıkan birey, göç ettiğinde elde edeceği kazancını maliyet-fayda hesabı yoluyla belirlemektedir. Çünkü birey bu teoriye göre

kendi becerisinin farkındadır ve göç sürecinde her türlü hesabı rasyonel bir şekilde yapabilmektedir (Çiçekli ve Demir, 2013: 44-45).

Todaro'nun teorisinde geçen 'birey ne yaptığının bilincindedir' ibaresi doğru olmakla birlikte, göçün bireysel bir karar verme durumu olduğunu belirtmek Suriyeli sığınmacı akını için doğru değildir. Zira karar verenlerin kimler olduğu, bir önceki teori açıklanırken izah edilmiştir. Söz konusu göçte bireyler göçe karar verdiğinde fayda-maliyet hesabını yapmış ve buna göre karar vermiştir.

Göçün oluş sebeplerini ifade eden sekizinci kuram 'İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı' veya diğer adıyla 'Çifte Piyasa Teorisi'dir. Bu teori (Adıgüzel, 2018: 29), 1979 yılında Michael J. Piore tarafından geliştirilmiştir. Teoriye göre, kapitalist düzen sürekli olarak olumsuz koşullar ve düşük ücretlerde çalışacak göçmen işgücüne ihtiyaç duyar. Burada uluslararası emek göçü, önemli bir oranda sanayi toplumundaki istihdam açığından ve sürekli oluşan iş gücü talebi nedeniyle oluşmaktadır.

Piore, bu teoride iki sektöre ayrılan işgücü piyasasına dikkat çekmektedir. Birinci sektördeki işgücü, daha çok yerli işçiler tarafından görülür ve vasıflı olmayı gerektiren bu sektörde işçilerin sigorta, sendika ve toplu sözleşme gibi hakları mevcuttur. İkinci sektördeki işgücü ise daha çok göçmen işçiler tarafından doldurulan ve herhangi bir vasıf gerektirmeyen, yerli işçilerin rağbet etmediği, işlerin yoğun olduğu sektördür. Dolayısıyla bu teoriye göre (Develi, 2017: 1348) göç, geçici bir çekme faktörü (fırsatlar) yani gelişmiş Batı ülkelerindeki güçlü yapısal işgücü talebiyle birlikte ortaya çıkmaktadır (Hagen-Zanker, 2008:7'den alıntı).

Çifte Piyasa Teorisi (1979), bugün hem Türkiye'deki sığınmacılar hem de diğer ülkelerdeki sığınmacılar için son derece önemli sonuçları ifade etmektedir. Türkiye özelinde konuya bakacak olursak; farklı iş kollarında bugün sığınmacı veya göçmen olduğu için sigortadan yararlanamayan, en ucuz işlerde çalışmak zorunda kalan, normal iş saatlerinden daha fazla çalıştırılan ve herhangi bir vasıf gerektirmeyen birçok sığınmacı ve göçmenin olduğu bilinmektedir. Özellikle son yıllarda ülkemize akın eden Suriyeli sığınmacıları üç gruba ayıran ve bu durumu açıklayan Dilek (2018: 108)'e göre, üçüncü grupta yer alan sığınmacılar, vasfı olmayan, genellikle kamplarda kalan ve kendisine ne iş verilirse yapacak olan Suriyelilerdir. Bu grupta yer alanlar, genellikle tarım ve inşaat işinde çalışan ve ikincil iş güvenliği olmayan işlerde kayıt dışı bir

şekilde çalıştırılanlardır. Dolayısıyla Piore'nin ifade etmiş olduğu 'Çifte Piyasa Teorisi' söz konusu durumu ifade etmede son derece önem arz etmektedir.

1986 yılında Katz ve Stark tarafından ortaya atılan 'Yeni Göç Ekonomisi Teorisi' ise daha çok göç hareketine kimin karar verdiği üzerinde durmaktadır. Teori (Develi, 2017: 1348), son dönemlerde neoklasik yaklaşımın iddialarını eleştirmesi sonucu doğmuştur. Bu teoride geçen duruma göre göçe karar veren bireyden çok ailelerdir. Dolayısıyla göç burada bir aile stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun en önemli nedeni de muhtemel riskleri aile bireylerinin bir bütün olarak kontrolleri altına almak istemeleridir (Stark & Bloom, 1985; Stark 1984; Lauby & Stark, 1988: 473-477; Massey vd, 1993: 436'dan alıntı).

Yeni Göç Ekonomisi Teorisi'nde bir ev halkından herhangi biri veya birkaçının göç etmesi ile oluşan göç hareketliliği, ailenin de maddi durumunu doğal olarak etkilemektedir. Bu hareketlilik sonucu geliri artmış olan aile, ister istemez göç etmiş olan aile bireyine bağımlı olmaktadır (Çiçekli ve Demir, 2013: 48-49).

Katz ve Stark'ın ifade ettiği söz konusu teori, yukarıda daha önce açıklamış olduğumuz göçe karar verme aşamasında kimin rol aldığını daha da pekiştirmektedir. Teorinin ifade ettiği göç şekline göre aile üyelerinin hepsi birlikte göçe karar verirler. Verilmiş olan bu karar sonucunda göç eden birey, çalıştığı müddet boyunca ailesine maddi destekte bulunmakta ve aile bu şekilde çalışan bu bireye bağımlı hale gelmektedir. Konunun bu kısmı Suriyeli sığınmacılar için de geçerlidir. Bugün Türkiye'de veya diğer ülkelerde bulunan sığınmacılar veya göçmenler, bireysel olarak çalıştıklarında tüm ailesinin kendisine bağımlı olma durumunu doğurmaktadır. Ayrıca bu durum, belli bir süreden sonra zincirleme göçleri de doğurabilmektedir.

Konumuz itibariyle belirtmemiz gereken son göç kuramı olan 'Göç Ağları Teorisi' veya en bilindik ismiyle 'İlişkiler Ağı (Network) Teorisi', Light, Bhachu ve Karageorgis tarafından 1989 yılında ortaya konmuş ve temelde göç eden ile göç etmeye karar verenler arasındaki ilişki üzerinde durmaktadır (Çiçekli ve Demir, 2013: 46). Çağlayan (2006: 85)'a göre bu kuramın temelini, göç eden kişinin gitmiş olduğu ülkede kurduğu, aynı şekilde göç alan ve göç veren ülkeler arasında da kurmuş oldukları sosyal birtakım ağların varlığı ile bu ağların devam eden karşılıklı göçler üzerindeki etkisi oluşturur. Kurulan bu ağlar duruma göre değişmekle birlikte güçlü veya zayıf da

olabilmektedir. Bu ağ, geldikleri ülke ile gelinen ülkedeki eski göçmenler, yeni gelen göçmenler ve göçmen pozisyonunda olmayan kişiler arasındaki mevcut ortak köken, soydaşlık veya dostluk bağlarından oluşan bireyler arası bağlantıdır (Abadan-Unat, 2002: 18'den alıntı). Deniz ve Özcan (2016: 202)'a göre ise bu sistem, göçün yol açmış olduğu tüm masraf ve riskleri azaltmaktadır. Bu da ücret farklılıklarının önemini kaybetmesini doğurmaktadır. Dolayısıyla bu ilişkiler ağının mevcut varlığı ister istemez göçmenlerin hem kararlarını hem de yer seçimlerini etkilemektedir (Vertovec, 2002; Dustmann ve Glitz, 2005'ten alıntı).

İlişkiler Ağı (Network) Teorisi, hem Türkiye'den özellikle başta Avrupa ve Amerika olmak üzere yurt dışına yapılan göçleri hem de yurt dışından Türkiye'ye doğru gelen göçleri ifade etmede son derece önemli bir kuram olarak karşımıza çıkmaktadır. 1960, 1970 ve 1980'li yıllarda özellikle Türkiye'den Avrupa'ya doğru gerçekleşen göçlerde daha önce Avrupa'ya göç edenler yeni gelenlere yardımcı olmuş ve bu da bir çeşit göç zincirini ortaya çıkarmıştır. Yabancı bir ülkeye giden göçmenler orada daha önce bulunanların yardımları ile yeni kaynaklar yaratmışlardır. Söz konusu durum Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye gelişlerinde de kendini göstermiştir. Savaşın başlamadığı dönemlerde Türkiye'ye gelenler, savaştan sonra gelenlerin ülke içerisinde yerleşmelerine yardımcı olmuş ve bu da aynı şekilde bir göç zincirini doğurmuştur. Sadece savaştan önce gelenler değil, savaşın ilk dönemlerinde gelenler de aynı şekilde ilerleyen yıllarda yeni gelenlere yardımcı olmuşlardır. Ayrıca Suriye'den gelen sığınmacıların bazılarının Türkiye'de akrabalarının olması, söz konusu göçü daha da kolaylaştıran bir etken olmuştur. Ancak bu durum tüm sığınmacılar için geçerli olmamıştır. Çünkü gelenlerin bir kısmının ne akrabası ne de söz konusu teoride olduğu gibi yardımcı olabilecek bir kimseleri varolmuştur. Bu kimselerin önemli bir kısmı ülkeye giriş yaptıklarında kendileri için kurulan geçici barınma merkezlerine yerleşmişlerdir.

1.1.2. Göç Türleri

Göç türleri gerçekleşen göçün yerine, zamanına, yapılış şekline ve en önemlisi de nedeni göre farklılık göstermektedir. "Göç durum, zaman, amaç, neden, biçim, mesafe, yer veya yasal/yasadışı ölçütler gibi farklı şekillerde sınıflandırılrsa da, genel anlamıyla temel olabilecek ölçüt göç edenin iradesi olmalıdır" (Çağlar, 2018: 36).

Farklılık gösteren göç türleri içerisinde karşımıza ilk çıkan göç sınıflaması nedenine göre gerçekleşen göçlerdir. Nedenine göre gerçekleşen göçler, zorunlu ve gönüllü göç olarak ikiye ayrılmaktadır. “Deprem, yanardağ patlaması, tsunami, heyelan gibi doğal afetler ve savaş gibi nedenlerle yaşam standartlarının zorlaşması veya tamamen ortadan kalkması nedeniyle gerçekleşen göçlere zorunlu göç adı verilir” (Çiçekli ve Demir, 2013: 40). Başka bir deyişle zorunlu göç, şiddet içeren her türlü anlaşmazlıklardan büyük ekonomik zorluğa kadar gidebilen ve dolayısıyla farklı koşullardan doğan, kişi veya kişilerin hayatta kalması ya da mutluluklarına yönelik baskı ve tehdit olgularının sonucu ortaya çıkan göçtür (Bartram vd., 2017: 151). Zorunlu göçe neden olan etmenler arasında iç çatışmalar ve bazı ülkelerde yaşanan rejim baskılarını da eklemek gerekir. Bugün Türkiye’nin uğradığı Suriyeli göç akını zorunlu göç türüne girmektedir. Zira gerçekleşen göçte hem rejim baskısı hem iç çatışmalar hem de yaşanan savaşın önemli etkenler olduğu görülmüştür.

Gönüllü göç ise zorunlu göçün tam tersi bir yer değiştirme hareketidir. Burada göçe zorlayabilecek herhangi bir neden veya nedenler bulunmamaktadır. Bireyler kendi istek ve iradelerine göre göç ederler. Örneğin, “İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yeniden ayağa kalkmaya çalışan Avrupa ülkeleri, işgücü gereksinimini karşılamak üzere az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göç kabul etmeye başlamıştır. Bu ülkelerin başında gelen Almanya, 1954 yılından 1970’lere kadar Yunanistan, İspanya ve Türkiye gibi ülkelere insan gücü alımı gerçekleştirmiştir. Ekonomik etkenlerle oluşan bu göç ilişkisini daha çok insanların arzularına bağlı olarak geliştiği için gönüllülük çerçevesinde değerlendirmek mümkündür” (Aksoy, 2012: 293-294). Ayrıca, bireylerin özellikle emeklilikle birlikte yaşamlarının geri kalanını başka yerlerde geçirmek için yapmış oldukları göç hareketliliği de gönüllülük çerçevesinde ele alınabilir (Özyakışır, 2013: 14).

Hazan (2012: 184-185)’a göre politika yapıcılar, zorunlu bir şekilde yapılan göçler neticesinde ortaya çıkan zorunlu göçmen olgusunu üç farklı boyutta ele almaktadır. Birinci boyut, mekândır. Mekân boyutunda gerçekleşen göç, olgunun uluslararası veya ülke içi yapılan göçü ifade etmektedir. Dolayısıyla mekâna göre göç eden kişiler farklı isimlendirmelere tabi tutulmaktadır. İkinci boyut, zorunlu bir şekilde gerçekleşen göç hareketlerinin nedenleridir. Göçü mecburi kılan nedenler sonucunda göçen kişinin gitmiş olduğu yere göre sahip olduğu statü ve dolayısıyla yararlanacağı

haklar da değişebilmektedir. Bu durum sadece zorunlu göçte değil, aksine gönüllü gerçekleşen göçte de kendini göstermektedir. Üçüncü boyut ise, gerçekleşen göçün zamanıdır. Zira söz konusu göçün ilk safhalarında göçen kişilerin gereksinimlerinin karşılanması ön plana çıkmaktadır. Ayrıca uzun zaman önce göç edip ve halen kamplarda ikamet edenler de bu boyutta uzun süren mülteci olarak tanımlanmıştır (Simon, 2010: 42-44'ten alıntı).

Göç türleri konusunda yapılan ikinci sınıflama, gidilen yere göre gerçekleşen göçlerdir. Söz konusu göçler iç göç ve dış göç olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İç göç, “aynı ülke içinde bir bölgeden diğerine yapılan göçtür. Yani kişinin aynı ülke sınırları içerisinde yerleşmek için yapmış olduğu yer değiştirme hareketidir. Gelişmekte olan ülkelerde temelde kırsal alandan kentlere yapılan akımı içermektedir” (Bartram vd., 2017: 191; Öktem, 2018: 11). Bu göç türünde insanlar genellikle yeni bir ikamete sahip olmak ya da yeni bir ikametle sonuçlanabilecek şekilde ülkenin bir yerinden başka bir yerine göç ederler. Ortaya çıkan bu göç, geçici olabileceği gibi kalıcı da olabilmektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 27).

Aynı göç sınıflaması içerisinde yer alan dış göç veya uluslararası göç ise Özyakışır (2018: 8)'a göre, “belli bir süreliğine veya kalıcı olarak çalışmak veya yerleşmek amacıyla ülke sınırlarını aşarak gerçekleştirilen nüfus hareketidir (Yasa, 1979: 1'den alıntı). Bir diğer tanıma göre dış/uluslararası göç, kişi/kişilerin geçici veya daimi olarak bir başka ülkeye yerleşmek maksadıyla menşee ülkelerinden ya da mutad şekilde ikamet ettikleri ülkelerinden çeşitli nedenlerle ayrılmasıdır. Dolayısıyla burada bir uluslararası sınırı geçme söz konusudur (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 59). Uluslararası göç, her ne kadar çok eski bir olgu olsa da Türkiye literatüründe yer alması hem politik açıdan hem de araştırma alanı olması açısından önemsenmeye başlaması oldukça yenidir. Söz konusu bu durum özellikle Suriyeli sığınmacıların gelişi ile de paralellik göstermektedir (Erbaş, 2019: 9). Ülkeler arasında gerçekleşen bu göç olgusu, bazen zorunlu bazen de gönüllü olabileceği gibi durumuna göre kısa veya uzun süreli de olabilmektedir. Ermağan (2019: 3-6), uluslararası göçün farklı yerlerde ve zamanlardaki yansımalarını şu şekilde açıklamaktadır; zorunlu göç, yer değiştirme ve yeniden yerleşim, insan ticareti ve modern kölelik, göçmen kaçakçılığı, işçi göçü, para transferleri ve öğrenci hareketliliği.

Dış göçlerin günümüzün modern dünyasında ilk defa ortaya çıkış nedenlerine bakıldığında, totaliter rejimlerin etkili olduğu ulusal ve iç çatışmaların varlığı göze çarpmaktadır. Bu durum aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'nın da ortaya çıkmasının temel nedenleri arasında yer almaktadır. Ayrıca yine sömürgecilik, dikta rejimleri ile darbelerin de büyük insan hareketlenmelerine yol açtığı görülmüştür. 21. yüzyılda yaşanan göçlerin de yine benzer nedenlerle gerçekleştiği görülmektedir (Bulut vd., 2016: 3).

Üçüncü göç sınıflaması yasal statüye göre gerçekleşen göçlerdir. Yasal statüye göre gerçekleşen göç hareketleri yasal göç ve yasadışı göç olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradaki temel belirleyici etken, göçün gidilen ülkenin kanunlarına göre yapılıp yapılmadığı gerçeğidir.

Yasal göç, yasalar çerçevesinde bireyin gerçekleştirmiş olduğu göç hareketidir. Bugün gerçekleşen göçlerin büyük bir çoğunluğu yasal çerçevede olmaktadır. Çiçekli ve Demir (2013: 40)'e göre, "yasal göç, bu göçü yapmaya elverişli kişiler için tercih edilen bir yoldur. Diğer bir deyişle yasal göç, yasal şartları sağlayan kişiler için güvenilir ve uzun süreli hale gelebilen bir göç hareketidir." Yasal göçün bir diğer adı da düzenli göçtür. Adıgüzel (2018: 4)'in düzenli göç olarak adlandırdığı yasal göç, ona göre birey veya toplulukların, yasal bir şekilde vatandaşı oldukları ülke dışındaki bir başka ülkeye girişlerini dolayısıyla ilgili ülkede kalışlarını ve o ülkeden çıkış yapmalarını ifade etmektedir.

Düzenli göçte bireyler gerekli belgeleriyle birlikte bir ülkeden bir başka ülkeye çeşitli nedenler yüzünden giriş yaparlar. Bireyler belgelerini yanlarında taşıdıkları için hem menşe ülkenin hem de gidilecek hedef ülkenin yasalarına uygun bir şekilde hareket etmiş olurlar. Bu göç türüne turistler, öğrenciler ve izin dâhilinde çalışmaya gelen kişilerin gerçekleştirmiş olduğu göçler örnek olarak verilebilir (Kara, 2017: 31).

Yasadışı göç ise, doğrudan veya dolaylı bir şekilde parasal ya da maddi bir çıkar elde etmek için bireyin uyrukluğunu taşımadığı veya ikamet etme hakkı olmadığı bir devlete yasadışı yollarla girişinin teminini ifade etmektedir (Yıldız, 2018: 13). Dolayısıyla yasadışı göç, yasal göçün tam tersi şekilde olan bir göç hareketidir. Bu göç hareketi daha çok zorunlu durumlarda gerçekleşmektedir. Genelde ekonomik, savaş veya buna benzer nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Suriyeli sığınmacıların çatışmaların

başladığı ilk dönemlerde Türkiye sınırına gelmesi ve tel örgüleri aşarak kayıtsız bir şekilde ülkeye giriş yapmaları ve sonraki süreçlerde yasadışı yolları deneyerek Avrupa'ya gitmeye çalışması ve birçoğunun da bunun sonucunda denizlerde yaşamını yitirmesi bu göç hareketine örnek verilebilir. “Günümüzde yaşanmakta olan güvenlik sorunu olgusu, özellikle uluslararası alanda yaşanmakta olan her türlü gelişmelerden etkilenmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak ortaya çıkan yasadışı göçün temel etkeninde, daha önce Doğu-Batı ekseninde var olan çatışmalı sürecin artık Kuzey-Güney eksenine kaymasıdır. Çünkü Kuzey-Güney ülkeleri arasında özellikle refah düzeyi alanda önemli bir uçurum olduğu görülmektedir” (Akçadağ, 2012: 5).

Göç etme biçimine göre yapılan sınıflamada ise karşımıza bireysel, kitlesel ve zincirleme göçler çıkmaktadır. Aralarındaki temel faktörler, hem biçimsel açıdan farklılığın olması hem de gerçekleşen göçün amacının farklı olmasıdır.

Aktaş ve Öztekin (2017: 223)'e göre bireysel göçte, göçmen yapmış olduğu bu yer değişimi konusunda fikir sahibidir. Yani göç konusunda birey hem neden hem de sonuç bağlamında ne yaptığını bilir veya en azından bir tahmini vardır. Zira bu sayede gidilen yer konusundaki beklentisi yüksektir (Duman, 2002 vd.'den alıntı). Başka bir şekilde açıklamak gerekirse bireysel göç, “kişilerin bireysel olarak veya aileleriyle birlikte göç ettiği durumlardır. Kitlesel programların aksine, bu gibi hareketler genelde kişinin kendisi tarafından finanse edilir.” (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 5). Yıldız (2018: 14), bireysel göçlerde bir yerden başka yere göçün başlangıç aşamasında yoğunluğun kendisini fazla hissettirmedeğini, ilk göç eden kişilerin göç konusunda daha çok bireysel olarak karar alıp bu işi gerçekleştirdiklerini belirtmektedir (Yalçın, 2004: 18'den alıntı).

Göç etme biçimine göre yapılan bir diğer hareketlilik de kitlesel göçtür. Kitlesel göç, bireysel göçten tamamıyla farklı şekillerde ortaya çıkan bir göç türüdür. Bu göç türünün farklı nedenleri vardır. Bu nedenler genel olarak siyasi, ekonomik ve sosyal olgular olmaktadır. Özellikle söz konusu “ekonomik ve sosyal nedenlerle herhangi bir travma yaşandığında toplumun tüm katmanlarını kapsayan göç, transit göçtür” (Ağır ve Sezik, 2015: 98). Ancak kitlesel yaşanan göçler, zorunlu göç tabiri ile iç içe geçmiştir. Aktaş ve Öztekin (2017: 223) bu konuyu açıklarken kitlesel göçe örnek olarak Türkiye ile Bulgaristan arasında 1989'da gerçekleşen kitlesel dış göçü vererek, bu göçün zorunlu

göç ile iç içe geçtiğini ifade etmiştir. Buna göre “adı geçen göç hareketi soya dönüş olgusu içerisinde gerçekleşmiş ve kitlesel göç hareketleriyle zorunlu göç olarak literatüre geçmiştir” (Özyakışır, 2013’ten alıntı).

Zincirleme göçe baktığımızda ise “göçmenlerin, aile üyelerinin ve arkadaşlarının göçü teşvik edip kolaylaştırdığı, bazen bir yörede yaşayan bireylerin hepsinin tek bir yere göç etmesiyle sonuçlanan süreç” olduğunu görmekteyiz. İnsanlar zincirleme göçe karar verirken daha çok göç edecekleri yer hakkındaki fikirleri ve üyesi oldukları grubun etkisi altında kalarak göç ederler. Göçmenler hedef ülkelere varıp kendileri için yaşam kurmaya başladıktan sonra, kendi ana vatanlarında yaşayan aile üyelerini ve arkadaşlarını da kendilerine katılmaları için teşvik ederler (Bartram vd., 2017: 63; Ağır ve Sezik, 2015: 98). Bu göç türünde en önemli etken, gidilecek yerde daha önce göç etmiş akrabalarla iletişime geçilerek yer değişiminin yapılmasıdır. 1960’lardan sonra Türkiye’de kırdan kente yapılan göç ve özellikle başta Federal Almanya olmak üzere bazı Avrupa ülkeleri ile yapılan işçi göçü sözleşmeleri sonucu yapılan birçok göç hareketi ile kitlesel olarak Türkiye’ye göç eden Suriyeli sığınmacıların, akrabalarını da süreç içerisinde Türkiye’ye getirmeleri bu göç türüne örnek verilebilir.

Zincirleme göçün nedenlerine değinen Bartram vd. (2017: 65), bu nedenlerin göçmen ağları aracılığı ile işlediğini açıklamaktadır. Burada söz konusu nedenler; hedef yerdeki yaşam kalitesi, ev ve iş olanakları ile hedef ülkede yeni bir yaşama başlamak için yardım önerisinde bulunmak olarak sıralanmaktadır.

Göç olgusunda ortaya çıkan bir diğer göç türü de transit göçtür. Bu alanla ilgili çalışmalar fazla geriye dayanmamaktadır. Öner (2012: 17)’in ifade ettiğine göre; “göç çalışmalarının kavram dağarcığına 1990’lı yıllarda katılan transit göç, geçiş halinde ve göç yolculuğunda ara duraklardan birinde olduğunu, hedefe henüz ulaşılmadığını ve bir bitmemişliği ifade eder.” Başka bir tanıma göre transit göç (Kara, 2017: 35), “herhangi bir ülkeden çıkıp başka bir ülkeye gitmek için transit olarak bir ülkede bulunmadır.” Özellikle bazı Suriyeli sığınmacıların Türkiye’yi, Avrupa ülkelerine gitmede bir geçiş noktası olarak görmesinde transit göç olgusu önemini ortaya koymaktadır. Bu geçişlerin çoğu yasa dışı şekilde gerçekleşmekte ve birçok Suriyeli, denizlerde yaşamını yitirmektedir. Sadece Suriyeli sığınmacılar üzerinden değil, aynı zamanda Türkiye’nin jeopolitik konumu da transit göç için bir geçiş noktası olabilmektedir. Asya ve

Avrupa'yı birbirine bağlayan bir bölgede yer alması, önemli boğazlar ve limanlara sahip olması bu geçişleri tetikleyen önemli etkenlerdir.

Göç türleri içerisinde yer alan beyin göçü ise, bir ülkenin vasıflı insanlar açısından gelişmişliğini ortaya çıkarabileceği gibi tam tersi bir durumu da doğurabilir. Bu durum beyin göçünün hangi yönde gerçekleştiğine bağlıdır. Dolayısıyla bu göç çeşidinde en önemli durum, göçe katılan kişi veya kişilerin eğitilmiş kişiler olmasıdır. Bu göçün ortaya çıkmasına; çatışma ortamının sebebiyet vermesi gibi, göçen kişinin kendisini geliştirme noktasında istediği kaynaklara ulaşamaması veya ulaşmasına fırsat verilmemesi sebep olabilmektedir. Dolayısıyla “beyin göçü, daha çok okuyan, üniversiteyi bitiren hekim, hukukçu, mühendis veya üniversitelerde kariyer yapmış olan aydınların bir yolunu bulduklarında göç etme olayıdır” (Balcıoğlu, 2007: 18). Beyin göçü, “eğitim görmüş ve yetenekli kişilerin gelişmekte olan ülkeden daha çok gelişmiş ülkelere, bazen de gelişmiş bir ülkeden başka bir gelişmiş ülkeye veya çatışma ya da fırsat azlığı gibi nedenler yüzünden menşee ülkeden üçüncü bir ülkeye göçüdür.” (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 5; Sayın vd., 2016: 3). Beyin göçüne paralel gösterilebilecek bir göç çeşidi de emek göçleridir. Zira emek göçleri daha çok eğitim almış kişilerin tayin nedeniyle yapmış oldukları göçler veya iş göçleri olarak açıklanmaktadır (Sayın, vd, 2016: 3).

1.1.3. Göç Etmeye Neden Olan Unsurlar

“Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve diğer kaynaklar, dünya çapında İsveç nüfusunun dört katı olan 33 milyon “yasadışı göçmen”in bulunduğunu tahmin ediyor” (Düvell, 2015). 2015 yılı verilerine ait olan söz konusu sayının bugün daha fazla olması beklenmektedir. Dünya genelinde yaşanan bu yasadışı göçmen hareketlerine neden olan olgular ülkeden ülkeye değişim göstermektedir. Değişimin arkasında yatan temel etkenler; kaynak ülke, hedef ülke, transit ülke ile ekonomik, sosyal, siyasal, psikolojik, kültürel ve teknolojik olgulardır. “Özellikle Türkiye’deki Suriyelilerin göç etmesine neden olan ve kitlesel bir göç hareketini doğuran kriz ile birlikte ortaya çıkan insanlık dramının siyasi, güvenlik, ekonomik ve sosyal gibi farklı türlerde boyutları bulunmaktadır” (Erdoğan, 2018b: XV). Bu boyutların bir sonucu olarak bugün dünya genelinde 2017 yılı sonu itibariyle 25,4 milyon insan mülteci pozisyonunda iken, 40

milyon insan kendi vatanları içerisinde yerlerinden edilmiş ve 3,1 milyon insan ise sığınmacı pozisyonuna düşmüştür (BMMYK, 2018).

Göçü doğuran temel nedenler içerisinde ilk sırada ekonomi olgusu gelmektedir. “Ekonomik nedenler, günümüzde hem köyden kente hem de ülkeler arasında yaşanan göçte, göçe yol açan nedenlerin başında gelmektedir” (Karpas, 2010: 76). Söz konusu nedenler yüzünden insanlar buldukları yerleri terk etme yoluna gidebilmektedirler. “Göçü etkileyen ekonomik etkenler olarak karşımıza gelir ve istihdam çıkmaktadır. Dolayısıyla göç olgusu, daha çok ekonomik açıdan gelişmemiş veya az gelişmiş yerlerden gelişmiş yerlere doğru gerçekleşmektedir” (Çelik, 2007: 88). Bu yönde gerçekleşen göçlerin temel gerekçesi, özellikle bölgeler arasında yaşanan dengesizlikler ve eşitsizlikler ile istihdam olanakları açısından yaşanan sıkıntılardır (Özyakışır, 2013: 15). Örneğin 2010 yılında Meksika’da bir göçmen gönderme topluluğunun yaptığı bir çalışmada, erkek göçmenlerin % 61’inin ABD’ye göç etmek için birincil motive edici faktörler olarak ekonomik fırsatlar, yüksek ücretler ve daha fazla iş olanağını gördüğünü belirtmiştir (Wainer, 2011: 2). Nitekim Özyakışır (2013: 16), ekonomistlerin karşılaştırmalı ekonomik fırsatların, bölgeler arası göç modellerinde önemli bir itici faktör olduğunu belirtmektedir. Buna göre istihdam ile ücret, herhangi bir yere göç etme noktasında önemli ölçüde etki edebilmektedir (Rogers, 1967: 262’den alıntı).

Tekeli (2010: 24), bazı iktisatçıların özellikle ekonomik anlamda iki tür dengesizliğe dikkat çektiğini belirtmekte ve bunların gösterge olarak göçü tetikleyebileceğini ifade etmektedir. Birinci gösterge, göç alan ve veren yöreler arasında oluşan ücret farklılığı; ikinci gösterge ise hedef ülkelerin işgücü talebi ve kaynak ülkelerdeki işgücü arzı arasında yaşanan dengesizliklerin göstergesi olarak işsizlik oranlarındaki farklılıklardır (Fabricant, 1970’ten alıntı).

Bugün zengin ülkeler ile fakir ülkeler arasında oluşan fark, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar açılmış bir vaziyettedir. Bu gelir dağılımı bozukluğu göçlerin de en önemli sebeplerinden bir tanesidir. Gelir dağılımı adaletsizliğinden dolayı, köyde işsiz kalan insanlar kasabaya göç ediyor. Kasabada iş bulamazsa şehre göç ediyor. Orada bulamazsa büyük şehre göç ediyor. Orada da bulamazsa yurt dışına göç etme eğilimi gösteriyor (Zaim, 2005: 328). Başka bir ifadeyle ekonomik temelli göç, sermaye ve işgücünün bölgesel bazda eşit bir şekilde dağılmaması sonucu ortaya

çıkılmaktadır. Ücret düzeyinde yaşanan farklılık, yaşam standartlarının bölgelere göre düşük veya yüksek olması işgücünü mobilize ederek, göç alan ve veren ülkeler arasındaki işgücü arz ve talep farklılığıyla birleşip göçün bir yapısal nedeni olarak ortaya çıkmaktadır (Kara, 2017: 15).

Ekonomik temelli göçlerin nedenlerini sıralayan Başel'e göre söz konusu etkenler şu şekildedir: "Bölgesel dengesizlik, tarım kesiminin niteliksel ve niceliksel yapısı, ekonomik politikaların yetersizliği" (Başel, 2007: 526-536). Bunlar içerisinde en önemli neden olarak bölgesel dengesizlik ve ekonomik politikaların yetersizliği gösterilebilir. "Göç türleri içerisinde kaynağı daha çok ekonomiye dayalı olan göçler, sahip oldukları doğaları gereği döngüselidir. Yani insanlar göçe neden olan ihtiyaçlarını karşıladıklarında geri dönerler, söz konusu ihtiyaçları belirlediğinde tekrar göç ederler. Bu döngü sürekli devam eder" (Kaya ve Erdoğan, 2015: 5).

Göçü doğuran bir diğer temel neden olarak karşımıza sosyal ve kültürel etkenler çıkmaktadır. Söz konusu sosyal ve kültürel etkenler göçün başlangıç ve bitiş yerine göre değişebilmektedir. "Sosyal ve kültürel etkenler olarak ortaya çıkabilen göçün boyutları, özellikle nüfus yapısı, eğitim ve bazı çeşitli sosyal dokular şeklinde ele alınabilmektedir" (Taşçı, 2009: 189). Bu sosyal dokulara baktığımızda özellikle geniş aile yapısına sahip ailelerin göçten beklentilerini, kendi çocuklarının başta sağlık ve eğitim gibi birtakım koşullarının iyileştirilmesini, ayrıca kadınların yapılacak muhtemel göçle beraber şehirdeki imkânlardan yararlanarak rahat edeceği şeklindeki umutlarına dair beklentilerini şekillendirebilmektedir. Ayrıca bahsettiğimiz söz konusu sosyal dokulardan farklı olarak bazen beklentiler yerine göre farklı toplumlarda farklı şekillerde değişmekle birlikte birtakım zorunlu sosyo-kültürel nedenler insanları göçe itebilmektedir. Örneğin kırsal kesimlerde yaşanan kız kaçırma olayları, yaşanan kan davaları ile arazi kavgaları gibi sosyal sorunlar göçe neden olabilmektedir (Özyakışır, 2013: 18). Ancak Özyakışır'ın belirttiği gibi her ne kadar kadınlar şehrin kaynaklarından yararlanarak daha rahat edebilecekse de; Dağdeler (2018: 14)'e göre özellikle sosyal anlamda kadınların göç etmeleri ile ilgili olarak farklı sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Ona göre kadınlar, göç etme kararları konusunda süreç içerisinde yokturlar. Ayrıca göç etmeden önce köylerinde kendi ürettikleri ile geçimlerini sağlayan kadınlar, göçten sonra geçim kaynaklarının değişmesiyle ekonomik anlamda çok

zorlanmakta ve hanenin üretim süreçlerinde gerçekleşen daralma yüzünden eski alışkanlıklarından vazgeçmektedirler.

Ailelerin içerisinde buldukları sosyal ortamı beğenmemeleri, kendilerinden sonra gelecek olan çocuklarına daha iyi bir hayat standardı bırakmak ve onlara iyi bir eğitim hayatı sunmak istemeleri sosyal açıdan göçü doğuran nedenlerdir (Şen, 2014: 238). Aynı duruma değinen Wester (2017: 2), insani ihtiyaçlardan ve daha iyi bir yaşam kalitesini elde etmek isteyen insanların göçü arzuladığını, bunun da bir sosyal faktör olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca ona göre, göçmenler genellikle çocuklarını daha iyi, daha güvenli bir okula göndermek, aynı zamanda önemli faydalar ve kariyerlerini büyütme gibi, kendileri veya aileleri için daha iyi fırsatlar sağlamak için hareket ederler.

Bu etkenler dışında olgunun farklı bir noktasına değinen Hammond (2010) ise; “herhangi bir dini yaymak (Budizm, Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi), daha önce göç etmiş olan aile, arkadaşlar vb. ile tekrar bir araya gelmek, Marksizm, demokrasi vb. gibi politik bir felsefe yaymak, kişisel özgürlüğünü bulmak, belli bir yaşam sürmek ya da belirli inançlara sahip olmak” gibi tespitleri sosyal ve kültürel etkenler olarak sıralamaktadır.

Sosyo-kültürel nedenler içerisinde yer alan bir diğer etken de ulaşımdır. Kırsal kesimlerde yaşayan bireyler, sosyal ve kültürel imkânlarla ulaşamamakta ve bu durum da onların çeşitli kent merkezlerine göç etmesine neden olabilmektedir. “Özellikle ulaşım araçlarında gerçekleşen gelişme, modernleşme ve çoğalmalar ile çeşitli yerleşim alanlarını birbirine bağlayan karayollarının uzunluk ve kalitesinin artması insanların ve ticaret ürünlerinin taşınmasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca kırsalda yetişen ürünlerin bu gelişmeler sonrasında pazarlanması ve dağıtılması ister istemez ticareti de geliştirmiştir. Özellikle kırsalda ekonomik anlamda zorluk çeken bazı kesimler, daha fazla kazanç elde etmek için şehirlere göç etme yollarını tercih etmişlerdir” (Adıgüzel, 2018: 48).

Göç etmeye neden olan bir diğer unsur da siyasal açıdan ortaya çıkan bazı zorunluluklardır. Söz konusu zorunluluklar neticesinde gerçekleşen göç iki farklı şekilde olabilmektedir. Birincisi ülke içerisinde gerçekleşen iç göç, ikincisi ise ülke dışına doğru gerçekleşen dış göç (uluslararası göç)’tür.

İnsanlar daha iyi ekonomik fırsatlar için her zaman bir yerden başka bir yere göç etmişlerdir. Ancak ekonomik faktörlerin yanı sıra, insanların kendi ülkelerinden başka

bir ülkeye geçmelerine neden olan politik etkenler de vardır. Savaş, zulüm ve siyasi hakların yokluğu gte baskın olan bu politik etkenlerdir. Politik zgrlklerin ve hakların eksikliği ve endemik yolsuzluk, daha fazla özgürlük arayan göçmenler için itici faktörlerdir. Siyasi ortam düşmanca ise, ekonomik durumun zayıf olması muhtemeldir. Tüm bu politik ve ekonomik nedenler de doğal olarak göçü tetiklemektedir (Mathews, 2018).

zyakışır (2013: 19)'a göre; "Savaşlar, darbeler, etnik temelli siyaset ile dini gerekçelerle yapılan her türlü saldırıdan kaçmak için zorunlu olarak gerçekleşen göçler hem i g hem de dış ge sebep olabilecek siyasal temelli göçler olabilmektedir" (Pamela Hammond'dan alıntı). Siyasal açıdan ortaya çıkan göçü değerlendiren Adığuzel (2018: 46) ise, konuya geniş bir perspektiften bakarak, Türkiye'de 1950-1960 yıllarından itibaren kırsal alandan kentlere doğru gerçekleşen glerde özellikle Türkiye'nin NATO'ya ye olması, çift kutuplu dünyada ABD tarafını seçmesi ve dolayısıyla Amerika'dan almış olduğu "Marshall Yardımları" sonucu kapalı ekonomiden liberal pazar ekonomisine geçmesi ve bunun da ekonomik hayat içerisinde kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesine neden olduğunu vurgulamaktadır. ABD'den alınan yardımlar sonucunda özellikle tarımda makineleşme ve modernleşme yaşanmıştır. Ayrıca retim koşullarının ve verimliliğin arttırılması yoluna gidilmiştir. Tüm bu gelişmelere paralel olarak da tarımda çalışan köylünün kent merkezlerine doğru akın ettiği görülmüştür.

Siyasal etkenler genelde uluslararası ge neden olmaktadır. Ancak Türkiye'de 1980'lerden sonra siyasal nedenlerden dolayı özellikle Güney Doğu Anadolu bölgesinden ülkenin batısına doğru yoğun göç hareketleri yaşanmıştır. Zaten g veren bölge, 1980 sonrası yaşanan çatışmalardan dolayı zorunlu bir güç olgusunun yaşanmasına neden olmuştur (Başel, 2007: 537). Yine 1980'li yılların başında Türkiye'de gerçekleşen asker müdahale ve 1990'larda Berlin duvarının yıkılması ile komünist rejimin tasfiye edilmesi, siyasî nedenlere dayalı büyük güç ve sığınma hareketlerine yol açmıştır (Abadan-Unat, 2002: XXII). Tüm bu politik faktörler, geri dönmek isteyenleri de önemli lde etkilemektedir. Örneğin en önemli siyasal faktör olan savaş ve özellikle Türkiye'de 1950'li yıllarda yaşanan plansız i göç hareketleri sonucu güç veren kırsal alanlar ve güç alan kentlerde geri dönüşü olmayan yaralar

açmış, bu da geriye göçü yani gelen kişilerin geri gitmelerini çok ciddi bir biçimde engellemiştir (Özyakışır, 2013: 20; Dücan, 2016: 170).

Günümüzde yaşanan Suriyeli sığınmacı akınına baktığımızda, bu göç olgusunun da siyasal etkenler nedeniyle gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle Suriye’de hem rejim güçleri hem de muhalif örgütlenmeler arasında devam eden çatışmalar ve ülkede var olan savaş hali, milyonlarca Suriyelinin ülke içinde ve ülke dışına doğru yerlerinden edilmelerine neden olmuştur. Bozkurt (2018: 61)’a göre; “Özellikle savaşın ve dolayısıyla sığınmacıların ister istemez getirmiş oldukları ekonomik ve siyasi maliyet sadece Türkiye’yi değil, aynı zamanda Suriye’ye komşu olan diğer devletleri de etkilemiştir. Ancak yine de en çok etkilenen devlet Türkiye olmuştur. Çatışmalar sonucu gerçekleşen göç olayı hem ekonomik hem de siyasi anlamda Suriye ile olan ilişkilerde büyük sıkıntıların yaşanmasına neden olmuştur. Örneğin Türkiye, Suriye ile olan dış ticaretini kaybetmiş, gelen 4 milyona yakın Suriyeli sığınmacı sonucunda da ağır bir maliyetle karşı karşıya kalmıştır” (Orhan, 2015; Orsam Report No.1945’ten alıntı).

Göç olgusunu ortaya çıkaran temel etmenler içerisinde psikolojik etkenler de gösterilebilir. Söz konusu psikolojik etkenler bölgeden bölgeye ve ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin Öztekin (2016: 9)’e göre, “bireyin içinde bulunduğu psikolojik faktörler göç kararının alınmasında etkilidir. Ailevi, çevresel, terör, güvenlik, dinsel sebepler gibi kişinin psikolojisini etkileyen etmenler göçe yol açmaktadır” (Özyakışır, 2013: 21’den alıntı). Tüm bu etmenler mekâna (yer) göre farklılık göstermektedir.

Akhtar, psikolojik etkenlere değinirken 4 özellik üzerinde durmaktadır: “Birincisi, gerçekleşecek göçün geçici mi yoksa kalıcı mı olacağı; ikincisi, göç eden ya da edecek kişinin söz konusu göçte ülkesinden ayrılırken ne düzeyde kendi seçimi ile ayrılacak olması; üçüncüsü, göçecek kişinin sonraki süreçte ülkesini tekrar ziyaret edip edemeyeceği; dördüncüsü, kişinin göçe karar vermesine neden olan etkenlerdir” (Akhtar, 2018: 4-5).

Bireylerin kendi hayatlarını ve güvenliklerini korumak amacıyla bir yerden kaçmak zorunda kaldığında söz konusu psikolojik nedenlerin devreye gireceğini belirten Özyakışır (2013: 22), tehdit ve eziyetlerin yaratabileceği travmalar sonucu

psikolojik zorlukların yaşanabileceğini ifade etmektedir. Ona göre bu durum da oldukça elverişsiz birtakım risk faktörlerinin doğmasına neden olmaktadır (Paker, 2005'ten alıntı). Tüm bu sosyo-psikolojik faktörler göçe neden olan temel etken olmasa da, diğer faktörlerin bu olguya eklenmesiyle beraber değerlendirildiğinde kentleşmeyi hızlandırdığı, dolayısıyla göçü doğuran bir yan etki olduğu görülmektedir (Adıgüzel, 2018: 48). Göç etme eğiliminin olması, bireylerin sosyal açıdan güvence arayışına girmeleri ve dolayısıyla daha mutlu bir hayat sürme düşüncesi gibi bazı psikolojik sebeplerle de kırsal-kent arasında bir nüfus hareketliliğinin ortaya çıkması muhtemeldir. Söz konusu bu etkenler bir nüfus mobilitesini etkileyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Balcıoğlu, 2007: 17).

Göçü doğuran unsurlar içerisinde yer alan teknolojik etkenler ise son yıllarda özellikle teknolojinin gelişmesi ile kendini gösterir olmuştur. Söz konusu teknolojik etkenler iki türdür. Birincisi eski dönemlere göre özellikle ulaşımda gerçekleşen teknolojik gelişmeler; ikincisi ise, bugün internet bağlantıları ve teknolojik ağların kendisini sosyal medya kanalıyla göstermesidir. Öztekin bu durumu şu şekilde açıklamaktadır;

“İnternet ve teknolojinin gelişimi sayesinde göçmenler akraba ve aile ilişkilerini devam ettirmektedir. Özellikle sosyal ağlar aracılığıyla iş olanakları ve barınma gibi temel ihtiyaçlara hedef ülkedeki eski göçmenlerle kurdukları internet, bilgi ve teknolojik ilişkilerle daha kolay ulaşılabilmektedirler (Öztekin, 2016: 10).

Eski dönemlerde gerçekleşen göçler daha çok kısa mesafeli olarak gerçekleşmekte iken günümüzde yapılan göçlere baktığımızda artık mesafenin pek bir önemi kalmadığı görülmektedir. Zira teknolojiye geline nokta ile hem yol açısından ulaşımda hem de haberleşme açısından uzak bir yerde bulunan bir kişiyle çok kısa bir sürede yapılan görüşmeler bu durumu izah etmektedir.

Yukarıda açıkladığımız unsurlar, özellikle sanayi devrimi sonrasında etkili olan en önemli etkenler olmakla birlikte ulaşım ve iletişimde ortaya çıkan gelişmelere paralel olarak insanlar daha iyi bir hayat sürmek adına buldukları yerleri terk etme isteğinde bulunarak göç etmişlerdir. Ulaşım ve özellikle iletişimde yaşanan gelişmeler zamanla teknolojik gelişmeye yol açarak günümüze kadar gelmiştir (Ekici ve Tuncel, 2015: 13).

Ortaya çıkan bu teknolojik gelişmeler de yukarıda ifade edildiği gibi göçü kolaylaştırıcı bir unsur olmuştur.

Özyakışır (2013: 21)'a göre, göçe yol açabilecek bir diğer unsur da evlilik temelinde ortaya çıkabilecek aile faktörüdür. Çünkü aile faktöründe ortaya çıkan göçlerin temelinde evlilik kurumu yatmaktadır. Bunun dışında çevre kirliliği ve kuraklık da göçe neden olabilmektedir. Dolayısıyla iklimden kaynaklı göçlerin de olabileceği belirtilmektedir (Mutluer, 16; Chabot-Hanowell, 2012'den alıntı). Ayrıca doğal nedenlerin de göçe neden olabileceği bilinmektedir. Depremler, küresel ısınma, volkanik patlamalar, iklimde yaşanan değişiklikler, enerji kaynakları, kuraklık ve nükleer silahlar göçe neden olan doğal etkenlerin başında gelmektedir. Örneğin 1994 yılında Kırgızistan'da yaşanan toprak kayması olayı sonucunda birçok insan yer değiştirmek zorunda kalmıştır (Günay vd., 2017: 41).

Balcıoğlu ise, göçe neden olan veya göçe iten faktörleri şu şekilde sıralamaktadır;

“(1) Kırsal kesimde yaşayan insanların yaşamlarını idam ettirmek ve biraz gelir etmek istemeleri, (2) şehrin cazibesine kapılarak gidilen yere yerleşme isteği, (3) hayat standartlarını arttırmak amacı ile daha iyi hayat şartları aramak, (4) ayrıca son yıllarda özellikle kırsal kesimde yaşanan terör ortamı” (Balcıoğlu, 2007: 15).

1.1.4. Göçün Ekonomik, Sosyo-Kültürel, Siyasi ve Psikolojik Sonuçları

Her türlü göç olayı neticesinde farklı fraksiyonlarda sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan her bir sonuç da göçün gerçekleştiği yere ve zamana göre farklılık göstermektedir. Ayrıca göç olgusunda bulunan her birey için de göçün getirdiği sonuçlar değişebilmektedir. Örneğin bir çocuk için farklı bir sonuç getiren aynı göç olayı bir kadın için daha farklı sonuçlar doğurabilmektedir.

Göçün en etkili ve en önemli sonucu ekonomik açıdan ortaya çıkan sonuçlardır. “Ekonomik temelli göçün getirmiş olduğu sonuçlar; bölgesel gelir ve istihdam sorunu, bölgesel kalkınmada dengesizlik, sanayileşme ve kentleşmede ortaya çıkan sorunlar, kırsal kalkınmanın yavaşlaması, bölgesel farklılıklar ve son olarak beyin göçü ve göçmen havaleleri gibi farklı şekillerde kendini göstermektedir” (Özyakışır, 2013: 23-40). Ayrıca ekonomik açıdan göç eden göçmenler kendi yurtlarında kullandıkları aletleri, tarım metotlarını ve bitki türlerini yeni gelmiş oldukları toplumda kullanma

eğilimi gösterirler. Göçmenleri kabul eden toplumlar söz konusu tarım metotlarını verimli ve fiyatları yüksek olduğu için kabul ederken, göçmenler de aynı şekillerde yerlilerden birçok şey öğrenirler (Karpat, 2010: 81). Başel (2010: 306) ise, ekonomik açıdan göçlerin, işgücü piyasasına olan farklı türlerdeki etkilerinin, göç edilen mekânın, göç eden bireylerin ve göç edilen alanın sahip olduğu niteliğe bağlı olarak farklı olabileceğine değinmektedir. Ona göre bu yüzden özellikle az gelişmiş ülkelerde kırsal alandan kentsel alanlara doğru hızlı göçlerin pek arzu edilmediği, aksine söz konusu kent ekonomisine geçişin yavaş ve kırsaldaki işgücü fazlası nüfusun sanayi sektörünce emilmesinin kontrollü bir şekilde olması gerekmektedir (Üner, 1974: 3'ten alıntı).

Göçlerin bir diğer sonucu olan sosyo-kültürel sonuçlar da bölge veya devletlerin kendi has kültürüne göre değişiklik göstermektedir. “Göç özellikle evlenmeler yoluyla veya başka şekillerde farklı toplumların birbiriyle karışmasını sağlar. Bu sayede çeşitli renklerde ve biyolojik, psikolojik ve kültürel yapılarıdaki gruplar birbirlerine karışır” (Karpat, 2012: 81). Ancak göçler sonucunda kişilerin gelmiş oldukları yerlerde ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan uyum sağlamaya çalışmaları bir hayli zaman alabilmektedir. Bu durum da beraberinde bir kentleşme sorununu doğurmaktadır (Özyakışır, 2013: 40). Sosyo-kültürel geçişkenlik açısından insanlığın çeşitli açılardan gelişimine katkı sunan göç, hem toplumların hem de ülkelerin yaşamış olduğu birçok sorunun da yayılmasını ve yaygınlaşmasını hızlandırıp derinleştirmektedir (Ekici ve Tuncel, 2015: 19). Tatlılıoğlu (2013: 72)'na göre, göç sonucunda kırdan kente gelenler kültürel, dini, etnik ve siyasi kimlik arayışına girer ve bu da toplumu bir bunalıma iter. Dolayısıyla göç sonucunda gerçekleşecek olan kentleşme sürecinde ister istemez tutum, davranış, duygu ve değer yargılarında yaşanacak değişimler siyasi kültüre de yansıtacaktır (Bayram ve Özkan, 1998: 173-180'den alıntı). Ayrıca, büyük bir şehre veya endüstri merkezine yapılan göç ile göç etmiş olanlar sadece bir mekân değil aynı zamanda toplumsal anlamda bir çevre değişikliği de yaşamaktadırlar. Tarım yerine makineler başında çalışma, köy evi yerine kentte bir binada yaşama, köydeki bazı yardımların (özellikle aynı) kesilmesi ve salt bir gündeliğe dayalı bir yaşam sürülmektedir (Başel, 2010, s. 296). “Göçte insanlar yeni çevrelerinde sosyo-kültürel değişimlere neden oldukları gibi, kendileri de değişmektedir” (Karasu, 2018: 36). Bir diğer sosyo-kültürel sonuç olarak karşımıza Özdemir ve Dökmeci (2017: 99)'ye göre işgücü ve çevre özelliklerinin değişimi sonucu göç edecek bireylerin yaş gruplarında

yaşanan tercih değişimi çıkmaktadır. Örneğin genç veya orta yaşlı işçiler ile emekliler farklı göç yönlerini tercih etmektedirler (Bartley, 2007: 2006; Baccini, 2007'den alıntı).

Siyasal nedenlerle yaşanan göç/göçler sonucunda ise, siyasal alanda rekabet, kutuplaşma ve radikalleşme doğmuş veya doğmaktadır (Ekici ve Tunceli, 2015: 19). Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacı akını siyasal temelli uluslararası bir göçtür. "Zira Arap Baharı'nın başlamasıyla Suriye'de rejime karşı isyanlar baş göstermiş ve kısa süre içerisinde söz konusu isyanlar hem dini hem de etnik temelli bir iç savaşa dönüşmüştür. Suriye'de 15 Mart 2011 yılında Derra'da başlayarak bugüne kadar gelen çatışmalarda yaklaşık olarak 280 bin Suriyeli yaşamını yitirmiştir" (Karasu, 2018: 29). Ayrıca Türkiye'de 1990'lı yıllarda Doğu ve Güneydoğu'da yaşanan çatışmalardan dolayı köylerin boşaltılması ile binlerce insan batıya göç etmiştir. Bunlardan bir kısmı ise yurt dışına gitmiştir. Söz konusu göçler de siyasal temelli göçler olarak karşımıza çıkmıştır.

Göçün getirdiği psikolojik sonuçlara değinen Akhtar (2018: 13-16), psikolojik sonuçların arkada bırakılan ülke veya bölgenin yapısına bağlı olduğunu ifade etmektedir. Ona göre fakir bir ülkeden zengin bir ülkeye gidildiğinde elde edilen mali kazanç, ister istemez bilinç dışı bir suçluluğu da harekete geçirecektir. Ayrıca tam tersi bir durumda varlıklı bir ülkeden daha az varlıklı bir ülkeye gerçekleştirilen göç, bazen ardında insancıl veya manevi fikirlere rağmen başlı başına bir bilinçdışı suçluluk tezahürünü doğurabilir. Bir diğer psikolojik sonuç, Akhtar'a göre menşe ile gidilen ülke arasındaki problemlerin büyüklüğüne bağlıdır. Söz konusu farklılıklar değişik şekillerde olabilmektedir. Örneğin yemek, giyim kuşam, dil, müzik, mizah, ideolojiler vb. gibi.

Göç sürecinin sonucunda yaşanan psikolojik yıkımlar, gerçekleşen göçle gidilen yerdeki yaşam koşullarının belirsizliği ile güvensizlik duyguları, ekonomik sıkıntılarla birleştiğinde ister istemez maddi ve manevi boyutlarda ihtiyaca sahip bazı grupları ortaya çıkarmaktadır (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2006: 135). Bu da göçün psikolojik sonuçları açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak her ne kadar bu tür olumsuzluklar yaşansa da göçün birtakım olumlu sonuçları da olabilmektedir. Örneğin göç ederek büyük kentlere yerleşmiş bazı bireyler, kentsel hayata ayak uydurarak hem ekonomik hem de sosyal açıdan daha iyi duruma gelmişlerdir (Özyakışır, 2013: 44). Tatlıhoğlu (2013: 73), göçün psiko-sosyal bir travma, sosyal bir acı olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, bir insanın bir yerden başka yere göçü, ilgili

kişinin yaşam tarzında bir değişikliği doğurmaktadır. Bunun sonucunda da psikolojik düzeyde bir yaralanma ortaya çıkmaktadır (Tarhan, 2005: 21'den alıntı). Ayrıca göç eden kişide ortaya çıkan yaşam tarzı değişikliği ister istemez ilgili kişiyi göç etmiş olduğu toplumdan soyutlamakta ve bu da bir tür mekânsal ayrışmayı doğurmaktadır.

Geniş bir açıdan bakıldığında göçün bir sonucu olarak, özellikle köyden kente gelenler daha çok kentin varoşlarına sürüklenirler. Bu durum da beraberinde bir gecekondulaşma sürecini getirmektedir. Böylece gecekondulaşmanın olduğu bölgelerde hem altyapısı hem de modern kente ait olan çağdaş kent özellikleri yerine daha çok nüfusu hızla büyüyen ancak çarpık, mutsuz ve doğal olarak stresli insanların koşuşturduğu insan kalabalıkları meydana gelmektedir (Balcıoğlu, 2007: 18-19).

1.2. GÖÇMEN, SİĞİNMACI, MÜLTECİ KAVRAMLARI VE TANIMLARI

Göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramları özellikle Türkiye’de bazı kamu kurum ve kuruluşları ile bazı akademisyenlerce birbirinin yerine kullanılmakta ve doğal olarak bir kavram bulanıklığına yol açılmaktadır. İlgili kavramlar içerisinde en çok mülteci ve sığınmacı kavramları karıştırılmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde göçmen-mülteci-sığınmacı kavramları açıklanarak söz konusu kavram bulanıklığı giderilmeye çalışılacaktır. Zira başta Suriyeli sığınmacılar olmak üzere ülkemize gelen yabancıların hangi statüde yer aldığı veya alacağı ve dolayısıyla uluslararası normlar uyarınca hangi düzeyde temsil edileceği önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.1. Göçmen

Göçmen kavramının tarihsel bir yükü vardır ve dolayısıyla çok farklı deneyimleri ve davranışları içinde barındırmaktadır (Standing, 2017:155). Kavram, genel olarak göç edenler için kullanılan bir tanımlamadır. Ancak göçmenler daha çok eğitim ve ekonomik sebeplerle göç edenlerdir. Göçmenlik statüsünün en önemli özelliği ise göçe neden olabilecek bir zorlamanın olmamasıdır. Bu konuda Aktaş ve Öztekin (2017: 221)’nin aktardığına göre “göçmen, ülkesinde zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için değil, eğitim ve çalışma gibi nedenlerle ayrılan kişilerdir.” (BİA, 2015’ten alıntı). Yani göçmen, göç edeceğine karar verdiğinde, kendisini herhangi bir sebepten dolayı bu duruma mecbur bırakabilecek bir olgu ortada bulunmamaktadır.

BM göçmeni; sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir

birey olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla göçmen terimi daha çok kişinin maddi ve sosyal açıdan koşullarını iyileştirmek ile hem kendisi hem de aile fertlerinin beklentilerini geliştirmek amacıyla bir başka ülke veya bölgeye hareket etmesi durumunda sahip olduğu bir isimlendirmedir (Adıgüzel, 2018: 4-5).

Avrupa Birliği (AB) ise göçmeni, vatandaşı olduğu yerin dışında herhangi bir yerde istemli ya da istemsiz şekilde bir yılı aşkın bir süre olacak şekilde kalma amacıyla yer değiştiren kişi olarak tanımlanmaktadır (Özdal, 2018: 11).

Diğer bir tanımlamada ise “göçmen, ‘kişisel rahatlık’ amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsadığı kabul edilmektedir.” (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 22). Yine göçmen, “kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk), muhacir” olarak da tanımlanmaktadır (TDK, 2019). Göçmen sıfatı taşıyan birey veya bireylerin yapmış olduğu göç sonucunda taşıdıkları ‘göçmen’ statüsünün sonraki aşamalarda değişim gösterme durumu mevcut olabilmektedir. Örneğin “daha çok ekonomik amaçlı olarak yaşam kalitesini iyileştirmek niyetiyle mutlak ikamet yerini değiştirerek göç eden bireyler için ekonomik göçmen tabiri kullanılırken, herhangi bir ülkeye yasadışı olarak giriş yapan, yasal giriş yaptıktan sonra vizesinin geçerlilik süresi dolan, giriş koşullarını ihlal ederek giren veya ev sahibi ülkede sahip olduğu hukuki statüden yoksun bireyler için de düzensiz göçmen tabiri kullanılır” (Adıgüzel, 2018: 5). Özellikle düzensiz göçmen pozisyonuna düşen ilgili kişi, ülke içerisinde herhangi bir yerde ilgili birimlerce yakalandığı takdirde sınır dışı işlemleri yapılarak sınır dışı edilir. Ekonomik göçmen statüsünde bulunan bireyler ise, tanımdan da anlaşıldığı üzere, yaşam kalitesini geliştirmek amacıyla göç edenlerdir. İlgili tanımın kullanım amacı ise, herhangi bir zulümden kaçan mülteciler ile bu statüde yer alan göçmenlerin arasına bir fark koymaktır.

Göçmen statüsü konusunda Edwards’ın ifadesine göre göçmenler, doğrudan bir zulüm ya da ölüm tehdidi nedeniyle değil, iş bularak veya bazı durumlarda eğitim, aile birleşimi veya başka nedenlerle yaşamlarını iyileştirmek için göç etme tercihinde bulunanlardır. Söz konusu göçmenler, evlerine güvenli bir şekilde dönemeyen mültecilerin aksine, dönmek istediklerinde kendi hükümetlerinin korumasını almaya devam etmektedirler (Edwards, 2015).

2006 yılında Resmi Gazete’de yayımlanan 5543 nolu İskân Kanunu’nda göçmen terimi şu şekilde geçmektedir: “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip bu kanun gereğince kabul olunandır.” (İskân Kanunu, 2006: md. 3/d). Kanunda ayrıca farklı göçmen türleri de verilmiştir. Örneğin serbest göçmen, Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip, devlet eliyle iskân edilmelerini istememek şartıyla yurda kabul edilenler; iskânlı göçmen, Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, özel kanunlarla yurt dışından getirilen ve bu kanun hükümlerine göre taşınmaz verilerek iskânları sağlananlar; münferit göçmen, Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yurdumuza yerleşmek amacıyla bir aile olarak gelenler; toplu göçmen, Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, iki ülke arasında yapılan anlaşmaya göre yurdumuza yerleşmek amacıyla toplu olarak gelen ailelerdir (İskân Kanunu, 2006: md. 3/e-f-g-ğ).

İskân Kanunu’nun 4. maddesinde hangi kişi veya kişilerin göçmen sıfatı taşıyamayacağı da belirtilmiştir. Kanuna göre; “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye’ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilemezler.” (İskân Kanunu, 2006: md. 4).

Ağır ve Sezik (2015: 102)’in aktardığına göre, Türkiye’de özellikle 2013 yılına kadar Bakanlar Kurulu Kararnamesi ve bazı durumlar için çıkarılan özel kanunlarla sadece belli ülkelerden gelenler göçmen kategorisi içerisinde yer almışlardır. Bunun dışında ülkeye yasadışı yollarla giriş yapanlar ‘kaçak’ olarak adlandırılmışlardır (Başak, 2011:5’ten alıntı).

Uluslararası literatürde olduğu gibi Türkiye’de de genel bir göçmen tanımı bulunmamaktadır. Ancak bununla birlikte göçmenler arasında gönüllü hareket edenler, uzun veya kısa dönemler için göç eden işçiler ve göç etmeye zorlanan sığınmacılar, mülteciler, ekonomik mülteciler, ekolojik göçmenler şeklinde bir ayırım yapılmaktadır (Özdal, 2018: 12). Göçmen pozisyonunda bulunan birey veya bireylerin vatandaşı olduğu ülkeden ayrılırken, göç ettiği sürede yolu üzerindeki herhangi bir ülkeden geçerken, gitmeyi planladığı ülkeye giriş yaparken veya gittiği (göç ettiği) ülkede

bulunduğu süre zarfında ilgili ülkenin yasalarına uyması veya uymaması durumuna göre yasal ya da yasadışı olarak nitelendirilme durumu olabilir (Zhanadilova, 2018: 117).

1.2.2. Sığınmacı

Mülteciler ve sığınmacılar söz konusu yaşam ve güvenliklerini tehlikeye atabilecek her türlü savaş, işkence ve buna benzer çeşitli faktörler nedeni ile ülkelerini terk eden ve dolayısıyla uluslararası koruma talebinde bulunan göçmenlerdir. Ancak söz konusu sığınmacılar, (henüz) doğaları gereği mülteci olarak tanınmazlar. Bunlar farklı bir ülkeye gittikten sonra kendi ülkelerine dönerlerse karşılaştıkları muhtemel tehditlerden dolayı korunma ihtiyacında olduklarından dolayı o ülkede kalmayı talep ederler (Bartram vd., 2017: 229). Ancak Bartram vd.'nin burada sığınmacıları tanımlamak için kullanmış olduğu 'göçmen' ibaresi doğru olmamaktadır. Zira göçmen olan bireylerin hangi nedenlerle göç ettikleri bir önceki başlıkta açıklanmıştır. Göçmenler daha çok eğitim, iş olanakları ve daha rahat bir hayat standardına kavuşmak için göç ederler. Bu duruma bağlı olarak kavramların kullanımının ülkeler bazında farklılık gösterdiği görülmektedir.

Bozbeyoğlu (2015: 65)'na göre, mültecilik durumu ulus-devlet kavramı sonucunda ortaya çıkmış ve bu durumla ilgili ilk düzenlemeler Milletler Cemiyeti döneminde başlamış, Birleşmiş Milletler döneminde devam etmiştir. Dolayısıyla mültecilik neden ve sonuçları itibarıyla bir insanlık durumudur. Ancak daha sonraki dönemlerde "mültecilik" ve "sığınmacılık" şeklinde devletler tarafından kategorize edilmesi insan hakları kuramı niteliğince kabul edilemez bir durumdur. Dolayısıyla sığınmacı statüsünün ortaya çıkarılması devletler nezdinde ideolojik bir yaklaşım olarak kendini göstermektedir.

Sığınmacı kavramının en çok beraber kullanıldığı terim mültecidir. Bugün birçok göç çalışmasında mülteci ve sığınmacı kavramları birbirinin yerine kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük kısmında dahi sığınmacı kavramının tanımı mülteci ile eşdeğer olarak verilmektedir. Bu durum sonucunda da kavram bulanıklığı ortaya çıkmaktadır.

Sığınmacı ifadesi daha çok, mülteci statüsü almak amacıyla yapılan başvuruların hükümet veya Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nce karara bağlanmasını bekleyen kişiler için kullanılmaktadır. Buna göre sığınmacı, mülteci

olarak uluslararası bir koruma arayan ancak henüz statüleri resmi olarak tanınmamış kişilere denir. Başka bir ifadeyle sığınmacı, aday mülteci konumunda olanlardır (Aktaş ve Öztekin, 2017: 225).

Bozbeyoğlu (2015: 64)'na göre sığınmacı kavramı, Türk hukuk sistemine 1994 yılında yürürlüğe giren Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik ile girmiştir. İlgili yönetmeliğe göre sığınmacı;

“İrki, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıdır (Resmi Gazete, 1994: md. 3).

Dolayısıyla daha önce yukarıda ifade edildiği gibi sığınmacı, “ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesince herhangi bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişilerdir (Adıgüzel, 2018: 6; Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 49). Söz konusu kişilerin yapmış oldukları başvurular olumsuz sonuçlanırsa bu kişiler buldukları ülkeyi terk etmek zorundadırlar. Ayrıca ilgili kişilere insani veya farklı gerekçelerle ülkede kalmaları için izin verilmişse bu kişiler ülkede düzensiz bir şekilde bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilmektedirler (Özdal, 2018: 13).

Türkiye, Avrupa dışından gelmiş olan yabancıları sığınmacı olarak tanımlamaktadır. Sığınmacı, mültecilik statüsü incelenen ve bu süre zarfında kendisine geçici koruma sağlanan kişi/kişilerdir. “Geçici koruma” sırasında sığınmacılar mültecilere kıyasla asgari düzeyde sosyal haklardan yararlanmaktadır. Bu çerçevede düşünce, ifade ve toplantı hakkı, alıkonmaya karşı korunma hakkı, adil yargılanma hakkı, seyahat özgürlüğü, çalışma hakkı ve ırk ayrımcılığına karşı korunma hakkı vb. gibi temel haklar koruma altına alınmak zorundadır (Bozbeyoğlu, 2015: 65). 1994 yılında yürürlüğe giren yönetmelikte geçen sığınmacı kavramı, Aktaş ve Öztekin (2017: 226)'e göre 2006 yılında yayımlanan Resmi Gazete'de aynı şekilde geçmiştir. 1994

yılında çıkarılan yönetmelikte 2006 yılında değişiklik yapılmış ve yeniden yayımlanmıştır.

Sığınmacı pozisyonunda bulunanlara yukarıda ifade edildiği gibi “geçici koruma” sağlanmaktadır. Türkiye’de bu durumla ilgili olarak 2014 yılında 6458 sayılı kanun kapsamında “Geçici Koruma Yönetmeliği” yayımlanmıştır. Yönetmeliğe göre geçici koruma;

“Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı ifade eder” (Geçici Koruma Yönetmeliği (GKY), 2014: md. 3/f).

Uluslararası Göç Örgütü (IOM)’nün ifadesine göre ise geçici koruma, menşe oldukları ülkelere dönemeyen üçüncü ülke vatandaşlarından kaynaklanmış kitlesel bir akının ortaya çıkması veya derhal meydana gelebilecek olması durumunda, özellikle ilgili kişilerin veya korumayı gerektiren diğer kişi veya kişilerin yararına olacak şekilde, sığınma sisteminin etkin işleyişi nezdinde olumsuz bir etki yaratmadan sığınma sisteminin işletil(e)memesi durumu var ise, bu kişilere acil ve geçici korumayı sağlamak gayesiyle sağlanan istisnai nitelikteki prosedürdür (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 19).

Uluslararası hukukta diplomatik müeyyideler bağlamında bir de iltica durumu söz konusudur. Sığınma kavramı ile sığınmacı kavramı ilgili kişilerin statüleri gereği farklı durumları ifade etmektedir. Özdal (2018: 12)’a göre sığınma;

“Bir kişinin yabancı bir devletin ülkesine diplomasi temsilciliği ya da konsolosluk binalarına, savaş gemileri ya da devlet uçaklarına girerek kendi devletince ya da başka bir devletçe kendisine karşı yapılan baskıdan ya da yasal kovuşturmalardan kaçmasını ve bu açıdan sığındığı devletin güvencesini elde etmesini belirtmektedir” (Pazarıcı, 1990: 3’ten alıntı).

Her iki tanıma bakıldığında (sığınma ve sığınmacı) çok açık olan farklar göze çarpmaktadır. “Dolayısıyla sığınmacı kavramı, AB’nin de 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne dayanarak ifade ettiği gibi, bir bireyin mülteci statüsü almak için yapmış olduğu başvurunun ilgili devlet nezdinde henüz sonuçlanmamasıdır. İlgili başvuruyu yapanlara da sığınmacı denilmektedir” (Özdal, 2018: 13-14).

1.2.3. Mülteci

Mültecilik durumu, Bozbeyoğlu (2015: 65)'nin yukarıda da ifade ettiği gibi ulus-devlet kavramı sonucunda ortaya çıkmış ve bu durumla ilgili ilk düzenlemeler Milletler Cemiyeti döneminde başlamış, Birleşmiş Milletler döneminde devam etmiştir.

Mültecilik sorunu konusunda hukuksal çerçeve uluslararası hukuk kaynakları nezdinde netlik kazanmıştır. Konuya yönelik ilk girişim İkinci Dünya Savaşı sonrasına dayanmaktadır. Bu dönemde mülteci kavramının tanımı ve mülteci statüsünün belirlenmesi konusunda yapılan ilk çalışma BM Genel Kurulu'na çıkarılan Cenevre Sözleşmesi'dir (Bulut vd., 2016: 4). Dolayısıyla mültecilik statüsünün ve mülteci olacak kişi veya kişilerin hangi şekillerde belirleneceği Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilmiştir. Sözleşmeye göre mülteci;

“1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişidir” (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi, md. 1/A/2).

1951 Cenevre Sözleşmesi'nde yukarıdaki şekilde geçen tanım, sözleşmenin A kısmının 1. maddesinde yer almıştır. Sözleşmenin B kısmının 1. maddesinde yer alan “1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar” kısmı ise ya “1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelecek olaylar” veya “1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar” şeklinde anlaşılacak ve taraf devletler de bu ifadenin kapsamını belirtecek şekilde beyanda bulunmayı kabul etmişlerdir. Ancak sözleşme hem coğrafya hem de tarih sınırlandırmasına gittiği için kapsayıcı görülmemiştir (Özdal, 2018: 15).

Söz konusu sözleşmenin kapsayıcı olmaması nedeniyle 1967 yılında Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokol'ü benimsenmiş ve burada coğrafya ve tarih üzerinden yapılan sınırlandırmalar kaldırılarak yeni bir tanım yapılmıştır. 1967 Protokol'üne göre mülteci;

“İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmayan kişidir” (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 43).

Her ne kadar 1967 yılında mültecilik konusunda değişiklik yapılmışsa da bugün akademik alanda yapılan çalışmaların hemen hemen hepsi, 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde geçen mülteci tanımını baz almaktadır.

Avrupa Birliği’ne göre bir kişinin mülteci statüsünü elde etme durumu şu şekildedir:

“Üçüncü bir ülke vatandaşlarından ırkı, dini, milliyeti, siyasi düşünceleri ve bir sosyal gruba mensubiyeti yüzünden haklı bir zulüm korkusu bulunan ve bu sebeple vatandaşı olduğu ülke topraklarının dışında yaşayan ve bu zulüm korkusu sebebiyle kendi ülkesi tarafından korunmak istemeyen kişiler ile yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunan ve söz konusu korku sebebiyle geri dönmek istemeyen kişiler mülteci olarak kabul edilmektedir” (Özdal, 2018: 16).

Türkiye, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni 1961 yılında kabul etmiş, 1967 yılında yeniden düzenlenen Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokolü ise Cenevre Sözleşmesi ile düzenlenmiş olan coğrafi sınırlama ilkesini baz alarak sürdürmeyi tercih etmiştir. 1994 yılında çıkarılan iltica ile ilgili yönetmelik 2013 yılına kadar Avrupa dışından gelmiş olan mültecilerin korunması konusunda Türkiye’deki tek yasal düzenleme olmuştur. Türkiye’nin Cenevre Sözleşmesi’ndeki coğrafi sınırlama ilkesini sürdürmesinden dolayı Avrupa dışından gelenler Türkiye’de mülteci olarak kabul edilmemektedir (Aktaş ve Öztekin, 2017: 226).

Mülteci kavramının Türkiye’de hangi statüyü ifade ettiği 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda açıklanmıştır. Söz konusu kanunun 61. maddesine göre mülteci:

“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı veya bu tür olaylar sonucu önceden

yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişidir” (YUKK, 2013: md. 61).

6458 sayılı Kanun’un tanımlamış olduğu mülteci tanımı ve yukarıda da ifade edildiği gibi Türkiye, Avrupa ülkeleri dışından gelen kişileri mülteci olarak kabul etmemektedir. Dolayısıyla burada bir statü belirsizliği ortaya çıkmaktadır. Bu belirsizliği gidermek adına yine 6458 sayılı Kanun kapsamında “Şartlı Mülteci” statüsü oluşturulmuştur. Kanun’un 62. maddesine göre şartlı mülteci:

“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişidir” (YUKK, 2013: md. 62).

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)’nda geçtiği şekliyle “vatansız kişilerin” de gerekli şartları taşımaları sonucunda mülteci veya şartlı mülteci olma pozisyonunun olabileceği görülmektedir. Her iki tanımda da hem “yabancı” hem de “vatansız kişi” vurgusu yapılmıştır.

Türkiye’nin benimsediği bir diğer uluslararası koruma yöntemi de “İkincil Koruma”dır. İkincil koruma statüsü de yine 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında benimsenmiştir. Kanuna göre;

“Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir” (YUKK, 2013: md. 63).

Uluslararası alana baktığımızda ise Uluslararası Göç Örgütü (IOM), mülteci kavramı içerisinde yer alan farklı mülteci türlerine değinmektedir. Buna göre mülteci

türleri şu şekildedir: “Çevresel Mülteciler”, “İklim Mülteciliği”, “De Facto Mülteciler”, “Dolaşım Halindeki Mülteciler”, “Transit Mülteciler” ve “Yerinde Mülteciler” (Özdam, 2018: 16-17). Kişilerin hangi mülteci sınıfı içerisinde yer aldığı ise göç etme nedenine ve yerine göre değişmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

DÖNEMSEL BAZDA TÜRKİYE'YE DOĞRU GERÇEKLEŞEN GÖÇ HAREKETLERİ

2.1. TÜRKİYE'YE YÖNELİK GÖÇ HAREKETLERİ

Ülkemiz, 1922'den itibaren günümüze kadar yaklaşık 6,5 milyona yakın kişiye kapılarını açmıştır. Söz konusu bu sayıya çalışma ve eğitim gibi amaçlarla gelmiş olan yabancılar dâhil değildir. Türkiye'ye çalışma, eğitim veya diğer amaçlar için gelmiş olan yabancılara ilişkin rakamlara bakıldığında son 15 yılda yaklaşık 3.300.000 yabancının ikamet izni aldığı verilerce kaydedilmiştir (GİGM, 2017).

Türkiye'nin sahip olduğu stratejik konumu ve özellikle transit ülke konumunda bulunması, eski dönemlerden bu yana birçok göç hareketine maruz kalmasına neden olmuştur. Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlaması, önemli boğazlara ve limanlara sahip olması söz konusu göç hareketlerini arttıran en önemli etkenlerin başında gelmektedir. Son yıllarda özellikle Ortadoğu'da yaşanan iç çatışmalardan kaçan kişilerin uğrak noktası olan Türkiye, gelen bireyler için Avrupa'ya açılan kapı özelliğine sahip olmuştur. Son olarak Suriye'de yaşanan çatışmalardan kaçan milyonlarca Suriyeli sığınmacı Türkiye'ye sığınmış ve birçoğu Avrupa'ya gitmeye çalışmıştır. Zira bazı sığınmacılar için Türkiye hedef ülke olurken, bazı sığınmacılar için ise transit ülke konumunda olmuştur.

Adıgüzel (2018: 36-37)'e göre dönemsel bazda yaşanan göç hareketlerini dört kategoride değerlendirmek gerekir. Bunlar; 1860-1927 yılları arası Osmanlı'nın toprak kaybettiği coğrafyalardan Anadolu'ya doğru gerçekleşen göçleri ifade eden "Balkanlaşma Göçleri", 1945'ten başlayarak 1980'lere kadar devam eden "Kentleşme Göçleri", 1975'lerden sonra hâkim olan "Kentlerarası Göçler" ve son dönemlerde insan ve mekân ilişkisinin değişmesiyle birlikte günümüz insanının hayatları boyunca çok sayıda yer değiştirmesi olarak ifade edilen "Yaşam Güzergâhları" göçleridir (Tekeli, 2011: 43-44'ten alıntı). Buradan hareketle çalışmanın bu bölümünde Türkiye'ye doğru gerçekleşen söz konusu göç hareketleri dönemsel bazda ele alınacaktır. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar gerçekleşen göçler tarih sırası gözetilerek verilmeye çalışılacaktır. Değinilecek olan göç hareketlerinin dönemlere göre tasnifi 1923-1945, 1945-1960, 1960-1980 ve 1980 sonrası şeklinde olacaktır. Tarihsel

olarak verilecek olan göç hareketleri ile ilgili olarak farklı kaynaklarda farklı sayıların olduğu görülmektedir. Dolayısıyla göç hareketleri tarih sırasına göre açıklanırken farklı göçmen sayılarının olduğu görülecektir.

2.1.1. 1923-1945 Arası Dönem

Türkiye'ye yönelik gerçekleştiren göç hareketlerine baktığımızda, farklı dönem ve nedenlerin olduğunu görmekteyiz. Mevcut farklılıkların temelinde uluslararası alanda yaşanan küresel ölçekteki değişiklikler yatmaktadır. Türkiye'nin üzerinde kurulu bulunduğu topraklara doğru gerçekleşen göç hareketleri Osmanlı dönemine kadar gitmektedir. Bu duruma örnek olarak "1492 yılında onbinlerce Yahudi'nin İspanya'dan Osmanlı'ya gelişi, 1709 yılında İsveç Kralı Şarl'ın beraberindeki yaklaşık 2.000 civarında bir grupla yine Osmanlı'ya sığınması, 1849'da Prens Lajos Kossuth ve yaklaşık 3.000 Macarın Osmanlı'ya gelmesi, 1856-1864 yılları arasında Rus Ordusundan kaçan yaklaşık 1.500.000 Kafkas nüfusun Osmanlı'ya kabul edilmesi ve 1917 Bolşevik İhtilali'nin ardından Vrangel'in yaklaşık 135.000 kişiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'ndan koruma talep etmesi" verilebilir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017). Adıgüzel (2018: 38)'e göre, özellikle 1774 Osmanlı-Rus savaşını takip eden yıllardan itibaren 1922 yılına kadar toplam 1.800.000 Tatar'ın Osmanlı topraklarına göç ettiği tahmin edilmektedir (Tekeli, 2011: 150'den alıntı). Aynı noktaya dikkat çeken Karpat ve Yönlü'ye göre ise Osmanlı'ya ilk göç hareketi Rusya'nın 1783'te Kırım'ı ilhak etmesiyle başlamıştır. Bu girişim aynı zamanda ilk göç dalgasıdır. Söz konusu bu göç 1853-1856 Kırım Savaşı'ndan sonra yoğunluk kazanmıştır. Buradaki temel etkenler, Müslüman halkın bir Müslüman idarecinin egemenliğinde yaşamak istemeleri ve ekonomi olmuştur. İkinci göç dalgası ise, 1812 yılında Napoleon'un Mısır seferinde Osmanlı'nın Napoleon'a yardım etmesine karşılık olarak Rusların yöredeki halkı göç etmeye zorlamasıyla olmuştur (Karpat, 2010: 330; Yönlü, 2018: 86-87). Yönlü (2017: 89-90), 1877'de Osmanlı-Rus Savaşı'yla beraber 300.000 kadar göçmenin zorunlu olarak Edirne ve İstanbul'a göç ettiğini vurgulamıştır. Söz konusu bu göçler ona göre 1907'ye kadar parça parça devam etmiştir (Habiçoğlu, 1993: 74-78'den alıntı).

Balkan Savaşları (1912-1913) döneminde yaşanan göç hareketlerine değinen Yönlü (2017: 95-101)'ye göre, bu dönemde ve sonrasında 200.000'e yakın Müslüman

halkın bir kısmı Osmanlı'ya göç etmiştir. Yine ona göre Osmanlı'nın Doğu Trakya dışındaki Avrupa topraklarını kaybetmesiyle birlikte Anadolu'ya yaklaşık 600.000 Müslüman halk göç etmiştir (Baltsiotis, 2005: 409; Babuş, 2006: 48-49'dan alıntı). Ögün (2004: 3)'e göre söz konusu Balkan Savaşları'ndan sonra Rumeli'den Anadolu'ya gelen göçmenleri belirlenen yerlerde iskân etmek, ilgili kişilere toprak vermek, iş bulmak ve tekrar üretici hale getirmek için Dâhiliye Nezareti bünyesinde “İskân-ı Aşair ve Muhacirin Müdiriyeti” kurulmuştur (Sertel, 1977: 81'den alıntı). Kaya (2007: 22)'nin aktardığına göre söz konusu Müdiriyet'in kayıtlarına göre 1916 yılında Anadolu'nun farklı yerleşimlerine sığınmış olan mültecilerin sayısı 707.504 kişidir (McCarthy, 1988: 265'ten alıntı).

Osmanlı'ya doğru gerçekleşen söz konusu kitlesel göçler, yukarıda ifade edildiği şekilde 15. yüzyılda başlamış, Osmanlı'nın son dönemlerinde özellikle yaşanan toprak kayıpları ile artarak devam etmiş ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti döneminde de sürmüştür. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında Yunanistan ile yapılan antlaşma ile Balkanlardan yüzbinlerce kişi Türkiye'ye gelmiştir. Aynı duruma dikkat çeken Yıldız (2018: 1)' a göre, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ortaya çıkan isyanlar ve kayıpla sonuçlanan savaşlar sonucunda çoğu yerde toprak kayıpları yaşanmış, bu kayıplar sonucunda devlet sürekli olarak küçülmüş ve değişik nedenlerle göçler olmuştur.

Çakı (2018: 30), Türkiye'nin Cumhuriyetin ilanından sonra kendisine doğru gelen göçleri açıklarken şuna dikkat çeker; “Cumhuriyet döneminden itibaren Türkiye'ye gelen göçmenlere bakıldığında ilk olarak 1922-1938 yılları arasında 384 bin göçmenin Yunanistan'dan geldiği bilinmektedir” (Vatandaş, 2016: 4'ten alıntı). Zira bu göçlerde aşağıda da ifade edildiği gibi mübadelenin etkili olduğu görülmektedir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, Cumhuriyetten önce ve Cumhuriyetin ilanından bu yana gerçekleşen göç hareketlerinde göçmen sayıları her bir kaynakta farklılık göstermektedir.

Kara (2017: 43)'ya göre, 1923-1960 yılları ulus-devlet anlayışının temellerinin atıldığı yıllar olmuştur. Yeni kurulan devlet, Osmanlı coğrafyasında bulunan topluluklardan dinsel, dilsel ve kültürel anlamda bir “Türk” toplumu yaratmak istemiş ve göç olgusu bu anlamda önemli bir politik araç olmuştur. İlk olarak 1915 yılında

Ermeni yurttaşlar sürgün edilmiş, daha sonra 1922-1923 yıllarında Batı Trakya’da yaşayan Müslüman ve Türk kökenli kişiler ile Anadolu’da yaşayan çoğunluğu Rum yurttaşların mübadelesi yapılmıştır (Yıldız, 2001; İçduygu, 2012’den alıntı). Söz konusu mübadelenin dayanağı Norveçli Nansen’in teklif ettiği formüle dayanarak 30 Ocak 1923 yılında imzalanan “Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavelename ve Protokol” antlaşmasıdır (Gönlübol ve Sar, 2013: 67). Antlaşmaya göre 1 Mayıs 1923 tarihi itibarıyla mübadele başlamış ve İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türkleri istisna olmuşlardır (Tevfik, 2017: 47). 1922-1924 yılları arasında gerçekleşen göçün ardından yukarıda bahsedildiği gibi istisna olan İstanbul Ortodokslarının sayıları 100.000 civarındadır. Aynı şekilde muaf tutulan Batı Trakya Türklerinin sayıları da buna denk nitelikte olmuştur (Hirschon, 2007: 11). Mübadele ile 1.200.000 Ortodoks Hıristiyan Rum Anadolu’dan Yunanistan’a, 500.000 Müslüman Türk de Yunanistan’dan Türkiye’ye göç etmiştir. Göç eden mübadillerin sadece dini kimlikleri esas alınmış, dini kimlik dışında herhangi bir farklılık önemsenmemiştir (Adıgüzel, 2018: 81; Yıldız, 2018: 20). İkinci Dünya Savaşı sonrasında benzer bir durum Doğu Avrupa’da yaşanmıştır. 12 milyona yakın sivil Alman yerlerinden edilerek Müttefiklerin işgal ettiği harap Alman bölgelerine yollanılmıştır. Zira 1923 yılında Ortodoks Hıristiyanların Anadolu’dan çıkarılmasını her ne kadar Nansen teklif etseyse de bu durumu yapan/yaptıran Winston Churchill ile Franklin Roosevelt olmuştur (Clark, 2008: XV).

8 Kasım 1923 tarihinde mübadele işlemleriyle ilgili olarak bir kanun çıkarılmış ve 20 maddeden oluşmuştur. İlgili kanun; vekâletin görevleri, yetkileri, bütçe kaynakları, her bir görevin kapsamını, konuyla ilgili olarak uzman elemanların sağlanmasını ve diğer vekâletler ilgili olarak gerekli koordinasyonların kurulmasına yönelik ilkelere değinmiştir. Adı geçen kanunun tam metni ise “Mübadele, İmar ve İskân Kanunu”dur (Arı, 2010: 33).

Yıldız (2018: 21-23)’a göre Türkiye ile Yunanistan arasında 1923 yılında yapılan antlaşma ile başlayan göç süreci 1924, 1925 ve 1930 yıllarında Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan antlaşmalarla farklı şekillerde devam etmiştir. Son olarak 1934 yılında imzalanan ve iki ülke arasında yapılan Karma Komisyon’un Kaldırılmasına Dair Antlaşma ile mübadele işlemleri sona ermiştir (Kodaman, 2008: 29’dan alıntı).

1925 yılında bu kez Türkiye ile Bulgaristan arasında “Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi” imzalanmış ve sözleşme ile 1923-1939 yılları arasında Bulgaristan’dan Türkiye’ye toplam 198.688 kişi gelmiştir (Yıldız, 2018: 31). 1949 yılına kadar ise 75.877 kişi iskânlı, 143.121 kişi serbest göçmen olmak üzere toplamda 218.998 kişi Türkiye’ye göç etmiştir (Adıgüzel, 2018: 80). Yıldız (2018: 32)’a göre sadece 1940-1949 yılları arasında Türkiye’ye 21.353 Bulgaristan Türk’ü göç etmiştir. 1929 yılında ise Sırbistan’ın sınırlarını genişletmesi ve Yugoslavya adını alması ile Türkiye’ye doğru göç hareketleri devam etmiştir. Buna göre 1940 yılına kadar toplam 250.000 kişi Yugoslavya’dan Türkiye’ye gelmiş ve gelenler daha çok aile ve fert düzeyinde olmuştur. Romanya’dan ise 1923-1938 yılları arasında toplam 113.710 Romanyalı Türk, Türkiye’ye göç etmiştir. 1923-1940 yılları arasında ise bu sayı 120.136 olmuştur. (Şimşir, 1987: 55; Şimşir, 2009: 230; Çam, 1998: 312; Yücelden, 1976: 1094; Çavuşoğlu, 2007: 124; Metin, 2011: 185; Ülküsal, 1976: 1082-1083’ten alıntı).

1918-1934 yılları arasında Yönlü (2017: 153-156)’ye göre Orta Asya’dan Türkiye’ye doğru birçok kişi göç etmiştir. Bu göçlerin temel nedeni Sovyetler’e karşı devam ettirilen “Basmacılık” hareketi olmuştur. Bu dönemde Batı Türkistan’dan ve özellikle 1920’den sonra Azerbaycan’dan politik göçler yaşanmıştır. Ancak 1931 yılında Azerbaycanlılar, Rusya’nın baskısı sonucunda Türkiye’den çıkarılmışlardır (Attar, 2002: 626-631; Özden, 2005: 217; Kocaoğlu, 2006: 154’ten alıntı).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nde yer alan bilgilerde, Cumhuriyet sonrası ilk dönemde (1923-1945) özellikle 1922-1938 arasında Yunanistan’dan 384.000 kişi, 1923-1945 arasında Almanya’dan 800 kişi ve yine aynı dönem arasında Balkanlar’dan 800.000 kişi Türkiye’ye göç etmiştir (GİGM, 2017). Yönlü (2017: 162), Cumhuriyetin ilk yıllarında Kıbrıs’tan da Türkiye’ye göçlerin yaşandığına dikkat çekmektedir. Buna göre Kıbrıs halkı Lozan Antlaşması’nın kendilerine tanınmış olan haktan yararlanarak Türkiye göç etmişlerdir. Çünkü Kıbrıs adası Misak-ı Milli’de ulusal sınırların dışında bırakılmıştır. Buna dayanarak göç edenlerin sayıları 5.000 ile 7.000 arasında değişmiştir. Yine 1923-1945 yılları arasında adadan göçler devam etmiş ve yaklaşık 8.000 kişi Türkiye’ye gelmiştir. Adadan gelen göçmenlerle ilgili kesin bir rakam olmasa da, gelenlerin 20.000-100.000 arası olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca gelenlerin Türkiye’de yapmış oldukları evlilikler neticesinde oluşan aileleriyle beraber bu sayının

400.000'e yakın olduğu tahmin edilmektedir (Gürel, 1984: 184; İsmail, 2000: 262'den alıntı).

1923-1945 yılları arasında Türkiye'ye özellikle Balkanlardan gelen göçlerin özelliğine bakıldığında, daha çok antlaşmalar yoluyla ve soydaşların ülkelerinde maruz kaldığı baskılar ve asimilasyonlar neticesinde gerçekleştiği görülmektedir (Özdal, 2018: 92). Bu dönemde gerçekleşen göçlerin yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin daha sonraki yıllarda toplumsal anlamda yapısının oluşmasında büyük bir etkisi olmuştur.

2.1.2. 1945-1960 Arası Dönem

1940 yılından itibaren Türkiye'ye Balkanlar'dan sürekli olarak göçlerin yaşandığı görülmektedir. Özellikle 1944 yılına kadar 140.000 kişi ve 1950-1951 yılları arasında 155.000 kişinin geldiği görülmüştür. Gelen göçlerin sonraki dönemlerde de devam ettiği bilinmektedir. Örneğin 1978'de 130.000 kişi ve 1989 yılında ise 160.000 civarında göçmenin geldiği tahmin edilmektedir. Özellikle 1940-1950 yılları arasında ve sonraki dönemlerde gelen göçmenlerin daha çok kendilerine gösterilen belirli bölgelere yerleştirildikleri, 1990'lı yıllardan itibaren ise kendi tercihleri doğrultusunda istedikleri yerlere yerleştirildiği görülmektedir. (Karaman vd., 2013: 9-10).

1950 yılı ve sonrası süreç Türkiye'nin siyasi tarihi açısından önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. 1950 yılında yapılan ilk genel seçimler sonucu Demokrat Parti iktidara gelmiş ve 1923 yılından beri CHP'nin kontrolünde Türkiye'de var olan tek parti dönemi sona ermiştir. Bu değişim Türkiye'nin ileride farklı bir dış politika izlemesinin de yolunu açmıştır. Türkiye bu dönemde NATO'ya girmiş ve Batı Blok'u içerisinde yer almıştır. Yaşanan bu değişimler, ülkeye yeni göç hareketlerinin gelmesinin yolunu açmıştır. Bu dönemde gerçekleşmiş olan göçlerin nedenleri arasında yer alan en önemli etken İkinci Dünya Savaşı olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra gerçekleşen göç akımlarında köklü bir değişiklik meydana gelmiştir. Çünkü bu dönemde Avrupa'nın sanayi maddelerine dünyanın her bir tarafında talep artmış (özellikle üçüncü dünya ülkelerinde), dolayısıyla Avrupa işçi gücüne ihtiyaç duymuştur. Bu durum teknolojinin gelişmesi, sermaye miktarında yaşanan artış, üretim fiyatlarının düşmesi ve gelirden yaşanan artış gibi etkiler sonucunda gerçekleşmiştir. Bu olguyla birlikte özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından

itibaren Avrupa'nın endüstri konusunda gelişmiş ülkelerine, Türkiye dâhil üçüncü dünya ülkelerinden (Güney Avrupa ve Akdeniz'in az gelişmiş ülkelerinden) Batı Avrupa'ya ve Amerika'ya nüfus akını başlamıştır (Abadan, 1972: 18; Karpat, 2010: 74).

Türkiye'de aynı dönem içerisinde şehirlerdeki olanakların artmasına paralel olarak kırdan kente yoğun bir göç akınının başladığı görülmektedir. “1950’li yıllarda şehirde yaşanan eğitim ve sağlık gibi yaşam olanaklarının gelişmesi ve buna paralel olarak köylerde tarımda makineleşme ve kent endüstrisi atağı, kırdan kente göçün temel etkenleri arasında yer almaktadır” (Tezcan, 2011: 6). Özellikle 1950 yılından sonra, Türkiye’de tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine doğru gerçekleşen geçiş ve kara yollarının inşaatının bir sonucu olarak yaşanan kırdan kente göç, şehirleşmeyi geniş çapta etkilemiştir (Özdemir ve Dökmeci, 2017: 97-100). Zira bu dönemden itibaren Türkiye’nin nüfusu ve şehirleşme oranı üç misli artmıştır. Her ne kadar başlangıçta kırdan kente göç, göç olgusunda önemli bir oran iken, daha sonraki dönemlerde şehirden-şehre göç oranı, kırdan-şehre göç oranının yaklaşık üç misli olmuştur (Koramaz ve Dökmeci, 2017: 237). Şehirlerde yaşanan bu etkilenme sadece ülke içerisinde kırdan kente yaşanan göçlerle yaşanmamıştır. Dış göçün de bunda büyük bir etkisi vardır.

Yıldız (2018: 28), 1939-1960 yılları arasında Batı Trakya’dan pasaportlu veya pasaportsuz yaklaşık 90.000 kişinin ve 1940-1949 arasında ise 21.353 kişinin Türkiye’ye göç ettiğini belirtmektedir (Orhonlu, 1976: 1102; Şimşir, 2009: 230’dan alıntı). Yine Bulgaristan’dan Türkiye’ye özellikle 1950-1951 yıllarını kapsayan göçler yaşanmıştır. 1950 yılında Bulgaristan, Türkiye’den Bulgaristan’da bulunan 250.000 Türk’ü almasını istemiştir (Adıgüzel, 2018: 81). Yıldız (2018: 32)’a göre Bulgaristan hükümetinin vermiş olduğu bu nota sonrasında göçmenler Türkiye sınırına doğru gelmişler ve 1950’nin Haziran’ında 3.606 kişi, Temmuz’da 5.849 kişi, Ağustos’ta 1.685 kişi ve Eylül’de 37.846 kişi Türkiye’ye giriş yapmıştır. İki ülke arasında yaşanan göç hareketleri doğrultusunda 2 Ocak 1950’de Türkiye ile Bulgaristan arasında bir göç antlaşması yapılmış ve antlaşma 1951 yılına kadar uygulanmıştır. Bu antlaşmaya göre 1 Ocak 1950 ile 30 Kasım 1951 tarihleri arasında 154.393 kişi Türkiye’ye giriş yapmıştır. Gelen göçmenler iskânlı göçmen olarak ülkeye gelmişlerdir. Yine aynı yıllar arasında (1945-1960), Bulgaristan’dan Türkiye’ye toplamda 156.000 Türk-Müslüman tehcir

politikası ile gönderilmiştir (Şimşir, 1976: 1071; Şimşir, 1983: 58-59; Konukman, 1990: 43-48'den alıntı).

Yine 1930 yılından başlayıp 1980'li yıllara kadar gidebilecek çeşitli göçler de yaşanmıştır. Örneğin Yugoslavya'dan 185.000 kişi, Yunanistan'dan 30.000'e yakın kişi ve Doğu Türkistan'dan yaklaşık 2.000 kişi Türkiye'ye göç etmiştir (Adıgüzel, 2018: 82). Ancak Yugoslavya'dan Türkiye'ye gelen göç sayıları kaynaklarda farklılık göstermektedir. Örneğin yukarıda toplam sayıları verilen Yugoslavya göçmenlerinin sayılarını Yıldız (2018: 44-45) şu şekilde ifade etmektedir; “Yugoslavya'dan Türkiye doğru gerçekleşen göçlerde 1930-1933 arasında 108.179 kişi ve 1934-1940 arasında 5.894 kişi iskânlı, 1934-1949 arasında ise 3.139 kişi serbest göçmen olarak gelmiştir. Yine 1953 yılında Yugoslavya'dan Türkiye'ye 200.000 civarı, 1950-1957 yılları arasında 48.308 kişi ve 1958 yılının ilk yedi ayında toplamda 8.136 kişi göç etmiştir (Zaim, 1960: 11-12; Yücelden, 1976: 1095; Ağanoğlu, 2012: 373'ten alıntı).

1950 sonrası yaşanan ve özellikle sosyalist ülkelerden gelen Balkan göçmenlerinin artık “kurucu” unsurdan çıktıkları, birer “Dış Türk”veya “göçmen” oldukları ve buna bağlı olarak da bir “sorun” olarak algılandığı görülmektedir. Bundaki temel etkenler ise nüfusun giderek artmasına paralel olarak tarımda giderek emek açığının azalmaya başlaması ve gelmiş olan göçmenlerin iskânı için hem kaynak hem de toprak ayırmanın artık yük olmaya başlamasıdır (İçduygu ve vd., 2014: 148-149).

Bu tarihlerden itibaren (özellikle 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren) Türkiye'den Avrupa'ya doğru yönelen bir göçün de olduğunu görmekteyiz. Gerçekleşen bu dış göç olgusu belli başlı beş aşamadan geçmiştir. Bunlar; 1950'li yıllardaki “bireysel olarak yapılan girişimler ve ortaya çıkan özel araçlar”, 1960'lı yıllardaki “ikili antlaşmalara dayanılarak devlet eliyle düzenlemiş olan artan işgücünün ihracı”, 1970'li yıllardaki “ekonomik kriz, yabancı işçi alımının durdurulması, turist göçmenlere yasal birer statünün kazandırılması, aile birleşmelerinin yaşanması ve verilen çocuk paraları”, 1980'li yıllardaki “çocukların oluşan eğitim sorunları, gittikçe gettolaşan bir yaşamın doğuşu, çeşitli dernekleşme hareketleri, gittikçe artan sığınma istekleri, vize zorunluğunun doğması ve dönüşleri özendirilen yasaların çıkarılması”, 1990'lı yıllardaki “yabancılar için çıkarılan yasalar, yabancıların kazandığı kimlikler, gittikçe artan yabancı düşmanlığı sorunu, etnik işletmelerin gittikçe yaygınlaşması, dini ve etnik kimi

derneklerin yaygınlık kazanması ve artık siyasal birtakım hakların istenmesi” (Abadan-Unat, 2006: 54). Ayrıca 1948 yılında Türkiye’den İsrail’e doğru Türkiye’deki Yahudilerin de göç ettiğini görmekteyiz. Zira 1948 yılında İsrail Devleti kurulmuş ve dünyanın farklı yerlerinden buraya Yahudi göçleri yaşanmıştır (Efe, 2018: 25). Ülkemizden dışarıya giden vatandaşlarımızın oluşturduğu göç hareketine “tersine göç” denilmektedir. 1950’li yılların başlarından itibaren başta Almanya olmak üzere Türkiye’den farklı ülkelere işçi göçleri yaşanmıştır. Bu ülkelerden bazıları şu şekildedir: Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İngiltere, İsveç, ABD, Avustralya, Libya, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Orta Asya ülkelerinde göçmen statüsünde yer alan çok sayıda Türk vatandaşı mevcuttur (Ertan ve Ertan, 2017: 14).

1940-1950 yılları arasında Türkiye’de nüfusun yaklaşık % 18’i kentlerde yaşarken, % 82’sinin ise kırsal kesimde yaşadığı görülmektedir. Ancak kır-kent arasındaki bu nüfus oranları 2000’li yılların başına gelindiğinde değişmiştir. 2000 yılında kent nüfus oranı % 75-80’e çıkmıştır (Balcıoğlu, 2007: 15).

2.1.3. 1960-1980 Arası Dönem

1960 yılı Türk siyasi tarihinde önemli değişikliklerin yaşandığı bir dönemdir. 1950 yılında yapılan seçimlerle çok partili bir hayata geçen Türkiye, 1960 yılında askeri bir darbe yaşamıştır. Darbe sonucunda yeni bir anayasa yapılmış ve yürürlüğe girmiştir. “Hazırlanan bu yeni anayasa ile (1961 Anayasası) Türk vatandaşlarına seyahat hürriyeti getirilmiş ve bu durum temel bir hak olarak anayasada yer bulmuştur. Dolayısıyla bu durum Türk dış göçünü de yeni bir hüviyete bürümüştür” (Abadan-Unat, 2006: 58).

Batıya bakıldığında ise, 1960’lı yılların başlarından itibaren göç olumlanan bir olgu olmuştur. Ancak son zamanlarda bu durumun değiştiğini görmekteyiz. Zira Batılı devletler için günümüzde yaşanan göç hareketleri istikrarsızlık ve korku kaynağı olarak resmedilmeye başlanmıştır. Bu olgunun temel nedenleri olarak işsizlik, yoksulluk, endüstriden kaçış, Doğu Bloğu’nun çökmesi sonucu ortaya çıkan demografik değişimler ve yaşanan 11 Eylül saldırısı gösterilebilir (Kaya ve Kentel, 2008: 17).

Bu dönemde Türkiye’ye doğru gerçekleşen göçlerde 1950-1951 yılları arasında Bulgaristan’dan Türkiye’ye doğru gerçekleşen göçlerin önemli bir yeri vardır. Zira bu göçler sonucunda parçalanmış aileler sorunu ortaya çıkmıştır. Bu sorunu gidermek adına 22 Mart 1968 yılında “Türkiye Cumhuriyet ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti

Arasında Yakın Akrabaları 1952 Yılına Kadar Türkiye'ye Göç Etmiş Olan Türk Asıllı Bulgar Vatandaşlarının Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nden Türkiye Cumhuriyetine Göç Etmeleri Hakkında Antlaşma” adında bir antlaşma imzalanmıştır (Özdal, 2018: 106-107). Söz konusu 1968 Göç Antlaşması ile Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelenlerle ilgili olarak farklı sayılar verilmektedir. Örneğin Özdal (2018: 107)'a göre 1968-1978 yılları arasında bu antlaşma ile 130.000 Bulgaristan Türk'ü Türkiye'ye göç ederken, Adıgüzel (2018: 81-82)'e göre antlaşma sonucunda 1968-1979 yılları arasında toplamda 117.000 kişi Türkiye'ye göç etmiştir. Söz konusu bu göç ve 1950-1952 yılları arasında yaşanan göçlerle birlikte Bulgaristan'dan Türkiye'ye toplam 270.000 kişi göç etmiştir. Yıldız (2018: 35)'a göre ise antlaşma ile 200.000'e yakın Türk, göçmen olarak Türkiye'ye sığınmıştır (Efendioğlu, 1985: 11'den alıntı). Kirişçi ve Karaca (2015: 301), söz konusu 1989 yılındaki göçte toplam 300.000'den fazla insanın Türkiye'ye geldiğini ifade etmektedir. Ona göre bu göç hareketi geçmişten gelen göçlerin bir devamı olarak görülmelidir. Nitekim 1950 yılındaki göç ve 1970'lerdeki aile birleşmeleri nedeniyle gelen 110.000 civarı Bulgar Türkü bunu doğrular niteliktedir (World Refugee Survey, 1990: 61; Poulton, 1993: 130-139'dan alıntı).

1968 yılında Bulgaristan ile imzalanan “Göç Antlaşması” parçalanmış aileler sorununu çözemediği gibi yeni parçalanmış aileler sorununu da ortaya çıkarmıştır. Antlaşma sadece yakın akraba göçlerini kapsadığından dolayı yaklaşık 30.000 Türk'ün bundan faydalanmadığı hesap edilmiştir. Ayrıca yine antlaşma kapsamına girmeyen bazı ailelerin de göç ettiği belirlenmiştir (Özdal, 2018: 107).

İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte ilk 35 yıl içerisinde Yunanistan'dan da Türkiye'ye yaklaşık 30.000'e yakın kişi göç etmiştir. Bu göç hareketi Yunanistan'da yaşanan iç savaşın sonuna kadar devam etmiştir. Ayrıca 1945 yılından başlanarak 1980 yılına kadar devam göçlerde Yugoslavya'dan toplam 185.000 kişi, Doğu Türkistan'dan ise toplamda 2.000 kişinin göç ettiği belirtilmiştir (Adıgüzel, 2018: 82).

Bu dönemlerde ülke içerisinde de yoğun nüfus hareketlerinin yaşandığı görülmektedir. Özellikle 1965-1970 arası dönemde kırdan kente 1.600.000 kişi, 1970-1975 yılları arasında 2.800.000 kişi ve 1980'de ise 1.300.000 kişi göç etmiştir (Balcıoğlu, 2007: 15-16).

Kara (2017: 47)'ya göre 1960-1980 yılları arasında Türkiye'de yaşanan sanayileşme olgusuyla birlikte yoğun bir kentleşme süreci yaşanmıştır. 1961 yılında Batı Almanya ile Türkiye arasında bir antlaşma imzalanmıştır. Söz konusu antlaşma ile 1960'lı yıllar Türkiye'den Avrupa'ya çalışma amaçlı olarak kitlesel göçlerin yaşandığı görülmektedir (Erder, 2006; Abadan-Unat, 2006'dan alıntı). Ayrıca aynı dönemler içerisinde (1967 yılında) Yunanistan'da askerlerin yönetime gelmesi ile burada yaşayan Türklere yönelik baskılar artmış, Türkiye'nin 1974 Kıbrıs hareketi sonucunda aynı şekilde Batı Trakya'daki Türklere de baskılar yapılmış ve bu da göç olarak kendini göstermiştir (Yıldız, 2018: 29).

1974 yılında ortaya çıkan petrol krizine kadar, Kara (2017: 47)'ya göre Türkiye'den yurtdışına yoğun bir dış göç yaşanmıştır. Bu göçler daha çok aile birleşmeleri şeklinde gerçekleşmiştir. Türkiye, Batı Almanya ile 1961 yılında yapmış olduğu antlaşma sonrasında sırasıyla 1964 yılında Avusturya, Belçika ve Hollanda ile; 1965 yılında Fransa ile ve 1967 yılında ise İsviçre, Avusturalya ve İsveç'le işçi mübadelelerini düzenleyen çeşitli antlaşmalar imzalamıştır (Erder, 2006: Abadan-Unat, 2006; İçduygu, 2012'den alıntı). Ancak gerçekleşen petrol krizi ile birlikte Federal Almanya Hükümeti işgücü alımını durdurma kararı almıştır. Bu kararın temel amacı ülkelerindeki yabancı sayılarını düşürmektir. Ancak bu karar ters bir etki yaratmış ve ailelerin getirilmesi hızlanmıştır. Özellikle Türkiye'den gidenlerin sayılarında artışlar olmuştur. Bu dönemde Federal Almanya, göçmenleri “ misafir işçi” yerine “yabancı” olarak tanımlamış ve işçi sorunsalı artık yabancıların geri dönüşü veya kalanların da asimile edilmesi üzerine kurulmuştur (Tekin, 2007: 47).

Fransa'daki Türk varlığı ise 1965 yılında başlayan ve çok farklı aşamalardan geçmiş olan göç dalgalarıyla biçimlenmiştir. İlk etapta Fransa'ya giden Türk göçleri iş gücü temelli olarak yaşanmıştır. Bu göç aşamasını 1980'li yıllarda yaşanan politik temelli göçler takip etmiştir (Subaşı, 2008: 121).

2.1.4. 1980 Sonrası Dönem

1980'li yılların başlarında Türkiye ekonomik anlamda serbestleşme adımları atarak uluslararası sermayeye ve malların akışına kapılarını açmıştır. Aynı dönemde çeşitli uluslararası banka ve ticari şirketler de ülkeye giriş yapmışlardır. Ayrıca yatırım teşvik planları oluşturulmuş ve özellikle turizme önem verilmiştir. Böylece 1980'lerden

itibaren yabancı sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. Bu gelişmelerin yanında özellikle Türkiye'nin Ortadoğu'daki ülkelere komşu olması ve bu ülkelerde yaşanan uluslararası gelişmeler Türkiye'nin göçmen alan bir ülke olmasında etkili olmuştur. Özellikle İran, Irak, Afganistan ve Filistin'de yaşanan yabancı müdahaleler, baskıcı rejim ve politik düzeydeki çalkantılar Türkiye'ye doğru büyük bir sığınma hareketlerinin oluşmasına neden olmuştur. (İçduygu ve Biehl, 2012: 15). Türkiye'ye doğru gerçekleşen bu göç hareketlerinin türlerine bakıldığında hem neden hem de sonuç açısından çeşitlendiği görülmektedir. Özellikle profesyonel işgücü göçleri, kısa veya uzun dönemli işgücü göçleri, öğrenci göçleri, emeklilik göçleri, life-style migration (alternatif hayat biçimleri göçleri), yasadışı göçler, mültecilerin ve sığınmacıların göçleri temel göç hareketlerini oluşturmaktadır. Hem küreselleşme hem de Türkiye'nin bölgedeki rolünden dolayı, ortaya çıkan ve çeşitlenen söz konusu göç hareketleri, küreselleşmenin biçimlenmesinde de rol oynamıştır. Ortaya çıkan bu değişimlerin hem neden hem de sonuç olarak etkilerini 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'ye gelen göçlerde görebiliyoruz (Kaya, 2015: 17).

Bu dönemde Türkiye'ye doğru gelmekte olan sığınma ve mülteci akını sadece Ortadoğu ülkelerinden olmamıştır. Cumhuriyetin ilanından bu yana önemli göçmen akınlarının yaşandığı Balkanlardan da farklı tarihlerde olmak üzere çeşitli göç hareketlerinin yaşandığı görülmüştür. Örneğin “Bulgaristan, 1984 yılından itibaren bölgedeki Müslüman Türkler üzerinde bir asimilasyon uygulamasına gitmiştir. Bölgedeki Türklerin isimleri Bulgar isimleriyle değiştirilmiş ve Türkçe'nin kullanımı yasaklanmıştır. İsim değişikliği ilk etapta Güney Bulgaristan'da yapılmış ve daha sonra aynı uygulama Kuzey Bulgaristan'da da yapılmak istenmiş ancak bu durum Türkler arasında tepkilerin doğmasına neden olmuştur” (Özlem, 2008: 352). Kasım 1984'te başlayan isim değişikliği kampanyası Ocak 1985 yılına kadar sürmüş ve Bulgaristan'da bulunan tüm Müslüman ve Türklere uygulanarak tamamlanmıştır (McMeekin, 2013: 115).

1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru gerçekleşen göçlere değinen Yıldız (2018: 36-37), bu tarihte Türkiye'ye çok sayıda göçmenin geldiğini ve bu hareketin gönüllülük esasına dayanmadığını belirtmektedir. Ona göre, söz konusu bu göç herhangi bir antlaşmaya dayanmamış ve zor kullanılarak gerçekleşmiştir. İlk başlarda Türkiye bu göçler için vizesiz serbest geçiş hakkı vermiş ancak gelenlerin

sayısının 300.000'i geçmesi üzerine sınırda kontrollü geçişler başlatmıştır. 22 Ağustos 1989 günü vize uygulamasının tekrar uygulanmaya başlamasıyla Mayıs 1990'a kadar 34.098 Türk, vize alarak Bulgaristan'dan Türkiye'ye giriş yapmıştır (Türkeş, 2012: 595; Öner ve Öner, 2012: 223; Push, 2012: 449'dan alıntı).

Aynı göç olayına değinen Mevsim ve Kutluay (2013: 5) ise "Bulgaristan'ın daha önce (1984 yılından itibaren) başlatmış olduğu asimilasyon neticesinde 29 Mayıs 1989 günü yaklaşık 360.000'den fazla Bulgaristan Türk'ünün Türkiye'ye giriş yaptığını ifade etmektedir."

1997 yılından itibaren ise Afganistan uyruklu yabancıların Türkiye'ye yasadışı olarak giriş yaptıkları tespit edilmiştir. Yasadışı Afgan göçmenler daha çok 2001 ve 2008 yıllarında yakalanmıştır. 2010 yılında en çok yakalanan yine Afgan göçmenler olmuştur. Bu tarihte 2.725 kişi yakalanmış ve bu sayı ile yakalanan yasa dışı göçmenler içerisinde Afgan göçmenler üçüncü sırada yer almıştır. Yine aynı şekilde Pakistan'dan 1998 yılından itibaren, Burma'dan 2003 yılından itibaren, İran'dan 1997'den itibaren, Irak'tan 1988 yılından ve özellikle 1995-2002 arasında, Suriye'den yoğun olarak 1998 yılından itibaren, Somali'den 2001 yılından itibaren Filistin'den özellikle 2007-2010 arası dönemde yasadışı göçmenlerin Türkiye'ye giriş yaptığı bilinmektedir (Çiçekli ve Demir, 2013: 57-80).

Yine bu dönemde Türkiye'ye doğru gerçekleşen göçlerle ilgili olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 1988 yılında Irak'tan 51.542 kişi, 1989 yılında Bulgaristan'dan 345.000 kişi, 1991 yılında I. Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'tan 467.489 kişi, 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan 20.000 kişi, 1999 yılında Kosova'daki olaylar neticesinde 17.746 kişi, 2001 yılında Makedonya'dan 10.500 kişi Türkiye'ye giriş yapmıştır (GİGM, 2019).

1980 ve sonrası süreçte Akgeyik, göçün farklı bir versiyonuna dikkat çekerek özellikle 1980 sonrası periyotta 7.8 milyar dolarlık yerli sermayenin dışarıya göç ettiğini belirtmektedir. Buna göre kriz dönemlerinde şirketler yatırımlarını başka ülkelere doğru kaydırmaktadırlar (Akgeyik, 2010: 69). Zira ülkemizde 2000 ve 2001 yılında yaşanmış olan ekonomik kriz sonrasında ciddi bir sermaye kaybının yaşandığı bilinmektedir. Yine Akgeyik (2010: 70)'e göre 2001 yılında toplam 1.190 milyar dolar ve 2001 yılında ise toplam 1.459 milyar dolar olmak üzere yurtdışına toplamda 2.6

milyar dolarlık bir sermaye çıkmıştır. Ayrıca “1980’lerden başlayarak günümüze kadar devam eden söz konusu serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte ülke genelinde pek çok devlet fabrikasının özelleştirilmesi ya da kapatılması işsizliğe neden olmuş, bu durumun bir sonucu olarak da çok sayıda kişi büyük şehirlere göç etmiştir” (Özdemir ve Dökmeci, 2017: 101).

Türkiye’nin 1999 yılında yaşamış olduğu deprem ve ardından gelen 2000 ve 2001 ekonomik krizleriyle beraber yaşanan bu sermaye kaybı, ülkenin ciddi anlamda sendelemesine neden olmuştur.

1980’ler sonrasında Türkiye, üç önemli kitlesel akına uğramıştır. Ancak bu üç kitlesel akınla gelen kişilere devlet aklı farklı açılardan yaklaşmış ve her birini kendisine has ele almıştır. “Örneğin Türkiye, 1989 yılında yaşanan ve yukarıda da sayıları verilen Bulgaristan’dan gelen mültecilere sınırlarını açmış ve onları etnik açıdan soydaş olarak kabul etmiş, Türk vatandaşlığını alabilmelerini sağlamak amacıyla gerekli yasal mevzuat hızlı bir şekilde oluşturulmaya çalışılmıştır. Kuzey Irak’tan gelen ikinci kitlesel göç ise, dönemin hükümeti tarafından ulusal güvenliğe bir tehdit olarak algılanmış ve sınırlarını açmamak için direnmiştir. Ancak daha sonra ABD ve Batılı güçlerle yapılan girişimler neticesinde Irak’ın kuzeyinde bir “güvenli bölge” oluşturulmak suretiyle çoğu mülteci yurtlarına geri dönmüştür. Üçüncü kitlesel göç akını olan ve 2011 yılından itibaren Türkiye’ye gelen Suriyeli sığınmacılar durumu ise farklı bir seyir izlemiştir. Türkiye, Suriyeliler için “açık kapı” politikası izlemiş ve onlara “geçici koruma” sağlamıştır.” (Kirişçi ve Karaca, 2015: 297-298).

20. yüzyılın başlarından itibaren Türkiye’ye gelen göç hareketlerinin son olanı, yukarıda da ifade edildiği gibi 2011 yılından itibaren küçük gruplar halinde başlayarak, 2014 yılında büyük bir kitlesel göçe dönüşen Suriyeli sığınmacı akını olmuştur. Bu büyük göç hareketi neticesinde yaklaşık 3.500.000’e yakın Suriyeli Türkiye’ye sığınmıştır. Gelen Suriyelilerin bir kısmı sonraki süreçlerde evlerine dönerken, büyük bir kısmı halen ülkemizde bulunmaktadır.

Suriye’den ilk grup, 29 Nisan 2011 günü Hatay’ın Yayladağ ilçesinde bulunan Cilvegöz sınır kapısının yanındaki tel örgüleri aşarak giriş yapmıştır. 252 kişilik olan bu grup ilk önce bir spor salonuna alınmış ve burada konaklama ve gıda gereksinimleri karşılanmaya çalışılmıştır (Dilek, 2018: 62). Haziran 2011 sonunda sayı 15.000’e,

izleyen dönemde 100.000'e, 2013 yılı sonunda sadece barınma merkezlerinde 210.358'e, 17 Temmuz 2014'te ise bu sayı 218.847'ye yükselmiştir. Son olarak Aktaş, Süleyman Soylu'nun yapmış olduğu açıklamayı aktarırken, Türkiye'de 3.900.000 sığınmacı/mültecinin bulunduğunu ifade etmiştir (Demirel, 2015: 59-60; Aktaş, 2018: 133).

1923-1989 yılları arasında toplamda 2.000.000'dan fazla kişi Türkiye'ye göç etmiştir. Göç edenlerin büyük bir kısmı bu tarihler arasında Balkanlardan gelenler olmuştur. Bu sayı ülke nüfusumuzun %5'ini oluşturmaktadır. 2000 yılında yapılan nüfus sayımı ve TÜİK verilerine göre ülkemizde 234.111 göçmen bulunmaktaydı. Ancak bugün bu sayının ne kadar olduğu tam olarak bilinmemektedir. Mevcut değişik rakamlar arasında yüzbinlere ulaşan bir oynama olmaktadır (Ertan ve Ertan, 2017: 13). Türkiye'deki Suriyelilerin sayıları konusunda net bir bilginin olmaması önemli sorunları (güvenlik ve suça karışma gibi) da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla Suriyelilerin sağlıklı bir şekilde kayıt altına alınması önemli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Sayısal anlamda netliğin olmamasının birçok nedeni bulunmaktadır. En önemli etken 2013 yılına kadar sağlıklı bir kayıt sisteminin işletilememesi ve gelen sığınmacıların önemli bir bölümünün sınır kapılarından ziyade farklı yerlerdeki tel örgüleri geçerek yurda giriş yapmalarıdır. Aktaş (2018: 133)'in aktardığına göre bir günde yaklaşık 100.000 kişinin Türkiye'ye giriş yapması nedeniyle hepsinin kayıt altına alınmasının zorluğu, Suriyeli sığınmacıların sayılarıyla ilgili netliğin olmamasının bir diğer etkenidir (https://ec.europa.eu/echo/where/europe/turkey_en'den alıntı).

Türkiye'ye dışarıdan gelen ve Türkiye'den dışarıya doğru giden göçlere değinen Canpolat, Türkiye'nin almış olduğu göçlerin çoğunluğunun düzensiz ve kitlesel göç, vermiş olduğu göçlerin ise çoğunlukla düzenli göç özelliği barındırdığını belirtmektedir. Ona göre, Türkiye'nin aldığı düzensiz göçün önemli bir boyutu Suriye, Irak, İran, Afganistan, Azerbaycan, Çeçenistan, Balkanlar, Afrika ve Rusya gibi ülkelerden kaynaklanmaktadır. Canpolat, yaşanan bu düzensiz göç hareketlerini üç kategoride ele almaktadır. Birinci kategorideki düzensiz göçler daha çok Türkiye'ye yasa dışı yollarla giriş yapıp AB'ye gitmek için Yunanistan veya Bulgaristan yolunu tercih eden, ikinci kategorideki düzensiz göçler Türkiye'ye yasal yollardan giriş yaptıktan sonra burada yasa dışı duruma düşüp yakalanmış olanlar (Ermenistan, Azerbaycan, Balkan devletleri, Gürcistan, İran, Moldova, Fas, Ukrayna, Rusya, Tunus ve Orta Asya ülkelerinin

vatandaşları), üçüncü kategoridekiler ise Türkiye içinde Türk yetkililer ya da BMMYK seviyesinde sığınma talep eden kişilerin oluşturduğu düzensiz göçlerdir (Canpolat, 2015: 41).

Özellikle 1990'lı yıllardan sonra Türkiye'ye hem düzenli hem de düzensiz olmak üzere iki kanaldan göçlerin geldiği görülmektedir. Yukarıda ifade edilen düzensiz göçlere karşı gelen düzenli göçler daha çok eğitim, çalışma ve yaşamak maksadıyla gerçekleşmiştir. 2000-2011 yılları arasında bu amaçlarla gelenlerden yaklaşık 2.000.000 kişi Türkiye'de oturma izni almıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 11). Kara (2017: 53-54) ise göçmenlerin Türkiye'ye girişlerini üç farklı kategoriye ayırmaktadır. Bunlar ; (1) Türkiye'ye daha çok 1 ile 3 ay arası süre ile vizesiz giriş yapan ülke vatandaşları, (2) Türkiye'ye giriş yapmadan önce dış temsilciliklerden vize almak zorunda olanlar ve (3) ülke sınırından ülkeler arası farklılık barındıran bir ücret karşılığında bandrol almak kaydıyla girebilen ülke vatandaşlarıdır.

Tablo 2.1. 2000-2011 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Düzenli Göç Hareketleri

Düzenli Göçmen Grupları	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Toplam
Çalışma Amaçlı	24.200	22.414	22.556	21.650	27.500	22.130	22.805	25.475	18.900	17.483	19.351	23.027	267.491
Eğitim Amaçlı	24.600	23.946	21.548	21.810	15.000	25.240	24.258	22.197	28.597	27.063	29.266	37.260	301.505
Diğer Amaçlı	119.300	114.894	113.566	108.743	113.000	84.224	139.523	135.365	127.429	118.780	128.327	156.919	1.460.070
Toplam (Oturma İzinleri)	168.100	161.254	157.670	152.203	155.500	131.594	186.586	183.757	174.926	163.326	176.944	217.206	2.029.066

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014)

Yukarıdaki tablo 2000-2011 yılları arasında Türkiye'ye doğru gerçekleşen düzenli göç hareketlerine ait rakamları açıklamaktadır. Tabloya göre toplam 2.029.066 kişi ilgili dönem arasında Türkiye'de oturma izni almıştır. Bunlardan 267.491 kişi Türkiye'ye çalışmak amacıyla gelirken, 301.505 kişi eğitim amaçlı gelmiş ve oturma izni almıştır. Çalışma ve eğitim amacı dışında çoğunluğu yaşamak amaçlı olmak üzere toplam 1.460.070 kişi ise farklı nedenlerle Türkiye'ye düzenli göç yoluyla giriş yapmış ve oturma izni almıştır.

Her üç grupta yer alan düzenli göç hareketlerinin sayılarına bakıldığında yıllara göre belirli bir aritmetiğin olmadığı görülmektedir. Söz konusu sayılar her dönem için zikzaklar çizmiştir. Çalışma amaçlı gelenler en az 2009, en fazla 2004; eğitim amacıyla gelenler en az 2004, en fazla 2011; diğer amaçlar için gelenler ise en az 2005, en fazla 2011 yılında ülkeye giriş yapmışlardır.

Tablo 2.2. 1995-2011 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Düzensiz Göç Hareketleri

Yıllar	Düzensiz Göçmen Sayısı	Yıllar	Düzensiz Göçmen Sayısı
1995	11.362	2004	61.228
1996	18.804	2005	57.428
1997	28.439	2006	51.983
1998	29.426	2007	64.290
1999	47.529	2008	65.737
2000	94.514	2009	34.345
2001	92.365	2010	32.667
2002	82.825	2011	44.415
2003	56.129		

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014)

Yukarıdaki tablo 1995-2011 yılları arasında Türkiye'ye gelen düzensiz (yasadışı) göç hareketlerini ifade etmektedir. Düzenli göç hareketlerinde olduğu gibi burada da yıllar arasında gelen düzensiz göç hareketlerinin belirli bir periyotta seyretmediği

görülmektedir. Tabloya göre en az düzensiz göç hareketi 1995 yılında, en fazla düzensiz göç hareketi ise 2000 yılında gerçekleşmiştir. 2009 yılına kadar önemli sayılarda olan düzensiz göç hareketi, 2009 ve 2010 yıllarında azalmış ancak 2011 yılında tekrar artmıştır. Özellikle Suriye’de yaşanan çatışmalar nedeniyle 2011 yılından sonra ülkeye milyonlarca insan giriş yapmıştır. Bu dönemde giriş yapanların çok az bir kısmı ilk etapta düzenli bir şekilde giriş yapmıştır.

Sonuç olarak Türkiye, geleneksel anlamda bir göç ülkesi olarak bilinmektedir. Her ne kadar 1960’lardan başlayıp 1970’lere kadar Türkiye vatandaşları Batı Avrupa ülkelerine ve özellikle de Batı Almanya’ya göç etmiş ve bu göçler yakın bir geçmişe kadar aile birleşim programları ve sığınma yolu ile devam etmişse de sonuç olarak Türkiye; Afganistan, Bangladeş, Irak, Pakistan gibi Asya ülkelerinden batı dünyasına ulaşmaya çalışan düzensiz göçmenler için bir geçiş ülkesi haline gelmiştir (İçduygu ve Kirişçi, 2009: 1).

Özellikle 2011-2014 yılları arasında dış göç olarak ifade edilen göç hareketleri sonucu ülkemize resmi yollarla giriş yapan kişi sayısında sürekli bir artış görülmüştür. 2011 yılında ülkemize 29.093.834 kişi, 2012 yılında 29.704.394 kişi, 2013 yılında 32.865.309 kişi ve 2014 yılında 35.115.789 kişi giriş yapmıştır. 2015-2017 yılları arasında bu sayıda bir düşüş olmuş; ancak 2018 yılında tekrar bir yükselme görülmüştür. 2015 yılında 34.633.391 kişi, 2016 yılında 24.686.471 kişi, 2017 yılında 32.058.216 kişi ve 2018 yılında 39.468.492 kişi Türkiye’ye giriş yapmıştır. Özellikle 2018 yılında hudut kapılarından gerçekleşen girişlere bakıldığında, giriş yapan kişilerin geldikleri ilk 10 ülke sırasıyla şu şekildedir; Rusya, Almanya, Bulgaristan, İngiltere, Gürcistan, İran, Ukrayna, Irak, Hollanda ve Azerbaycan. Aynı şekilde 2011 yılında 28.976.647 kişi, 2012 yılında 29.573.892 kişi, 2013 yılında 32.639.760 kişi, 2014 yılında 34.780.393 kişi, 2015 yılında 34.285.711 kişi, 2016 yılında 24.718.273 kişi, 2017 yılında 32.033.516 kişi ve 2018 yılında 39.315.104 kişi de Türkiye’den çıkış yapmıştır. Yine yurt dışına çıkış yapanların gittiği ilk 10 ülke sıralaması da girişlerin yapıldığı ilk 10 ülke ile aynı olmuştur (GİGM, 2018). Yukarıda ifade edilen sayılar ülkemize resmi yollarla giriş-çıkış yapan hem yerli hem de yabancı kişi sayısını ifade etmektedir

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYELİ SİĞINMACILARIN GÖÇ HAREKETLERİNİN YÖNETİMİ VE TÜRKİYE’NİN GÖÇ POLİTİKASI

3.1. SURİYELİ SİĞINMACILARIN GÖÇ HAREKETİ

Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye doğru gerçekleştirdiği kitlesel göç hareketini açıklamadan önce “Arap Baharı” öncesi Türkiye-Suriye ilişkilerine kısaca değinmek gerekir. Çünkü ilişkilerin Arap Baharı öncesi ve sonrası durumu, ikili ilişkilerin ve dolayısıyla Suriyeli sığınmacı akınının seyri konusunda önemlilik arz etmektedir.

İki ülke arasında uzun yıllar devam eden çatışmalı süreç 1998 yılında gerçekleştirilen “Adana Mutabakatı” ile sona ermiştir. Söz konusu Mutabakat ile birlikte iki ülke arasında yeni bir süreç başlamıştır. Ayrıca Türkiye karşıtı olan Hafız Esad’ın ölümü üzerine Türkiye’nin, cenaze törenine Cumhurbaşkanı düzeyinde katılım sağlaması Beşşar Esad hükümeti tarafından olumlu bir şekilde karşılanmıştır. Bunun yanında Beşşar Esad’ın Avrupa’da aldığı eğitim ile kendisinin reformist bir lider olacağı beklentisi hem Türkiye’de hem de Batı’da ağır basmıştır. Bu şekilde karşılıklı atılan adımlar sadece iki ülke içerisinde değil dünyada da olumlu karşılanmıştır (Arıdemir ve Turhan, 2013: 4).

İkili ilişkilerin söz konusu mutabakat sonrası olumlu bir seyirde izlemesine paralel olarak, iki ülke arasında ortak bakanlar kurulu toplantıları gerçekleştirilmiş, karşılıklı olarak vizeler kaldırılmış ve ticaret hacmi tüm bu gelişmelere paralel olarak iki katına çıkmıştır. 2004 yılında babasının yerine iktidara gelen Beşşar Esad Türkiye’yi ziyaret etmiş, buna dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Şam’ı ziyaret ederek karşılık vermiştir. Aynı yıl imzalanan serbest ticaret antlaşmasının 2007 yılında yürürlüğe girmesiyle beraber, 2004-2007 arası ticaret hacmi bir (1) milyar dolar sınırını geçmiştir. Bu ticaret tutarı 2010’da 2,5 milyar dolara kadar çıkmıştır. Yine 2009 yılında Şam’da iki ülke arasında ‘Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi’ toplantısı gerçekleştirilmiş ve bununla iki ülkeyi ilgilendiren birçok farklı konuda işbirliğinin geliştirilmesi ve pekiştirilmesi hedeflenmiştir (Dilek, 2018: 36). Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun “vizyon sahibi dış politika, tutarlı ve sistematik çerçeve, yumuşak güce (Soft Power) dayalı yeni bir diplomasi ve söylem, güvenlik ve özgürlük dengesi, komşularla sıfır sorun politikası, proaktif ve önleyici diplomasi, çok boyutlu -

çok kulvarlı dış politika ve ritmik diplomasi” (Tarcan, 2018: 253-256) dış politikası anlayışına sahip olması bu tür ikili adımların atılmasında önemli rol oynamıştır. Yine bu dönemde “tarihsel jeopolitik derinlik olgusuyla Ortadoğu ve Afrika ülkeleri ile işbirliğinin önemine vurgu yapılması ve Suriye ile ilişkilerin Türkiye’nin Doğu Akdeniz politikası kapsamında ele alınması düşüncesinin Ortadoğu barış sürecine katkı sunacağı şeklinde ele alınması ile ikili ilişkiler 2011’in ilk aylarına kadar olumlu bir seyir izlemiştir” (Demirel, 2015: 46). Ancak ikili görüşme ve işbirliğine dayanan ilişkiler, 2010 yılında başlayan halk hareketlenmelerinin 2011 yılında Suriye’ye sıçramasıyla birlikte değişime uğramıştır.

17 Aralık 2010 tarihinde Tunus’ta, Tunuslu genç Muhammed Bouazizi’nin kendisini yakması ile ülke genelinde başlayan (Merican, 2012: 181) ve “Arap Baharı” olarak adlandırılan süreç, Ortadoğu’da Tunus, Mısır ve Libya gibi ülkelerde yönetim değişikliğine yol açmış, bu durum Türkiye-Suriye ilişkilerinde derin bir krize sebep olmuştur. Oysa Arap Baharı olarak ifade edilen çatışmalı süreçlerin öncesinde, “komşularla sıfır sorun” politikasının en iyi işlediği ülkelerin başında Suriye gelmiştir (Kıran, 2012: 125). Ortadoğu’da çatışmaların başlamasıyla birlikte bu süreç “Arap Baharı” olarak ifade edilmiştir. “Arap Baharı” kavramının esinlendiği olgu, 1968’de Çekoslovakya’da ortaya çıkan ve halkın ekonomik bunalım nedeniyle rejime karşı başlattığı protestolara verilen “Prag Baharı” isimlendirmesi olmuştur. Ayrıca 1848’de Avrupa’da ortaya çıkan “Halkların Baharı” tanımlaması da Arap Baharı kavramını kullananlar için bir esin kaynağı olduğu söylenebilir (Aktaş, 2012: 9).

Arap ülkelerinde başlayan gösteri ve iç çatışmalar sonucunda ilgili ülkelerin liderlerinin koltuklarını terk etmek zorunda kalmaları ve muhalif grupların bu şekilde rejimlere karşı giriştiği mücadelelerden başarılı ayrılması, baskı altında yaşayan Suriye halkını da harekete geçirmiştir. 2011 yılının Mart ayında Suriye’deki protestolar geniş bir hale bürünmüş, bunun üzerine Esad, Suriye’de kendisinin başlatmış olduğu reform sürecinde frene basmış, ülkedeki demokrasi taleplerine (o dönem henüz masumiyetini koruyan protesto ve talepler) askeri birliklerle aşırı güç kullanıp sert müdahalelerde bulunarak karşılık vermiştir. Protestolara katılanların ordu birlikleri tarafından öldürülmeleri Suriye’deki olayların diğer ülkelerde yaşanan olaylara göre daha çetin ve kanlı geçeceğinin sinyallerini vermiştir. Tunus’ta başlayıp Mısır, Libya ve diğer Arap devletlerine sıçrayan ve en sonunda Suriye’de devam eden ayaklanmaların çatışmaya

dönüşmesi sonucunda Esad rejiminin bu şekilde sert müdahalelerde bulunması giderek bir insani krizin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca bu tutum Türkiye-Suriye yakınlaşmasına karşı olanlar için de önemli bir koz olmuştur (Mercan, 2012: 183; Dilek, 2018: 40; Göçer, Karaca ve Dinçer, 2013: 7).

Çatışmaların Suriye’de de başlamasıyla birlikte Esad’ın attığı adımlardan en önemlisi Nisan 2011 yılında çıkarttığı 49 No’lu Yasama Kararnamesi ile vatandaşlıktan çıkarılan Kürtlerin tekrar vatandaşlık haklarına kavuşmaları olmuştur. Zira 1963 yılında Suriye’de çıkarılan 93 No’lu Kararname ile Kürtler vatansız “yabancı” olarak anılmışlardır (Kıran, 2014: 64).

Yaşanan bu gelişmeler ve şiddetli olayların başlamasıyla birlikte, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Beşşar Esad’a insan hakları konusunda uyarılarda bulunmuş ve Esad yönetimini eleştirmiştir. Buna ilave olarak Nisan 2011’de bazı muhalif grupların Türkiye’ye gelmesiyle birlikte iki ülke arasındaki ikili ilişkiler tersine dönmüş, Aralık 2011’de Ortaklık Antlaşması (Serbest Ticaret Antlaşması) askıya alınmış (Demirel, 2015: 47) ve iki ülke savaş durumuna kadar gelmiştir. Suriye’de olayların geçen her süreçte daha da artması ve şiddetli çatışmalara dönüşmesi üzerine milyonlarca insan ülke içinde ve ülke dışına doğru yer değiştirerek son yılların en büyük göç hareketlerinden birinin yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle komşu ülkelere sığınan Suriyelilerin büyük bir kısmı Türkiye’ye gelmiştir. Türkiye’ye ilk grup 2011 yılının bahar ayında gelmiştir.

Şam’ın güney tarafında bulunan Ürdün sınırındaki Dera’da 15 Mart 2011 günü yaşanan olaylar, Suriye’yi Arap Baharı’nın girdabına alacak olayların başlangıç noktası olmuştur. Bu olaydan yaklaşık 1,5 ay sonra 29 Nisan 2011’de İdlib’e bağlı Cisir eş Şuğur’dan gelmeye başlayan ve 44’ü kadın 62’si çocuk toplam 252 kişilik grup Suriye’den ilk sığınmacılar olarak Türkiye’ye giriş yapmışlardır (Zengin, 2013: 101-106).

Esad’ın protestoları durdurmak için giriştiği her türlü adım (genel af, sıkıyönetimin kaldırılması vb.) protestocularda karşılık bulmamış ve devam eden olaylar neticesinde Türkiye’ye gelenlerin sayısında önemli artışlar yaşanmıştır. 2014-2015 yıllarında söz konusu sığınmacı sayısı milyonları bulmuştur.

Suriyeliler ilk olarak 29 Nisan 2011 yılından başlayarak Türkiye'ye doğru gelmeye başlamışlardır. Bu tarihten başlayarak Mayıs 2017'ye kadarki süreçte, gelen Suriyelilerin ülkede kalış sürelerine bakıldığında ortalama 3,4 yıl olarak hesaplanmıştır. Suriyeliler ile yapılan görüşmeler neticesinde, ailelerin % 65'inin 2012-2014 yılları arasında Türkiye'ye geldiği görülmüştür. Bu görüşmelerdeki verilere göre; 1235 Suriyeli aile ile görüşme yapılmış ve bu Suriyeli ailelerin 41'i 2011 yılında, 238'i 2012 yılında, 315'i 2013 yılında, 262'si 2014 yılında, 15'i 2015 yılında ve 20'si ise 2017 yılında Türkiye'ye gelmiştir. Ayrıca gelenlerin ilgili tarihlerde de daha çok yaz aylarında geldiği görülmüştür (Erdoğan, 2018a: 114).

3.2. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SİĞİNMACILARIN SAYISI

Suriye'den Türkiye'ye doğru gelen göçler içerisinde özellikle 2011 yılından sonraki ilk 5 yılda 3.000.000'dan fazla sığınmacının ülkeye giriş yaptığı görülmüştür. Bu durum, Türkiye'nin 82 yıllık tarihinde gerçekleşen diğer tüm göç hareketlerinin neredeyse iki katı kadar olduğunu ortaya koymaktadır (Yıldız, 2018: 64). Ancak yine de Türkiye'de halen ne kadar Suriyeli sığınmacının barındığı tam olarak tespit edilememiştir. Zira açıklanan resmi rakamlara bakıldığında farklılıkların olduğu görülmektedir. Kimi verilerde 3 milyon olduğu, kimi verilerde ise bu sayının 5 milyonu geçtiği ifade edilmektedir. Suriye'de halen çatışmaların devam etmesi ve merkezi hükümet tarafından ülke genelinde henüz kontrolün sağlanamamasından dolayı Türkiye'deki Suriyeli sayısının her geçen gün artacağı görünmektedir.

Suriyeli sığınmacı sayısı ile ilgili olarak örneğin Erdoğan'a göre, savaştan ve zulümden kaçan Suriyelilere yönelik Türkiye'nin uygulamış olduğu açık kapı politikası neticesinde Türkiye'ye yönelen Suriyeli sayısı 2011 yılı sonunda 14.237 iken, bu sayı 2013 yılı sonunda 224.655'e çıkmıştır. Ancak 2014 yılı sonuna doğru Suriyelilerin ülke içerisinde dağılmaya ve ayrıca yeni hayatlar kurmaya başlaması ile bölgedeki dinamikler değişmiş ve Suriyelilerin ülkelerinden kaçıışı daha da hızlanmıştır. Bunun bir sonucu olarak Türkiye'deki Suriyeli sayısı 2014 yılında 1.519.286'ya, 2015 yılında 2.503.549'a, 2016 yılında 2.834.441'e ve 2017 yılında ise 3.424.237'ye çıkmıştır (2018a: XV).

Suriyelilere ilişkin özellikle ilk yıllara ait veriler, kayıt altına alınan ve daha çok geçici barınma merkezlerindeki sayıları ifade etmektedir. Aynı dönemde ülkede olup

kayıt altına alınamamış Suriyelilerin de olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla ilk yıllardaki sayı ile son yıllardaki sayı arasındaki farkın tümünün son yıllarda ülkeye giriş yaptığı olgusu doğru değildir.

Resmi makamların verdiği rakamların bu şekilde farklılık ifade etmesinin temel nedeni ise Türkiye'deki tüm Suriyelilerin kayıt altında olmamasıdır. Yıldız (2018: 65)'a göre sığınmacıların bu şekilde kayıt altına alınamamasının temel nedeni çatışmalardan kaçan Suriyelilerin sığınmış olduğu Mısır, Lübnan, Irak, Ürdün ve Türkiye gibi ülkelerin uyguladığı "açık kapı politikası" olmuştur. Bunun bir sonucu olarak da 2013 yılına kadar günlük ortalama 6.000 Suriyeli ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Bu sayı içerisindeki çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşmuştur (İHD, 2014; MAZLUMDER, 2013'ten alıntı).

2011 yılından itibaren sınıra gelen Suriyelilerin tümü ülkeye alınmıştır. Normal zamanlarda olduğu gibi pasaportlarıyla giriş yapanların yanı sıra, hiçbir giriş belgesi olmadan gelen sığınmacıların da girişlerine izin verilmiştir. Bu dönemde giriş yapanlar Türkiye tarafından kurulan geçici barınma kamplarına alınmışlardır. Kamplara yerleştirilen sığınmacıların sayılarında özellikle Mayıs 2011 ile Ekim 2013 arasında önemli bir artış olmuştur. Zira söz konusu dönemde kamplarda gerçekleşen doğumlar neticesinde 6.000 üzerinde bebeğin dünyaya geldiği ifade edilmiştir. Doğan bebekler AFAD tarafından "vatansız" olarak kayıt altına alınmıştır. Bunun temel sebebi ise ebeveynlerin çoğunun geçerli bir Suriye kimliğine sahip olmamasıdır (USAK, 2013: 11-22).

24 Eylül 2014'te sınıra yakın olan Kobani'de yaşanan çatışmalar ve IŞİD'in kente saldırısı nedeniyle Türkiye'ye sığınanların sayısı 200.000'i geçmiştir. Türkiye'ye gelenlerden sadece 130.000'i kayıt altına alınmıştır. Kobani'den Suruç ilçe merkezine doğru gerçekleşen bu göç hareketi 6 aşamalı olarak yönetilmeye çalışılmıştır. Birinci aşama TSK Hudut Birliği'nin gözle sayımı, ikinci aşama Kızılay'ın su ve gıda dağıtımı, üçüncü aşama kadın ve erkek polislerin arama yapması, dördüncü aşama sağlık ve tedavi ihtiyacı olanların UMKE, sahra hastanesi veya 112 acil servis ile hastaneye sevki, beşinci aşama AFAD Mobil Koordinasyon TIR'ına yerleştirilmiş bulunan Göç İdaresi personelinin tek tek kayıt yapması ve son aşamada ise Suriyelilerin servislerle Dostluk

Parkı ve YİBO’da AFAD’ın kurduğu geçici 2 toplanma merkezine götürülmesi şeklinde gerçekleşmiştir (Yıldız, 2018: 68).

Yıldız (2018: 69)’a göre, AFAD’ın 2014 kayıtlarına bakıldığında 6.450.000 Suriyelinin evini terk ettiği, 3.200.000’in ülke dışına çıktığı (komşu ülkelere sığındığı) ve bunlardan 1.575.272’sinin Türkiye’ye geldiği görülmüştür. Türkiye’nin izlemiş olduğu “Açık Kapı Politikası” neticesinde Türkiye’ye gelenlere “Geçici Koruma Statüsü” verilmiştir (AFAD, 2014’ten alıntı).

16 Kasım 2017 tarihinde sadece “geçici koruma” statüsü verilmiş olan Suriyeli sayısı 3.320.814 olarak tespit edilmiştir. Ortalama her iki haftada bir gerçekleştirilen güncellemeler ile söz konusu sayının 10-20 bin arasında arttığı görülmüştür. 2017 yılı içerisinde günde ortalama 1.516 Suriyeli, geçici koruma altına alınmıştır. Sayılarda yaşanan bu artışın iki temel nedeni olduğu söylenebilir: Birincisi henüz kayıt altına alınmamış Suriyelilerin varlığı, ikincisi günde ortalama 306 bebeğin (ayda ortalama 9-10 bin arası) doğması. Kayıt altına alınmamış olanların da kayıtlama işlemlerinin devam etmesi ile her ay 20.000 ile 40.000 arasında kişi bu sayılara eklenmektedir (Erdoğan, 2018a: 17). AFAD’ın 15 Ekim 2018 tarihinde açıkladığı verilere göre ise ülkemizde toplam 3.577.792 Suriyeli sığınmacı yaşamaktadır (AFAD, 2018).

Mülteciler Derneği’nin yapmış olduğu çalışmaya göre ise; “16 Aralık 2020 tarihi itibarıyla Türkiye’deki söz konusu kayıtlı Suriyeli sayısı Kasım ayına göre 4.162 kişi artarak toplamda 3.639.572 kişiye çıkmıştır. İfade edilen kişilerden 1.963.441’i erkek, 1.676.131’i ise kadınlardan oluşmaktadır. Türkiye’deki Suriyelilerin 0-18 yaş arası kadın ve erkek toplam kişi sayısı 1.728.540’dır. 18 yaş üstü kişi sayısı ise 1.911.032’dir. Bu duruma göre Türkiye’deki Suriyeli 0-18 yaş arası çocukların oranı yaklaşık % 47,4’tür. Özellikle 10 yaşın altında yer alan Suriyeli sayısı 1.050.623’tür. Ayrıca 0-18 yaş aralığında yer alanlar ile kadınların toplam sayısı 2.579.941 kişidir. Dolayısıyla söz konusu sayı toplam Suriyeli sayısının %70,8’ine denk gelmektedir” (MD, 2020).

İlk kez 2012 yılında geçici koruma altına alınmaya başlanan Suriyeli sığınmacıların sayısı, ilgili dönemde 14.237 olarak tespit edilmiştir. Geçen süre zarfında sürekli bir artış gösteren sığınmacı sayısı 2013 yılında 224.655’e, 2014 yılında 1.519.286’ya, 2015 yılında 2.503.549’a, 2016 yılında 2.834.441’e, 2017 yılında 3.426.786’ya, 2018 yılında 3.623.192’ye, Eylül 2020’de 3.618.918’e ve 06 Ocak 2021

itibarıyla 3.643.769'a yükselmiştir. Ayrıca, geçici koruma altında bulunan Suriyeli sığınmacıların ülkemizde bulunduğu ilk 10 il içerisindeki dağılımı ise şu şekildedir: İstanbul 518.930, Gaziantep 450.016, Hatay 433.972, Şanlıurfa 421.676, Adana 252.382, Mersin 222.696, Bursa 178.386, İzmir 147.623, Konya 118.034 ve Kilis 105.625 (GİGM, 2021).

Ülkemizde yaşayan Suriyeli sığınmacılar, kayıt altına alınan ve henüz kayıt altına alınmamış olanlar şeklinde iki farklı özelliğe sahiptir. Kayıt altına alınan Suriyeli sığınmacıların bir kısmı geçici barınma merkezlerinde kalırken bir kısmı ise kimi il, ilçe ve köylerde kalmaktadırlar.

Türkiye'deki Suriyelilerin kayıtlama işlemleri ve özellikle sayıları konusunda yaşanan sorunların temel nedenleri arasında olağanüstü yüksek sayılar, personelin ve sistemin yeniliği, kapasite sınırlılıkları, kayıtlamalardaki bilgilerin beyana dayanması, dil farklılığı, aşırı yoğunluk, krizin çok hızlı gelişmesi, 911 km'lik sınırdan kontrolsüz bir şekilde gerçekleşen geçişlerin tespit edilememesi, kamp kapasitelerinin gelenlere yetmemesi, insanların akrabalarına yönelmesi, giriş-çıkışların sürekli devam etmesi, Suriyelilerin kayıt altına alınmak kaçınmak istemeleri, sürecin öngörülmemiş olması ve Suriyelilerin ülke içerisindeki hareketliliği gösterilebilir. Özellikle 2014-2016 arasında ülkemizden Avrupa'ya geçmiş 1.000.000'a yakın Suriyeli içerisinde Türkiye'de kayıtlı olanların ne kadarının gittiği ile ilgili somut veri bulunmamaktadır (Erdoğan, 2018a: 17; Erdoğan, 2018b: 63).

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı sayısı konusunda yaşanan söz konusu bilgi kirliliğine ilişkin olarak kısaca şu durum ifade edilebilir: "Suriye'de yaşanan iç çatışmalar ve terörden etkilenip Türkiye'ye gelen sığınmacı sayısı 4.000.000'a yaklaşmış, bu kişilerden yaklaşık 1.000.000'dan fazla kişi Avrupa'ya akın etmiştir. Bu göç hareketi hem Türkiye hem de Avrupa ülkeleri açısından çok ender görülebilecek bir yoğunlukta yaşanmıştır" (Bozkurt, 2018: 59).

3.2.1. Geçici Barınma Merkezlerindeki Suriyeli Sığınmacı Sayısı

Geçici Barınma Merkezi olarak ifade edilen yerlerin tanımı, Geçici Koruma Yönetmeliği (GKY)'nde şu şekilde geçmektedir; "Bu yönetmelik kapsamındaki yabancıların toplu olarak barınma ve iaşelerinin sağlanması amacıyla kurulan merkezlerdir (GKY, md. 3/e). Yapılan bu kamplara "barınma merkezi" isminin

verilmesinin temel düşüncesi Suriyelilerin Türkiye’de ‘geçici koruma’ altında kabul edilmesiyle ilgili olmasıdır (Erdoğan, 2018b: 33). Yine Suriyelilere kısa süre içerisinde ülkelerine geri dönecekleri gözü ile bakılması bir diğer olgudur.

2011’de Türkiye’ye doğru gelen ve sığınan Suriyeliler için ilk etapta sınıra yakın olan 10 ilde toplam 22 geçici barınma merkezi yapılmıştır. 2014 yılı itibari ile kampların toplam kapasitesine bakıldığında bu sayının 230.000 civarında olduğu görülmüştür. İlgili dönemde kamplarda kalan kişi sayısı 210.000 ile 225.000 kişi arasında değişmiştir. 7 Kasım 2014 tarihinde kampta yaşayan Suriyeli sayısı 222.000 olarak açıklanmıştır. Yine AFAD’ın 2014 verilerine göre, bir süre kamplarda ikamet eden ve o dönemde halen kamplarda ikamet edenlerin sayısı toplamda 556.206’ya kadar çıkmıştır. Kamplarda bir süre kaldıktan sonra ülkesine dönen Suriyeli sayısı (2014 yılına kadar) ise, 334.759 kişi olarak ifade edilmiştir (Erdoğan, 2018b; 33-34). İlk dönemlerde kamplarda yüksek olan sayılar, son dönemlerde özellikle bazı kampların kapatılması sonucu azalmıştır. Aşağıda buna ilişkin bilgiler de mevcuttur.

Türkiye’de 06 Ocak 2021 itibariyle kayıtlı ve geçici koruma kapsamında olan Suriyeli sayısı güncel bilgilere göre 3.643.769’dur. Bu sayı içerisinde yer alıp geçici barınma merkezlerinde kalan Suriyeli sayısı 58.752 iken, geçici barınma merkezleri dışında kalan Suriyeli sayısı ise 3.585.017 olarak tespit edilmiştir (GİGM, 2021).

Bir önceki aya ait olan verileri açıklayan Mülteci Derneği’ne göre Aralık 2020 itibariyle Türkiye’de geçici koruma altında olan Suriyeli sayısı 3.639.572 olmuştur. Bunların 58.905’i geçici barınma merkezlerinde yaşamaktadır. Suriyelilerin yerli nüfusa oranla en yoğun olarak yaşadığı illerin başında Kilis gelmektedir. Suriyelilerin Kilis’te yerli nüfusa oranı % 75.7’dir. Burada kayıtlı olan Suriyeli sayısı Kasım 2020’deki sayıya göre Aralık ayında 931 kişi azalmıştır. İstanbul’da ise aynı şekilde bir önceki aya göre 2.262 kişi artmıştır. Suriyelilerin 81 il içerisinde en seyrek yaşadığı il % 0,02 oranıyla Artvin’dir. Artvin’de 170.875 Türk vatandaşına karşılık sadece 40 Suriyeli bulunmaktadır. Mart 2020 itibariyle Suriyeli sığınmacının yaşamadığı il bulunmamaktadır. İller içerisinde en az Suriyeli Bayburt’ta yaşamaktadır. Buradaki Suriyeli sayısı sadece 24’tür. TÜİK’in son olarak açıkladığı Türkiye nüfusu (31 Aralık 2019 itibariyle) olan 83.154.997 sayısı baz alındığında, ülkemizde yaşayan ve geçici

koruma altına alınan kayıtlı Suriyelilerin Türk nüfusuna oranı ise % 4,38'dir (MD, 2020).

AFAD'ın en son 15 Ekim 2018 tarihinde yayınladığı bilgilerde 4.709 Iraklı olmak üzere toplam 178.965 sığınmacı geçici barınma merkezlerinde kalırken, günümüzde bu sayı 58.752'ye kadar gerilemiştir. Geçici barınma merkezlerinde kalan Suriyeli sayısının eskiye oranla azalmasının temel sebebi bazı il ve ilçelerde yer alan geçici barınma merkezlerinin kapatılmış olmasıdır. Örneğin daha önce 10 ilde geçici barınma merkezi bulunurken, bugün ancak 5 ilde 7 geçici barınma merkezi bulunmaktadır.

Daha önce faaliyet gösterip sonradan kapatılan geçici barınma merkezleri; Hatay-Güveççi Çadırkenti, Gaziantep-İslâhiye, Karkamış ve Nizip Çadırkentleri ile Nizip Konteynerkenti, Şanlıurfa-Suruç, Harran, Ceylanpınar ve Akçakale Çadırkentleri, Kilis-Öncüpınar Konteynerkenti, Mardin-Midyat Çadırkenti, Adıyaman-Merkez Çadırkenti ve Malatya-Beydağı Konteynerkenti olarak ifade edilebilir. Ancak sayının azalmasının nedeni sadece kapatılan barınma merkezleri değildir. Zira "İçişleri Bakanlığı'nın açıklamasına göre 4 Aralık 2019 tarihi itibarıyla 369.690 kişi evine dönmüştür" (MD, 2020).

Kapatılmış olan çadırkent ve konteynerkentlerde kalan Suriyeli sığınmacılar istekleri doğrultusunda diğer illerde yer alan geçici barınma merkezlerine gönderilmiştir. Ancak yukarıda ifade edilen sayılara bakıldığında kapatılan geçici barınma merkezlerinde kalan Suriyeli veya Iraklı sığınmacıların tamamının diğer geçici barınma merkezlerine gitmediği görülmüştür. Bu durum iki farklı şekilde ifade edilebilir. Birincisi, Suriyeli sığınmacıların yeni yerlerini beğenmeyip kent merkezleri veya köylere yerleşmeleri; ikincisi, kapatılan geçici barınma merkezlerinin bulunduğu yerlerde kalanların bir kısmının kendi ülkelerine veya üçüncü bir ülkeye gitmiş olmaları. Her iki durumun da gerçekleşme ihtimalinin olmasıyla birlikte birinci durum daha ağır basmaktadır. Zira son verilere göre "Avrupa'ya giden Suriyeli sayısı 12 Eylül 2019 itibarıyla toplamda sadece 23.948 olarak ifade edilmektedir" (GİGM, 2019).

Kamplarda kalan Suriyelilerin kayıt işlemlerini Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı görevlilerince yapılırken, kamp dışındaki Suriyelilerin kayıt işlemleri ise ilgili il ve ilçelerde bulunan koordinasyon merkezleri/şubelerince yapılmıştır. Kamp dışındaki Suriyelilerle ilgili ilk kayıtlama işlemleri Ocak 2013 yılında Gaziantep'te ve

ardından Gaziantep-Nizip'te, Şanlıurfa'da ve Akçakale, Birecik, Bozova, Siverek, Suruç, Viranşehir ilçelerinde yapılmıştır (Erdoğan, 2018b: 65).

Tablo 3.1. Suriyelilerin Kaldığı Geçici Barınma Merkezleri

İL	GBM ADI	GBM MEVCUDU	TOPLAM MEVCUT
Adana	Sarıçam	20.947	20.947
Kilis	Elbeyli	8.473	8.473
Kahramanmaraş	Merkez	10.500	10.500
Hatay	Altınözü	2.651	9.398
	Yayladağı	3.537	
	Apaydın	3.222	
Osmaniye	Cevdetiye	9.422	9.422
Toplam		58.752	

Kaynak: GİGM (2021)

Yukarıdaki tabloda Suriyelilerin kaldığı geçici barınma merkezlerinin hangi il ve ilçelerde bulunduğu ve ilgili barınma merkezlerinde ne kadar Suriyelinin ikamet ettiği açıklanmıştır. Tabloya göre en fazla Suriyeli sığınmacının ikamet ettiği geçici barınma merkezi Adana-Sarıçam'da bulunan kamptır. Burada bulunan toplam Suriyeli sayısı 20.947'dir. Adana'yı takip eden bir diğer il ise Kahramanmaraş'tır. Kahramanmaraş'taki kampta bulunan Suriyeli sayısı 10.500'dür. En az Suriyelinin kaldığı geçici barınma merkezi ise Kilis-Elbeyli'de bulunan kamptır. Buradaki Suriyeli sayısı 8.473'tür. Geçici barınma merkezlerinin bulunduğu 5 il içerisinde en fazla kampın bulunduğu il Hatay'dır. Hatay'ın Altınözü, Apaydın ve Yayladağı ilçelerinde birer kamp bulunmaktadır. Buralarda toplam 9.398 Suriyeli bulunmaktadır. Ancak her bir kampın kapasitesi, diğer illerde yer alan kampların kapasitesinden daha azdır. Hatay'da yer alan geçici barınma merkezlerinde kalan toplam Suriyeli sayısı ile kampların bulunduğu diğer iller içerisinde Hatay dördüncü sıradadır.

Türkiye’deki Suriyelilerin en önemli özelliklerinden bir tanesi, geçici barınma merkezlerinin dışında yaşayan Suriyelilerin yüksek sayı ve oranda olmasıdır. Suriyeli sığınmacıların sayı olarak en fazla olduğu 2014 yılında kamp içerisinde kalanların sayısı, toplam Suriyeli sayısı içerisinde sadece % 13 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum kısa ve orta vadede de değişmemiştir. Ayrıca kamplar dışında yaşayanlar, ilk dönemlerde çoğunlukla akraba veya tanıdıklar aracılığıyla destek almış, bir süre sonra kendi imkânlarını yaratmaya çalışmışlardır (Erdoğan, 2018b: 37).

Yukarıda sayıları verilen Suriyelilerin kaldığı barınma merkezlerinin kuruluşu YUKK’nın 95. maddesine dayanmaktadır. İlgili maddede “Genel Müdürlüğün, başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişinin barınma, iâşe, sağlık, sosyal ve diğer ihtiyaçlarının karşılanacağı kabul ve barınma merkezleri kurabileceği vurgulanmıştır” (YUKK, md. 95/2). Bu merkezlerde özel ihtiyaç sahiplerinin barındırılmasına öncelik verilir (YUKK, md. 95/3).

3.3. TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLERİN HUKUKSAL STATÜSÜ

Çalışmanın bu bölümünde, Suriye iç savaşı başladığında ülkemize gelen Suriyelilerin Türkiye tarafından nasıl karşılandığı, gelenlerin ilk etapta hangi pozisyonda görüldüğü ve zaman içerisinde hangi statüye doğru kaydığına yer verilecektir. Devamında ise, Türkiye’nin 2013 yılından itibaren başta Suriyeliler olmak üzere ülkedeki yabancıların hukuki statülerinin tespiti/belirlenmesi noktasında çıkarmış olduğu kanun ve yönetmeliklere yer verilecektir. Zira ilgili kanun ve yönetmelikler, Türkiye’nin özellikle uluslararası alanda Suriyelileri konumlandığı statülerinin tespiti açısından büyük önem arz etmektedir. Türkiye’nin 1961 yılında imzalayıp onayladığı ‘1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi’ ile başlayıp 2013 ve 2014 yıllarında çıkardığı kanun ve yönetmelikler ile devam eden ve yabancıların Türkiye’deki konumunu düzenleyen çalışmalar, konuya bakışın mahiyetini göstermektedir.

Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların statü meselesi açıklanırken iki hususa dikkat edilmesi gerekir. Bunlardan birincisi, uluslararası hukuk açısından yer aldıkları pozisyon; ikincisi ise ülke içerisinde hangi pozisyonda olduklarıdır. Zira ülke içerisinde yer aldıkları pozisyona göre bugün aldıkları eğitim, yararlandıkları sosyal yardımlar,

ülke içerisinde bir vatandaş gibi dolaşmalarını sağlayan kimlik kartı gibi haklar, Suriyeli sığınmacıların statülerinin ne olduğu meselesini önemli kılmaktadır.

Türkiye’deki bazı akademik çalışmalarda ve kimi yetkililerce Türkiye’ye sığınan Suriyeliler için ‘mülteci’ kavramının kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu durum önemli bir kavram karışıklığını da beraberinde getirmektedir. Çünkü Türkiye’deki iltica hukukuna göre Suriyeliler için bu tanım kullanılamaz. Zira hem 1951 Cenevre Sözleşmesi hem de 1967 Protokolü Türkiye tarafından onaylanırken coğrafi sınırlama anlayışıyla kabul edilmiştir (Kaya ve Eren, 2015: 29).

2010 yılında “Arap Baharı” olarak başlayan halk ayaklanmaları 2011’de Suriye’ye sıçramış ve söz konusu bu ayaklanmalar uzun bir dönem iç çatışmalar şeklinde devam etmiştir. Bu iç çatışmalardan en çok etkilenenler ise Suriyeli sivil insanlar olmuştur. Çatışmaların uzun sürmesi sonucu milyonlarca Suriyeli, komşusu olan birçok devlete sığınmak zorunda kalmıştır. Suriyelilerin sığındığı bu devletlerin başında ise Türkiye gelmiştir. Türkiye, sınırına gelen tüm Suriyeli sığınmacıları “Açık Kapı Politikası” bağlamında kabul etmiş ve gelenleri ilk etapta “misafir” olarak görmüştür. Ancak geçen süre zarfında gelen Suriyelilerin sayılarının artması nedeniyle Türkiye, birtakım adımlar atmak durumunda kalmıştır.

Türkiye’nin resmi olarak Suriyelilere yönelik uygulamış olduğu bu “açık kapı politikası” uluslararası hukukun da benimsemiş olduğu ‘geri göndermeme’ ilkesi ile uyumluluk göstermiştir. Bu bağlamda başlangıçta ‘misafir’ olarak adlandırılan Suriyelilere bir süre sonra ‘geçici koruma’ statüsü verilmiştir (Aktaş ve Öztekin, 2017: 227). Bu durum bile Türkiye’de bulunan yabancı kişilerin statüsü ve tanımlanması noktasında genelde bir karmaşanın yaşandığını göstermektedir. Zira bu durum konunun hem uluslararası boyutu hem de Türkiye’nin doğal olarak kendini koruma refleksi ile çok yakından ilgilidir. Türkiye’nin 1951, 1994, 2006 ve son olarak 2013 ve 2014’te yaptığı düzenlemeler, konuya bakışındaki farklılığı ortaya koymuştur (Erdoğan, 2018b: 43).

2011 yılında Suriye’de iç savaş başladığında ve bu durumun bir sonucu olarak Suriyeliler kitlesel bir şekilde Türkiye’ye giriş yaptıklarında; “Türkiye’nin mevzuatında gelenlerle ilgili olarak herhangi bir düzenleme söz konusu olmamıştır. Bu döneme kadar 1994 Yönetmeliğine göre hareket edilmiş ve ilgili yönetmeliğe göre toplu nüfus

hareketlerinin sınırdaki durdurulması öngörülmüştür. Dolayısıyla gelen Suriyeliler yasal olarak bu dönemde herhangi bir statüye sahip olamamış ve ilk aşamada “misafir” tanımlaması uygun görülmüştür” (T. C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015). Ancak Suriyelilerin önemli bir bölümü kendilerine misafir denilmesinden rahatsız olmakta, Türkiye’nin kendilerini mülteci olarak tanımasını istemektedirler (Erdoğan, 2018b; 61). Her ne kadar bu yönde bir istekleri olsa da yukarıda ifade edildiği gibi iç hukuk buna izin vermemektedir. Zira “Türk mevzuatına göre Türkiye, Avrupa ülkeleri dışından gelen üçüncü ülke vatandaşlarına mülteci statüsü vermemektedir (Bozkurt, 2018: 65). Bu da Türkiye’nin uygulamış olduğu coğrafi sınırlama anlayışının bir sonucu olarak kendini göstermektedir.

Suriyelilerin özellikle ‘misafir’ veya ‘misafirlik’ statüsünde değerlendirilmesi beraberinde bazı eleştirileri de getirmiştir. Özellikle “başlangıçta gelenlerin bir hafta, bir ay veya en fazla birkaç ay kalacağı yönünde bir beklenti hâkim iken; Suriye’deki çatışmaların savaşa dönüşmesi ve sayıların hem giderek artması hem de kalma sürelerin 3-3,5 yılı bulması, misafirlik kavramının da sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Zira misafirlik olgusu, kendi içerisinde her ne kadar belirli bir olumluluğa ve sempatiye sahip olsa da bir hak sahipliğini içermemektedir. Ayrıca bu misafirlik statüsü, sığınmacıları uluslararası hukuk ve kurumların korumasından da mahrum bırakmıştır” (Erdoğan, 2018b: 62). Hem ulusal mevzuat hem de uluslararası hukuk çerçevesinde herhangi bir karşılığı olmayan bu tanım (misafir) ile Suriyeliler yasal statüden mahrum kalmışlardır. Bunun önüne geçmek adına Türkiye, Ekim 2011 tarihinde Suriyeliler için geçici koruma rejimini uygulayacağını duyurmuş ve böylece Suriyeliler, misafirlik statüsünden ‘geçici koruma’ statüsüne geçmişlerdir. Ancak ilgili dönemde ulusal mevzuatta geçici koruma rejimi ile ilgili bir düzenleme olmadığından dolayı bu statü ile ne kast edildiği muğlak kalmıştır (T. C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015). İlk olarak Ocak 2012 tarihinde çıkarılan 95 sayılı genelge çerçevesinde Türkiye’de ikamet etmek için ikamet başvurusunu yapan ve konuyla ilgili evraklarını sunan Suriyelilere geçici ikamet izni verilmiştir. Ancak bu izin için ödenmesi gereken 200 TL’yi ödeyemediği için ikamet izni alamayan Suriyeliler de olmuştur (Yıldız, 2018: 71).

Ocak 2012’de atılan ilk adımdan 2 ay sonra ikinci bir adım atılarak Suriyelilerin uluslararası hukuk nezdinde tanımlanması, BMMYK’nın önerisi üzerine 30 Mart 2012 tarihinde yayınlanan yönerge ile netleştirilmiştir. Bu genelgeye göre Suriyeliler ‘geçici

koruma statüsü altındaki yabancılar' olarak tanımlanmıştır" (Erdoğan, 2018a: 13). Mart 2012'de yayımlanan ve geçici korumanın nasıl uygulanacağı ile ilgili "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge" İçişleri Bakanlığınca yürürlüğe konmuştur. Ancak yönergenin içerdiği gizlilik anlayışı ve bundan dolayı erişime açık olmaması, şeffaflık sorununu gidermekten uzak kalmıştır (T. C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015). Gerçekleştirilen tüm bu girişimlere rağmen, ilgili tarihe kadar (özellikle 2013 yılına kadar) Suriyelilerin hem misafir olarak anıldığı hem de geçici koruma altına alındıkları dönemde statüleri konusunda tam bir netlik kazanması ile ilgili halen açıklık ve izahat gerektiren boyutlar taşıdığı ifade edilebilir (Aktaş ve Öztekin, 2017: 228).

'Geçici koruma' kavramı göç literatüründe yeni ortaya çıkmış bir kavramdır. İlk kez 1998-1999 Kosova Savaşı ile Bosna ve Kosova'da yaşanmış olan krizlerin acil olarak sığınmacı-mülteci noktasında yönetilebilmesi adına ortaya atılmıştır. Türkiye ise bu kavramı Suriyeliler için ilk kez 2011 yılında Cenevre'de vatansız kişilerin durumuna ilişkin gerçekleştirilen bir BM toplantısına katılan dönemin T.C. İçişleri Bakanı tarafından kullanmıştır. Bu durum, Türkiye'nin sığınmacılar konusundaki uluslararası kriterlere uyma konusunda ilgili yükümlülüğü kabul ettiğini göstermektedir (Erdoğan, 2018b: 58-61).

Birleşmiş Milletler Yürütme Komitesi'nin (BMYK) 2004 yılında almış olduğu 100 No'lu kararına göre kitlesel bir sığınmadan bahsetmek için; uluslararası anlamda bir sınıra doğru önemli sayıda bir insan hareketliliğinin gerçekleşmiş olması, söz konusu insan hareketliliğinin hızlı bir varış ile devam etmesi ve ev sahibi (bu hareketliliği karşılayan) pozisyonundaki devletin yakın dönemde bireysel sığınma prosedürlerini uygulayamayacak duruma gelmesi gerekir. Bahsedilen söz konusu unsurları içeren kitlesel akın süregelir hale gelirse, bu durumda geçici koruma sağlanabilmektedir (Adıgüzel, 2018: 15). Türkiye'nin Suriyelilere uygulamış olduğu geçici koruma prosedürü, söz konusu üç unsuru da kendi içerisinde barındırmaktadır. Zira geçici koruma, "devletlerin geri göndermeme yükümlülüğü içerisinde kendi sınırına kitleler halinde gelen kişi veya kişilere bireysel statü belirleme işlemi ile vakit kaybetmeksizin birtakım haklar sağlamayı hedefleyen hem pratik hem de tamamlayıcı bir çözüm

yoludur” (Adıgüzel, 2018: 16). Geçici koruma statüsü aşağıda “Geçici Koruma Yönetmeliği” başlığı altında daha detaylı bir şekilde verilecektir.

3.3.1. Türkiye’nin Göç Yönetimi Konusunda Gerçekleştirdiği Hukuki ve İdari Düzenlemeler

Türkiye’nin yeni dönemde uyguladığı göçle ilgili düzenlemeleri, 2013 tarihinde yasalaştırılan ve 2014 yılında da yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)’na dayanmaktadır (Adıgüzel, 2018: 14). Bu döneme gelene kadar farklı tarihlerde çeşitli çalışmalar yapılmasına rağmen ilk toplu ve düzenli çalışma ilgili kanun ile gerçekleşmiştir. 6458 sayılı kanuna dayanılarak farklı yönetmelikler çıkarılmış, göç hareketlerinin yönetilmesi noktasında çeşitli göç yönetme merkezleri ve kurulları da oluşturulmuştur. Dolayısıyla burada açıklayacağımız kanun ve yönetmelikler ve göç hareketlerinin yönetilmesi ile ilgili merkezler, Türkiye’nin konuya özellikle son dönemde yöneldiğini ifade etmesi açısından önemlidir.

3.3.1.1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), Türkiye’nin göç hareketleri konusunda daha etkin politikalar belirlemek ve uygulamak adına yapmış olduğu düzenlemelerin en önemlisidir. Kanun, etkin bir iltica ve göç yönetimini daha sağlam bir zemine oturtup göçmenlerin ve uluslararası koruma arayan kişilerin haklarını teminat altına almaya çalışmıştır (GİGM, 2019). Zira kanunun çıkarılmasına duyulan ihtiyaç, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonunca Mart 2018 tarihinde yayımlanan “Göç ve Uyum Raporu”nda açıklanmaktadır. Raporla vurgulanan ihtiyaçlardan en önemlileri şu şekildedir;

“Uluslararası koruma dışında kalan yabancıların ülkeye girişini, ülkede kalışını, ülkeden çıkışını, vize ve ikamet izni işlemlerini, sınır dışı edilmelerini ve Türkiye’de buldukları sürece sahip oldukları hak ve yükümlülüklerini düzenleyen 5682 sayılı Pasaport Kanunu ile 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, 1950 tarihli olup, güncel sorunlar ve gelişmeler karşısında yetersiz kalmaktadır. Bunun yanında, uluslararası koruma alanında kanun düzeyinde temel bir düzenleme bulunmamakta, uygulamalar idarî düzenlemeler doğrultusunda yürütülmektedir. Uluslararası korumayla ilgili hususlarda dağınık ve güncelliğini kaybetmiş bir kanun dahi bulunmamakta; insan haklarını, millî güvenliği ve uluslararası ilişkileri doğrudan etkileyen bu son

derece önemli konu, idarî düzenlemeler aracılığıyla yürütülmeye çalışılmaktadır. Tasarı ile uygulamadaki söz konusu eksiklik giderilmektedir” (TBMM, 2018: 31-32).

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), 4 Nisan 2013 tarihinde TBMM’de kabul edilerek 11 Nisan 2013 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun bir yıl sonra yürürlüğe girmiştir. “Bu kanun yürürlüğe girene kadar Türkiye’deki Suriyelilerin durumuna ilişkin çalışmalar, çıkarılan yönetmelik ve yönergeler çerçevesinde yapılmıştır” (Adıgüzel, 2018: 15). Kanunun yürürlüğe girmesine kadar sadece Suriyelilerle ilgili değil, aksine aynı durumda bulunan diğer yabancılar da ifade edildiği gibi çıkarılan yönetmelik ve yönergeler ile yönetilmeye çalışılmıştır.

6458 sayılı kanunun amacı, kanunun 1. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:

“Yabancıların Türkiye’ye girişleri, Türkiye’de kalışları ve Türkiye’den çıkışları ile Türkiye’den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir” (YUKK, md.1).

Kanunun kapsamı ise 2. maddesinde belirtildiği gibi:

“Yabancılarla ilgili iş ve işlemleri; sınırlarda, sınır kapılarında ya da Türkiye içinde yabancıların münferit koruma talepleri üzerine sağlanacak uluslararası korumayı, ayrılmaya zorlandıkları ülkeye geri dönemeyen ve kitlesel olarak Türkiye’ye gelen yabancılara acil olarak sağlanacak geçici korumayı ifade etmektedir” (YUKK, md. 2).

İlgili kanun, hem Türkiye’de ortaya çıkan ihtiyaç hem de başta Avrupa Birliği olmak üzere uluslararası düzeydeki kurumların talepleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Kanun, aynı zamanda ilk dönem itibariyle Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)’nün kurulmasını da sağlaması açısından ilk kapsamlı yasal düzenleme olmuştur. Ancak kanunun yürürlüğe girişi iki kısım halinde gerçekleşmiştir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kuruluşu ile ilgili kısmı, yasanın 11 Nisan 2013 tarihinde yayımı itibari ile olurken, diğer kısımları yayımından bir (1) yıl sonrasında yürürlüğe girmiştir. YUKK, gelen tüm çağrılara rağmen 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’nde geçen coğrafi sınırlama anlayışını benimseyen ve diğer tüm düzenlemeleri de bu olguya göre düzenleyen bir nitelikte hazırlanmıştır (Erdoğan, 2018b: 50-51).

2014 tarihinde yürürlüğe giren 6458 sayılı kanun, Türkiye'deki uluslararası koruma anlayışına önemli değişiklikler getirmiştir. İlgili yasa uluslararası koruma çeşitleri olarak “mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma” gibi yeni anlayışları benimsemiştir.

Yasanın benimsemiş olduğu uluslararası koruma çeşitlerinden ilki ‘mülteci’ statüsüdür. Yasaya göre mülteci;

“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişidir” (YUKK, md. 61).

Söz konusu aynı maddeye göre ilgili kişi ya da kişilere statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir. Burada ilk göze çarpan olgu coğrafi kısıtlama anlayışıdır. Dolayısıyla ilgili mevzuat gereği Türkiye'deki Suriyeliler mülteci olma vasfına sahip değildirlir. “2017 verilerine göre, Türkiye'ye Avrupa'dan gelen ve kendilerine mülteci statüsü verilen kişi sayısı sadece 90'dır” (Erdoğan, 2018a: 10).

6458 sayılı kanunun benimsemiş olduğu ikinci uluslararası koruma çeşidi şartlı mültecidir. Yasaya göre şartlı mülteci:

“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişidir” (YUKK, md. 62).

Yine aynı kanun maddesine göre ilgili kişilere statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Bu kişilere üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar şartlı mülteci olarak Türkiye'de kalmalarına izin verilir.

6458 sayılı yasa, önceki düzenlemelerde geçen ‘sığınmacı’ kavramından vazgeçmiş, bunun yerine ‘şartlı mülteci’ kavramına yer vermiştir (Erdoğan, 2018b: 51). Zira Dilek (2018: 140-142)’e göre, 6458 sayılı yasanın yürürlüğe girmesiyle sığınmacı kavramının herhangi bir işlevi kalmamıştır. Ancak Türkiye, bu döneme kadar Avrupa dışından gelenlere “sığınmacı” kavramını kullanmıştır. Çünkü Türk hukukunda sığınmacı anlayışı (6458 sayılı yasa yürürlüğe girene kadar), mülteci tanımında yer alan tüm koşulları bünyesinde barındırmakla birlikte, Avrupa dışından bir ülkeden gelen ve güvenli üçüncü bir ülkeye yerleşinceye kadar kendisine oturma izni verilmiş kişiyi ifade etmiştir.

Üçüncü uluslararası koruma çeşidi 6458 sayılı kanunun 63. maddesinde ikincil koruma olarak ifade edilmiştir. Buna göre ikincil koruma:

“Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir” (YUKK, md. 63).

İkincil koruma olgusu, 6458 sayılı kanun ile Türkiye’de uygulamaya geçen uluslararası koruma anlayışlarından bir tanesidir. Buradaki koruma anlayışı mülteci ve şartlı mülteci anlayışına göre daha farklıdır. Çünkü mülteci ve şartlı mülteci statüsüne giremeyen ya da bu konumda nitelendirilmeyen yabancılar bu kategoride yer almaktadır. “İkincil koruma statüsü esasen kitlesel göç hareketlerinden ziyade daha çok bireysel göçlerde uygulanan bir yöntemdir” (Dilek, 2018: 142).

Yasa, bir diğer uluslararası koruma çeşidi olarak geçici korumayı tanımlamaktadır. Buna göre; “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılar geçici koruma sağlanabilir” (YUKK, md. 91). Dolayısıyla yasa, geçici korumayı kitlesel göç hareketleri bağlamından hareket ederek öngörmüştür (Erdoğan, 2018b: 52).

Kanuna göre;

“Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir” (YUKK, md. 91/2).

Geçici koruma anlayışını tanımlayan “AB Konseyi Direktifi” özellikle 1990’lı yıllarda Balkanlarda yaşanmış olan gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu direktifte geçici korumanın temel amacı şu şekilde belirlenmiştir; mülteci ve sığınmacıların ivedilikle güvenli olabilecek bir ortama kavuşturulmalarını sağlamak ve temel insani haklarını güvence altına almaktır (Erdoğan, 2018a: 8).

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu’nun “Göç ve Uyum Raporu” adlı çalışmasında geçici korumanın uluslararası korumadan farklı bir kavram olduğu belirtilerek şu şekilde açıklanmıştır; “kitlesel akınla gelen mültecilerin uluslararası koruma başvurularının bireysel olarak değerlendirilme imkânı olmadığı için, kendilerine sağlanan statüdür” (TBMM, 2018: 70). Yine ilgili rapora göre, söz konusu statüye sahip olmayı sağlayan koşulların ortadan kalkması durumunda, daha önce bu statüye sahip olanlar uluslararası koruma talebinde bulunabilirler.

6458 sayılı kanunun geçici koruma olarak açıkladığı koruma çeşidi aynı kanuna dayanılarak çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği ile daha detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Aşağıda ‘geçici koruma’ anlayışı daha detaylı bir şekilde açıklanacaktır.

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda tanımlanan bu dört uluslararası korumanın haricinde tutulan yabancılar da mevcuttur. İlgili kanunun 64. maddesinde düzenlenen bu durum şu şekildedir;

“Başvuru sahibi; Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği dışında, diğer bir Birleşmiş Milletler organı veya örgütünden hâlen koruma veya yardım görüyorsa, ikamet ettiği ülke yetkili makamlarınca, o ülke vatandaşlarının sahip buldukları hak ve yükümlülüklerle sahip olarak tanınıyorsa ve sözleşmenin 1’inci maddesinin (F) fıkrasında belirtilen fiillerden suçlu olduğuna dair ciddi kanaat varsa uluslararası korumadan hariçte tutulur” (YUKK, md. 64).

Yasanın ilgili maddelerinde geçen “vatansız kişi” tanımlamasını, yine yasa şu şekilde tanımlamıştır: “Hiçbir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı bulunmayan ve yabancı sayılan kişi” (YUKK, md. 3/ş). Vatansız kişi ibaresinin yasada tanımlanmış olması ve ilgili maddelerinde aynı ifadeye yer verilmesi, Türkiye’ye gelen özellikle bir kısım Kürt kökenli Suriyeli açısından önemlidir. Zira iç çatışmalardan önce Suriye’de Kürtlerin önemli bir kısmı çok uzun yıllardır Suriye vatandaşı sayılmamıştır. Özellikle “Ağustos 1962 tarihinde çıkarılan 93 No’lu kararname ile dönemin Suriye Hükümeti, ülkede yaşayan Kürtlerin %20’sini, yani yaklaşık 120.000 kişiden fazlasını vatandaşlıktan çıkarmıştır. Gerekçe olarak da özellikle Türkiye’den Suriye’ye sığınan Kürt sığınmacılar gösterilmiştir” (Kıran, 2014: 88). Dolayısıyla gelinen yer açısından “vatansız kişi” olarak görünen kişilerin de Türkiye’de diğer Suriyelilerle aynı pozisyonda olduğu görülmektedir.

6458 sayılı yasanın barındırdığı en önemli özellik, geri gönderme yasağını benimsemiş olmasıdır. Buna göre:

“Bu Kanun kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez” (YUKK, md. 4).

Bu özellik, gelen Suriyelilerin kendi isteği olmadan zorla ülkelerine veya hayatlarının tehlikede olabileceği herhangi bir yere geri gönderilemeyeceğini göstermektedir. Yasanın benimsemiş olduğu geri gönderme yasağı, kanun kapsamına giren kişiler için geçerlidir. Dolayısıyla son dönemlerde Suriyelilerin ülkelerine gönderileceği anlayışı bu hükümle yersiz olmaktadır. Ancak ilgili kişi veya kişiler için geçerli olan söz konusu her türlü tehdidin ortadan kalkması durumunda, ülkemizde bulunan Suriyeliler ülkelerine geri gönderilebilir. Özellikle çatışmaların artık yaşanmadığı bölgelerden gelen Suriyeliler, istedikleri takdirde sınır kapılarından ve gerekli evraklar ile ülkelerine dönebilirler. Yasaya göre “başvuru sahibi ve uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden, gönüllü olarak geri dönmek isteyenlere, ayni ve nakdi destek de sağlanabilir” (YUKK, md. 87). Bu desteğin temel amacı, özellikle hiçbir tehlikenin olmadığı bölgelerden gelen Suriyelileri tekrar ülkelerine geri göndermeye teşvik etmektir.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, hangi yabancıların Türkiye'ye girişlerine izin verilmeyeceğini de belirtmiştir. Buna göre;

“Pasaportu, pasaport yerine geçen belgesi, vizesi veya ikamet ya da çalışma izni olmayanlar ile bu belgeleri veya izinleri hileli yollarla edindiği veya sahte olduğu anlaşılanlar, vize, vize muafiyeti veya ikamet izin süresinin bitiminden itibaren en az altmış gün süreli pasaport veya pasaport yerine geçen belgesi olmayanlar ve 15'inci maddenin ikinci fıkrası saklı kalmak kaydıyla, vize muafiyeti kapsamında olsalar dahi, 15'inci maddenin birinci fıkrasında sayılan yabancıların ülkeye girişlerine izin verilmez” (YUKK, md. 7).

İlgili kanunun birinci kısmı “amaç, kapsam, tanımlar ve geri gönderme yasağı” ile ilgili bilgilere, ikinci kısım yabancılarla ilgili her türlü işlemin genel çerçevesiyle ilgili bilgilere, üçüncü kısım uluslararası koruma ile ilgili bilgilere, dördüncü kısım yabancılar ve uluslararası korumaya ilişkin ortak hükümlerle ilgili bilgilere ve son kısım olan beşinci kısım ise özellikle ilk dönem itibarıyla Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulmasına ilişkin bilgilere yer vermiştir.

Kendisine uluslararası koruma sağlanan yabancı kişilerin söz konusu koruma statülerini hangi şartlarda kaybedeceğini 6458 sayılı kanun şu şekilde açıklamaktadır;

“Vatandaşı olduğu ülkenin korumasından kendi isteğiyle tekrar yararlanırsa, kaybettiği vatandaşlığını kendi isteğiyle tekrar kazanırsa, yeni bir vatandaşlık kazanmışsa ve vatandaşlığını kazandığı ülkenin korumasından yararlanıyorsa, terk ettiği veya zulüm korkusuyla dışında bulunduğu ülkeye kendi isteğiyle tekrar dönmüşse, statü verilmesini sağlayan koşullar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanabilecekse ve vatansız olup da, statü verilmesine yol açan koşullar ortadan kalktığı için önceden yaşadığı ikamet ülkesine dönebilecekse” (YUKK, md. 85).

Ayrıca yine ilgili kişilerden, sahte belge kullanma, hile, aldatma yoluyla veya beyan etmediği gerçeklerle statü verilmesine neden olanların ve statü verildikten sonra, 64'üncü madde çerçevesinde hariçte tutulması gerektiği anlaşılanların söz konusu uluslararası koruma statüleri iptal olur (YUKK, md. 86).

3.3.1.1.1. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)'nün kuruluşu 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)'na dayanmaktadır. 4 Nisan 2013 tarihli 6458

sayılı yasa yayımlandığı ilk dönemde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kuruluşunu 103. maddede açıklamıştır (GİGM, 2019). Müdürlüğün kurulması ile birlikte başta Suriyeli sığınmacıların kitlesel göç hareketi gibi muhtemel göç hareketleri ve yurda giriş-çıkışların kontrolü noktasında gerekli işlemlerin tek bir merkezde toplanması sağlanmıştır.

Genel Müdürlüğün internet sitesindeki bilgilerde, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün görevleri şu şekilde belirtilmiştir;

“Göç alanına ilişkin, mevzuatın ve idari kapasitenin geliştirilmesi, politika ve stratejilerin belirlenmesi konularında çalışmalar yürütmek ve Bakanlar Kurulunca belirlenen politika ve stratejilerin uygulanmasını izlemek ve koordine etmek, Göç Kurulu'nun sekretarya hizmetlerini yürütmek, kurul kararlarının uygulanmasını takip etmek, göçle ilgili iş ve işlemleri yürütmek, 19/9/2006 tarihli ve 5543 sayılı İskan Kanununda Bakanlığa verilen görevleri yürütmek, insan ticareti mağdurlarının korunmasına ilişkin iş ve işlemleri yürütmek, Türkiye'de bulunan vatansız kişileri tespit etmek ve bu kişilerle ilgili iş ve işlemleri yürütmek, uyum süreçlerine ilişkin iş ve işlemleri yürütmek, geçici korumaya ilişkin iş ve işlemleri yürütmek, düzensiz göçle mücadele edilebilmesi amacıyla kolluk birimleri ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak, tedbirler geliştirmek, alınan tedbirlerin uygulanmasını takip etmek, kamu kurum ve kuruluşlarının göç alanına yönelik faaliyetlerinin programlanmasına ve projelendirilmesine yardımcı olmak, proje teklifini değerlendirmek ve onaylamak, yürütülen çalışma ve projeleri izlemek, bu çalışma ve projelerin uluslararası standartlara uygun şekilde yürütülmesine destek vermek ve mevzuatla verilen diğer görevleri yürütmektir” (GİGM, 2019).

Genel Müdürlüğün görevi sadece yukarıda sıralananlarla sınırlı değildir. Zira Genel Müdürlük, yine kendisine verilen yetkiler çerçevesince görev alanına giren konular konusunda kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler, STK'lar, özel sektör ve uluslararası kuruluşlar ile gerekli işbirliği ve koordinasyonu sağlamakla yetkilidir. Ayrıca Genel Müdürlüğün ilgili kanun gereğince her türlü bilgi ve belge isteği, ilgili kamu kurum ve kuruluşları tarafından geciktirilmeden yerine getirilmelidir (GİGM, 2019). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün en önemli görevi ise, YUKK'da düzenlenen şekliyle, ülkenin ekonomik ve mali imkânları ölçüsünde, yabancı ile başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin ülkemizde toplumla

olan karşılıklı uyumu konusunda gerekli uyum faaliyetlerini planlayabilmesidir (Erdoğan, 2018b: 53).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün teşkilat yapısı, genel olarak merkezi yapılanmanın yanında 81 ildeki Taşra Teşkilatı ve Yurtdışı Teşkilatlarından oluşmaktadır. Genel Müdürlüğün Yurtdışı Teşkilatı, Göç Müşavirlikleri ve Göç Ateşeliklerinden oluşmaktadır. Taşra Teşkilatı ise Geri Gönderme Merkezleri, Kabul ve Barınma Merkezleri ve İnsan Ticareti Mağdurları Sığınma Evi'nden oluşmaktadır. Ayrıca 148 ilçede ilçe göç idaresi müdürlükleri de bulunmaktadır. Genel Müdürlüğün merkezi yapısında 1 Genel Müdür ve 2 Genel Müdür Yardımcısı ile bunlara bağlı başkanlıklar bulunmaktadır. Merkezdeki en önemli yapı ise Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonu'dur (GİGM, 2019).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Türkiye'nin göç yönetimi konusunda gerçekleştirdiği en önemli hukuki düzenleme olan 6458 sayılı YUKK'nın bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir idari teşkilat yapısıdır. Genel Müdürlüğün Taşra Teşkilatı bünyesinde yer alan özellikle Geri Gönderme Merkezleri ile Kabul ve Barınma Merkezleri, söz konusu göç yönetimini kolaylaştıran önemli göç yönetim birimleridir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün mevcut durumda işlettiği geri gönderme merkezleri sayısal olarak 26 farklı yerde bulunmaktadır. İstanbul'da 3, Malatya'da bir tanesi geçici olmak kaydıyla 2 ve Erzurum'da 2 farklı yerde olmak üzere 26 geri gönderme merkezinde toplam 16.108 kişi bulunmaktadır. Söz konusu geri gönderme merkezlerinin bulunduğu diğer iller ise şu şekildedir; Adana, Ağrı, Ankara, Antalya, Aydın, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Edirne, Gaziantep, Hatay, İzmir, Kayseri Kırıkkale, Kırklareli, Kocaeli, Muğla, Van, ve Iğdır (Geçici) (GİGM, 2019).

Geri Gönderme Merkezleri genel olarak YUKK'nın 58. ve 59. maddelerinde ifade edilmiştir. Yasaya göre “geri gönderme merkezlerinin kurulumu, yönetilmesi, işletilmesi, devrinin ve denetiminin yapılması ve sınır dışı edilecek idari gözetim altında bulunan yabancıların geri gönderme merkezlerine nakledilmesi işlemleriyle ilgili usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir” (YUKK, md. 58).

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 95. maddesinde ise Kabul ve Barınma Merkezlerine yer verilmiştir. Yasaya göre Kabul ve Barınma Merkezleri, valilikler tarafından işletilir. Hem Geri Gönderme Merkezleri hem de Kabul ve Barınma

Merkezleri'nin yönetimi konusunda 2014 yılında YUKK'nın 58. ve 95. maddelerine dayanılarak bir yönetmelik hazırlanmıştır. Söz konusu yönetmelik "Kabul ve Barınma Merkezleri İle Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik"tir. Yönetmeliğin 2. maddesinde bu durum şu şekilde ifade edilmiştir; "Bu yönetmelik 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 58 ve 95'inci maddelerine dayanılarak hazırlanmıştır."

İlgili yönetmelikte Kabul ve Barınma Merkezleri 3. maddenin (ğ) bendinde şu şekilde tanımlanmıştır;

"Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerinin beslenme, barınma, sağlık, sosyal ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Genel Müdürlük tarafından kurulan, valiliklerce (il müdürlüğü) doğrudan işletilen veya kamu kurum ve kuruluşları, Türkiye Kızılay Derneği veya kamu yararına çalışan derneklerden göç alanında uzmanlığı bulunanlarla protokol yapılarak işletirilen merkezlerdir."

Türkiye'de mevcut durumda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından işletilen Kabul ve Barınma Merkezleri sadece Yozgat'ta bulunmaktadır. Burada kalan yabancı sayısı ise 100'dür (GİGM, 2019).

Yönetmeliğin 3. maddesinin (ç) bendinde geri gönderme merkezleri ise şu şekilde ifade edilmiştir; "İdari açıdan gözetim altına almış olan yabancıların barındırılması ve kontrol altına alınması amacıyla kurulmuş ve doğrudan işletilen ya da kamu kurum ve kuruluşları, Türkiye Kızılay Derneği veya kamu yararı adına çalışan dernekler içerisinde göç alanında uzmanlığı bulunanlarla protokol yapılmak suretiyle işletirilen merkezlerdir." İlgili merkezlerin kuruluşu, işletilmesi, yönetimi, güvenliği, merkezlerde verilecek hizmetler ve merkezlerin denetimi ilgili yönetmeliğin sırasıyla 5. 7. 9. 12. 14. ve 16. maddelerinde düzenlenmiştir.

Buralarda bulunan yabancılara sağlanan hizmetler YUKK'da şu şekilde belirtilmiştir;

"Yabancı tarafından bedeli karşılanamayan acil ve temel sağlık hizmetleri ücretsiz verilir, Yabancıya; yakınlarına, notere, yasal temsilciye ve avukata erişme ve bunlarla görüşme yapabilme, ayrıca telefon hizmetlerine erişme imkânı"

sağlanır, Yabancıya; ziyaretçileri, vatandaşı olduğu ülke konsolosluk yetkilisi, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği görevlisiyle görüşebilme imkânı sağlanır, çocukların yüksek yararları gözetilir, aileler ve refakatsiz çocuklar ayrı yerlerde barındırılır, çocukların eğitim ve öğretimden yararlandırılmaları hususunda, Millî Eğitim Bakanlığınca gerekli tedbirler alınır” (YUKK, md. 59).

Yönetmeliğin 4. maddesinde merkezlerin çalışma esasları şu şekilde belirtilmiştir;

“Yaşam hakkının korunması, insan odaklı yaklaşım, refakatsiz çocuğun yüksek yararının gözetilmesi, özel ihtiyaç sahiplerine öncelik tanınması, kişisel bilgilerin gizli tutulması, yapılacak işlemlerde ilgililerin bilgilendirilmesi, barınanların sosyal ve psikolojik açıdan güçlendirilmesi, barınanların inanç ve ibadet özgürlüklerine saygı gösterilmesi, barınanlara dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin hizmet verilmesidir.”

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulması ile birlikte, dünyadaki örneklerle uygun olarak göç ve iltica alanlarında gerekli stratejilerin belirlendiği, bütünsel perspektifli bir yaklaşıma dayalı ve kurumlar arası etkin bir işbirliği imkânı sağlayan, aynı zamanda insan haklarını temel alan, sivil bir kurumsal göç yönetimi yapılanmasının fırsatı doğmuştur (Adıgüzel, 2018: 15). Ayrıca Genel Müdürlüğün kurulması ile birlikte konuyla ilgili sorumluluk, kademeli bir şekilde o tarihe kadar yabancılar konusunda işlemleri yürüten Emniyet Genel Müdürlüğü'nden devralınması şeklinde öngörülmüştür (Erdoğan, 2018b: 50).

3.3.1.1.2. Göç Kurulu

Göç Kurulu, 13 Eylül 2018 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 17 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yapılandırılarak oluşturulmuştur. Kurul daha önce “Göç Politikaları Kurulu” ismiyle İçişleri Bakanı'nın başkanlığında beş toplantı gerçekleştirmiştir. Yeni hükümet sistemine geçişle birlikte çıkarılan söz konusu kararname ile “Göç Kurulu” ismini alan kurul, ilk toplantısını yine İçişleri Bakanı'nın başkanlığında 21 Kasım 2018 tarihinde gerçekleştirmiştir.

Kurul, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 552. maddesi kapsamındaki 1. fıkranın h bendine eklenerek oluşturulmuştur (GİGM, 2019). İlgili maddeye göre Göç Kurulu;

“Göç Kurulu; Türkiye’nin yabancılarla ilgili göç stratejilerini belirlemek, koordinasyonunu ve uygulanmasını takip etmekle görevli olup İçişleri Bakanının başkanlığında, İçişleri Bakanlığınca belirlenecek bakanlık ve kurum ve kuruluşların temsilcilerinden oluşur. Kurul, İçişleri Bakanının çağrısı üzerine toplanır”(GİGM, 2019).

Kurulun 21 Kasım 2018, 24 Ocak 2019 ve son olarak 12 Temmuz 2019 tarihlerinde almış olduğu kararlar; “Göç strateji belgesi oluşturmak amacıyla gerekli hazırlıkların başlanması, Türkiye’nin Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı’nın kabul edilmesi, çeşitli Muhtelif Kurullarda ikamet izinleriyle ilgili olarak görev kapsamındaki konularda gerekli düzenlemelerin yapılması” şeklinde olmuştur (GİGM, 2019).

3.3.1.2. Geçici Koruma Yönetmeliği

Genel anlamda geçici koruma, söz konusu devletlerin kitleler şeklinde ülke sınırlarına ulaşan kişilere geri göndermeme yükümlülüğünü barındırmak şartıyla, bireysel statü belirleme işlemleriyle vakit kaybetmeksizin belirli birtakım haklar sağlamayı amaçlayan pratik ve tamamlayıcı mahiyette bir çözüm yoludur (Adıgüzel, 2018: 91). Buradaki geçici koruma anlayışı, bir acil durum politikasıdır ve dolayısıyla daha uzun soluklu herhangi bir çözüm bulununcaya kadar bir ara çözüm niteliğine sahiptir (Kaya ve Eren, 2015: 47). Bu mantık çerçevesinde oluşturulan Geçici Koruma Yönetmeliği’nin dayandığı temel hukuki metin 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’dur.

Yönetmelik, ilgili kanunun 91’inci maddesine dayanılarak hazırlanmış ve 22/10/2014 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğin amaç ve kapsamı şu şekildedir;

“Bu Yönetmeliğin amacı; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma amacıyla kitleler olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan, 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı YUKK’nın 91’inci maddesi çerçevesinde, uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayanlara sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinin usul ve esasları ile bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemleri, kitleler hareketlere

karşı alınacak tedbirleri ve ulusal ve uluslararası kuruluşları arasındaki işbirliğiyle ilgili hususları düzenlemektir” (GKY, md. 1).

Bu yönetmelik kapsamında ifade edilen geçici korumanın ne olduğu ise şu şekilde açıklanmıştır;

“Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı ifade eder” (GKY, md. 3).

‘Uluslararası koruma’ talebi olarak ifade edilen koruma statüleri mülteci, şartlı mülteci veya ikincil korumadır. Bu koruma türlerinden herhangi biri içerisinde yer almayan yabancılar geçici koruma kapsamın alınmaktadır. Ancak her yabancı, geçici koruma altına alınmamaktadır. Yönetmeliğe göre şu kişiler geçici koruma kapsamının dışındadırlar; “özellikle 1967 Protokolü ile değişik 28/7/1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’nin 1’inci maddesinin (F) fıkrası kapsamında belirtilen fiiller nedeniyle suçlu olduğuyula ilgili olarak ciddi kanaat bulunanlar, Türkiye dışında herhangi bir ülkede zalimce eylemler yaptığını düşündürecek nedenlere sahip olanlar, bu iki kapsamla belirtilen suç veya fiillerin işlenmesine iştirak eden ya da tahrik edenler, ülkesinde çeşitli silahlı eylemlere katılıp bu durumu sonlandırmayanlar, terör eylemlerinde yer alan ya da planlayan veya söz konusu eylemlere iştirak ettiği tespit olunanlar, milli güvenlik, kamu düzeni ya da kamu güvenliği itibariyle tehlike oluşturduğu değerlendirilen ile ciddi bir suçtan mahkum olup topluma karşı tehlike oluşturabileceği yönünde değerlendirilenler, Türkiye’de işlendiğinde hapis cezası verilmesini gerektiren suç ya da suçları önceden işleyen ve söz konusu suçlardan cezasını çekmemek adına menşe veya ikamet ülkesini terk edenler, uluslararası mahkemeler tarafından hakkında insanlık suçu işlediği ile ilgili karar verilenler ve 26/9/2004 tarihli Türk Ceza Kanunu’nun Dördüncü Kısım Yedinci Bölümünde yer alan suçlardan herhangi birini işleyenler” (GKY, md. 8). Ancak bugün Türkiye’de sayıları milyonları bulan bu kadar göçmenin geçmişte ülkelerinde ne tür suçlar işlediğiyle ilgili Genel Bilgi Taraması (GBT)’nin yapılma imkânının sağlıklı olduğu veya olabileceği tartışmalıdır. Zira geldikleri yerlerde yaşanan çatışmalarda suç işlemiş olma ihtimallerinin tespitini yapmak son derece güçtür (Kurtbaş ve Andiç, 2016: 706).

Yönetmelik ayrıca YUKK'da geçtiği gibi geri gönderme yasağına da yer vermektedir. Yönetmeliğe göre;

“Hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında olduğu bir yere gönderilemez” (GKY, md. 6).

Uluslararası hukuk nezdinde tüm ülkeler için geçerli olan bu durum (geri göndermeme ilkesi) gereği Türkiye, kendi sınırlarına gelerek sığınma talebinde bulunanların başvurularını 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında sayılmış olan nedenler temelinde inceleme yapmadan geri gönderemez. Dolayısıyla Türkiye, hem Avrupa dışından gelenlere hem de 1951 Sözleşmesi'ne göre mülteci vasfını taşıyan sığınmacılara üçüncü bir ülke mülteci statüsü tanıyınca kadar Türkiye'de kalmalarına izin vererek geçici koruma sağlamak zorundadır (Kurtbaş ve Andiç, 2016: 705).

Buna göre Genel Müdürlük, ülkemizden geri gönderilmesi gerekirken, ilgili madde kapsamında ülkeden geri gönderilemeyecekler hakkında gerekli idari tedbirleri de alabilir (GKY, md. 3/2). Yönetmeliğe göre, söz konusu geçici koruma kararı ilgili Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından alınır ve aynı yöntemle yine Bakanlar Kurulu kararı ile sona erer (GKY, md. 9-11). Ayrıca geçici korumanın bireysel olarak sona ermesi için; “ilgili yabancının ölmesi, kendi isteği üzerine Türkiye'den ayrılması, üçüncü bir ülkenin korumasından yararlanması ve üçüncü bir ülkeye söz konusu insanı nedenler ya da yeniden yerleşmek amacıyla kabul edilmesi veya üçüncü bir ülkeye çıkış yapmış olması gerekir (GKY, md. 12). İlgili madde kapsamında geçici koruması sona eren yabancıların, tekrar sınırlarımıza gelerek ya da sınırlarımızı geçerek geçici korumadan yararlanmak istemeleri halinde, geçici koruma hükümlerinin ilgili kişilere uygulanıp uygulanmayacağına Genel Müdürlük bireysel olarak karar verebilir veya bu yetkisini kısmen ya da tamamen ilgili valiliklere bırakabilir (GKY, md. 13). Ayrıca, kendisine geçici koruma sağlanan ilgili yönetmelik kapsamındaki kişilerin bu süre zarfında yapacağı bireysel uluslararası koruma başvuruları, geçici koruma tedbirlerinin daha etkin bir şekilde yürütülebilmesi için işleme konulmaz (GKY, md. 16). Yönetmelikle ilgili en çok eleştirilen konu geçici sürenin belirlenmemiş olmasıdır. Zira yönetmelikte geçici korumanın başlangıç ve bitiş (kaldırılma kararı) tarihi, hangi bölgelerde kimler için geçerli olacağıyla ilgili kararın

verilme hakkının Bakanlar Kurulu'nda olduğu ifade edilmiştir. Ancak söz konusu süre tanımlaması yapılmamış ve bu tanımlamadan kaçılmıştır (Erdoğan, 2018b: 55).

Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında kendisine geçici koruma sağlanan yabancılara (yönetmeliğin 8'inci maddesinin birinci fıkrası kapsamına girenler hariç) geçici koruma kimlik belgesi verilir. Bu kişilere 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu kapsamında yabancı kimlik numarası da verilir. Söz konusu bu belge süreli veya süresiz olarak verilebilir. Belgenin yıpranması veya kaybedilmesi halinde ilgili belge iptal edilir ve yerine yenisi verilir. Ayrıca geçici koruması sona eren kişilerden ilgili belge geri alınır. Geçici koruma kimlik belgesi, Türkiye'de kalış hakkı tanır. Ancak sahibine Türk vatandaşlığına başvuru hakkı sağlamaz. İlgili belgeye sahip olan yabancılar, Genel Müdürlükçe belirlenen illerde ikamet edebilirler. Ancak bu kişilerin özellikle kamu düzeni, güvenliği ve sağlığı açısından herhangi bir sakıncasının olmadığı belirlenmiş olması gerekir (GKY, md. 22-24-25).

Kendisine koruma sağlanan yabancılar, ilgili yönetmeliğe göre birtakım yükümlülüklerin altına girerler. Söz konusu yükümlülükler şu şekilde sıralanmıştır;

“Genel Müdürlük tarafından belirlenen ilde, geçici barınma merkezinde veya belirli bir yerde ikamet etmek, valilikler tarafından belirlenen şekil ve sürelerde bildirimlerde bulunmak, çalışma duruma ait güncel bilgileri otuz (30) gün içinde bildirmek, gelir ve taşınmazlarını otuz (30) gün içinde bildirmek, adres, medeni hal ve ailelerindeki doğum ve ölüm gibi kimlik bilgisi değişikliklerinin yirmi iş günü içinde bildirmek, diğer kişisel verilerini yetkili makamlara vermek, kendilerine sağlanan hizmet, yardım ve diğer imkânlardan haksız olarak yararlandığının tespit edilmesi halinde, bedellerini geri ödemek ve Genel Müdürlük veya valilik tarafından yerine getirilmesi istenilen diğer hususlara uymak” (GKY, md. 33).

Söz konusu yabancıların, belirtilen yükümlülüklere göre hareket etmesi beklenmektedir. Belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyenler hakkında gerekli adli ve idari işlemler yapılır. Ayrıca yararlanmış oldukları her türlü haklardan tamamen veya kısmen kısıtlamaya da gidilebilir (GKY, md. 34-35). Ancak yönetmelikte belirtilen özellikle “çalışma durumu, gelir ve taşınmazlarıyla” ilgili güncel bilgilerin bildirilmesi konusunda çoğu yabancıların yerine getirmediği yükümlülüğu bulunmaktadır. Zira Suriyeliler başta olmak üzere birçok yabancıların Türkiye'de sigortasız çalıştığı veya

çalıştırıldığı bilinmektedir. Ayrıca, “belirli bir yerde ikamet etmek zorunda olan yabancıların bu şekilde kısıtlanmaya maruz kaldıklarında yararlanmış oldukları eğitim ve sağlık haricindeki ihtiyaçlarını nasıl sağlayacağı tam olarak netleştirilmemiştir. Bu durum ancak ilgili kişilerin geçici barınma merkezlerinde barınmasının sağlanması ile çözülebilir” (Kurtbaş ve Andiç, 2016: 709).

Yönetmelik, ilgili yabancıların aile kurumuna ayrıca önem vermiştir. Buna göre, “yönetmelik kapsamında yer alan yabancıların başka bir ülkede bulunan eş, ergin olmayan çocuklar ve bağımlı ergin çocuklarına Türkiye’de bir araya gelerek birleşimine izin verilir. Konuyla ilgili başvurular, Genel Müdürlük tarafından değerlendirmeye alınır ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile uluslararası kuruluşlar ve STK’larla işbirliğine giderek gerekli çalışmalar yapılabilir. Ancak refakatsiz olduğu tespit edilen çocukların başvuruları halinde, ilgili çocukların talebi bekletmeksizin aileleriyle birleşimine ilişkin tüm işlemler derhal yerine getirilir” (GKY, md. 49). Burada “kadın ve çocuklar bakımından özel koruma önlemlerinin alındığından söz edilmektedir. Zira yönetmelik kapsamında yapılacak olan tüm düzenlemelerde çocukların yüksek yararının gözetilmesi ilkesine dikkat çekilmiştir. Yine refakatsiz çocuklar başta olmak üzere, özel bir ihtiyacı olan kişilere yönelik iş ve işlemlerde ilgili kişilere öncelik tanınarak, sağlık, psiko-sosyal destek, rehabilitasyon gibi her türlü yardım ve destek öncelikli ve bedelsiz bir şekilde imkânlar ölçüsünde sağlanabilmektedir (Erdoğan, 2018b: 56). Aile birleşimi olarak ifade edilen bu durum ile birlikte, çatışmaların başladığı günden bu yana birçok Suriyelinin Türkiye’ye geçişi daha da hızlanmıştır.

Yönetmeliğin geçici madde olarak ifade ettiği bölümde Suriyeliler için özel olarak şu ifadelere yer verilmiştir;

“28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti’nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti’nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz” (GKY, Geçici Madde1).

Ayrıca aynı geçici maddenin ikinci fıkrası, birinci fıkradaki yabancılardan söz konusu 28/4/2011 tarihinden önce uluslararası koruma başvurusunda bulunanların, talep

etmeleri halinde geçici koruma altına alınabileceğini de belirtmiştir. İlgili maddeye göre hem Suriye vatandaşı olan hem de vatandaşı olmadığı halde yine Suriye’den gelen vatansızlar ile mültecilerin de Türkiye’de geçici koruma kapsamına alınacağı belirtilmiştir.

Erdoğan (2018b: 57)’a göre, “söz konusu yönetmelikte Türkiye mültecilik statüsü konusunda her ne kadar coğrafi sınırlamayı devam ettirmiş olsa da, yönetmelikle birlikte mültecilik konusunda önemli bir kapıyı da aralamış durumdadır. Ona göre, uluslararası anlamda bir karşılığı olmasa da Türkiye’de bulunan (Avrupa dışından gelen) tüm sığınmacılar artık ‘şartlı mülteci’ olarak kabul edilmektedirler. Bu yeni kavram (şartlı mülteci), coğrafi çekinceye rağmen fiiliyatta evrensel anlamdaki kavrama (mülteci) yaklaşıldığını göstermektedir.” Ancak bu durum bile yine de Suriyelileri kapsamamaktadır. Çünkü yine Erdoğan (2018a: 13), Suriyelilerin durumunu izah ederken şuna dikkat çeker: Türk hukukuna göre şartlı mültecilik yolu; “Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunsalar dahi geçici koruma altına alınırlar” şeklindeki düzenleme nedeniyle kapalıdır. Aynı konuya dikkat çeken Aktaş ve Öztekin (2017: 227), Suriye’den Türkiye’ye gelen kişilerin statülerininin 6458 sayılı kanun kapsamında çıkarılan ‘Geçici Koruma Yönetmeliği’ne göre “Geçici Koruma” olduğunu ve bu kişilerin bireysel bir prosedür olan “Şartlı Mülteci” statüsü için başvuru yapamayacaklarını belirtmektedir. Aynı şekilde TBMM İnsan Haklarını Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu tarafından Mart 2018 tarihinde hazırlanan “Göç ve Uyum Raporu” adlı raporda Aktaş ve Öztekin’in değindiği duruma benzer bir ifade yer almaktadır. Buna göre;

“6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve bu kanuna dayanılarak çıkarılan ve 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği uyarınca ülkemizde bulunan Suriye vatandaşlarının hukuki statüsü ‘geçici korunan’dır. Adı geçen yönetmeliğe dayanılarak, ‘geçici koruma altında olanlar’ tabiri de kullanılmaktadır” (TBMM, 2018: 16).

Bu bilgiler ışığında şu şekilde bir açıklama yapılabilir: “Türkiye’ye gelmiş olanların geliş sebebi konusunda herhangi bir bilgi yoksa bu kişiler için genel olarak göçmen veya sığınmacı tanımlamaları kullanılabilir. Ancak mülteci ifadesinin gelenlere binaen kullanılabilmesi için bu kişi veya kişiler konusunda tam bir bilgi sahibi olunması

gerekmektedir” (Aktaş ve Öztekin, 2017: 227). Dolayısıyla Suriye’den Türkiye’ye gelenlerin Türkiye’deki uluslararası statüleri ‘geçici koruma’dır. Bu durum aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 3.2. Türk Hukukuna Göre Uluslararası Koruma Düzenlemesi

Mülteci	Şartlı Mülteci	İkincil Koruma	Geçici Koruma
YUKK – MD. 61	YUKK – MD. 62	YUKK – MD. 63	YUKK – MD. 91 Geçici Koruma Yönetmeliği Geçici Madde – 1
Avrupa Konseyi üyesi ülke vatandaşları	Avrupa Konseyi dışındaki ülkelere gelenler	Yasadaki şartları taşıyan ancak Mülteci ya da Şartlı Mülteci kategorilerine girmeyen tüm yabancılar	Kitlesel akınlarla toplu ya da bireysel olarak sınırlarımıza gelen, ancak uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilmeye alınamayanlar(Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşları)

Kaynak: Erdoğan, 2018a: 10

Her ne kadar Suriyelilerin durumu için bu tür bir tespit ortada olsa da “Türkiye’deki İran, Afganistan, Irak, Pakistan ve diğer ülke vatandaşlarına açık olan bireysel başvurunun Suriyelilere kapalı olması bir hak ihlaline dönüşebilir” (Erdoğan, 2018a: 13). Zira aslolan tüm sığınmacılara insan onuruna uygun bir statü tespitinin belirlenmiş olmasıdır. Belirlenecek olan söz konusu bu statü tespitinde de aynı pozisyonda bulunanlara “yer” açısından nereden geldiğine bakılmaksızın eşit mesafede yaklaşılması gerekmektedir.

3.3.1.3. Uluslararası İşgücü Kanunu

6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu, 28 Temmuz 2016 tarihinde kabul edilmiş ve 13 Ağustos 2016 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı 1. maddede şu şekilde izah edilmiştir:

“Uluslararası işgücüne ilişkin politikaların belirlenmesi, uygulanması, izlenmesi ile yabancılara verilecek çalışma izni ve çalışma izni muafiyetlerine dair iş ve işlemlerde izlenecek usul ve esasları, yetki ve sorumlulukları ve uluslararası işgücü alanındaki hak ve yükümlülükleri düzenlemektir” (UİK, md. 1).

Kanunun kapsamı ise 2. maddede ifade edildiği şekliyle:

“Türkiye’de çalışmak için başvuruda bulunan veya çalışan, bir işveren yanında mesleki eğitim görmek üzere başvuruda bulunan veya görmekte olan, staj yapmak üzere başvuruda bulunan veya staj yapan yabancılar ile Türkiye’de geçici nitelikte hizmet sunumu amacıyla bulunan sınır ötesi hizmet sunucusu yabancıları ve yabancı çalıştıran veya çalıştırmak üzere başvuruda bulunan gerçek ve tüzel kişileri kapsar” (UİK, md. 2).

Kanun kapsamında olan yabancılara Türkiye’de çalışma izni veren kurum Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’dır. Çalışma izni, yabancıya ülkenin uluslararası işgücü politikası esas alınmak suretiyle verilir. İlgili kanuna göre söz konusu kanun kapsamında olan yabancıların, çalışma izni olmaksızın Türkiye’de çalışmaları veya çalıştırılmaları yasaktır. Ancak diğer kanunlar veya Türkiye’nin tarafı olduğu antlaşma ya da sözleşmelerde çalışma izni olmadan da çalışabileceği belirtilen yabancılar, ilgili kanuna göre çalışabilir ya da çalıştırılabilirler (UİK, md. 6). Burada bahsi geçen çalışma iznini almak isteyen yabancılar, başvurularını yurtiçinde ilgili bakanlığa; yurtdışında da Türkiye Cumhuriyeti büyükelçilikleri ya da başkonsolosluklarına yapabileceği gibi yetkili aracı kurum tarafından da yapabilir. Başvuruda bulunan kişi çalışma iznini uzatmak isterse, çalışma izni süresinin dolmasına altmış gün kalmasından başlamak suretiyle ve her durumda süre dolmadan başvurusunu yapabilir (UİK, md. 7).

Uluslararası İşgücü Kanunu’na göre; “mevcut uluslararası işgücü politikasına uygun bulunmayan, sahte ya da yanıltıcı nitelikteki bilgi ve belgelerle yapılan, yabancı istihdamına ilişkin gerekçeleri yeterli görülmeyen, mevcut diğer kanunlarda Türk vatandaşları için uygun olan iş ve meslekler için yapılan, gerekli niteliği veya uzmanlığı taşımadığı anlaşılan yabancılar için yapılan, ilgili Bakanlıkça belirlenen kriterleri taşımayan, kamunun düzeni, güvenliği ve sağlığı açısından ülkede çalışması sakıncalı görülen yabancılarla ilgili olan, kanuni süre içerisinde yapılmayan ya da eksikliklerini tamamlamayan ve Dışişleri Bakanlığınca uygun görüşü olması hariç, Türkiye’nin tanımadığı ya da diplomatik ilişkisinin olmadığı ülke vatandaşları için yapılan tüm

başvurular reddedilir” (UİK, md. 9). Başvurusu olumlu olan yabancılara ise ilgili kanuna göre, kısa dönem, uzun dönem, süresiz ve bağımsız olmak üzere dört farklı çalışma izni verilir. Bu durumların tespiti ilgili kanununun 10. maddesinde detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Türkiye'nin belirlemiş olduğu uluslararası işgücü politikası doğrultusunda; eğitim düzeyi, mesleki yeterliliği, bilim ve teknolojiye olan katkısı, Türkiye'de gösterdiği faaliyetleri ya da yatırımlarının ülke ekonomisine olan katkısı, Uluslararası İşgücü Politikası Danışma Kurulu önerileri ile ilgili Bakanlık tarafından belirlenen usul ve esaslar doğrultusunda başvurusu uygun olan yabancılara Turkuaz Kart verilmektedir. Kartın ilk üç yılı yasaya göre geçiş süresidir. İlgili kart, kanununun 15. maddesi kapsamında iptal edilmediği takdirde geçiş süresi kaydı, başvuru halinde kaldırılır ve süresiz Turkuaz Kart verilir. Söz konusu başvuru geçiş süresinin dolmasına 180 gün kalmasından itibaren yapılmalıdır. Aksi durumda başvuru reddedilir ve kart geçersiz olur. Bu kart ile ilgili kişi, süresiz çalışma izninin sağladığı haklardan yararlanır. (UİK, md. 11).

Bu kanuna göre kazanılan çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti, 6458 sayılı yasanın 27'nci maddesinde ikamet izninin yerine geçmektedir. Ancak, 6458 sayılı yasa tanımlanmış olan mülteci veya ikincil koruma statüsü dışındaki yabancıların herhangi bir nedenle ikamet izninin olması yabancıya çalışma hakkı vermemektedir (UİK, md. 12). Yasaya göre 6458 sayılı yasa uyarınca uluslararası koruma talebinde bulunan ancak başvurusu daha karara bağlanmayan ya da şartlı mülteci pozisyonundaki yabancılar, uluslararası koruma başvuruları tarihinden; kendisine geçici koruma sağlanan yabancılar ise geçici koruma kimlik kartının düzenlenmesinden 6 ay sonra çalışma izni ya da çalışma izni muafiyeti almak üzere başvurabilirler. Başvurular sonucu kazanılan çalışma izni veya çalışma izni muafiyetleri yabancılara Türkiye'de mutlak anlamda bir kalış hakkı sağlamamaktadır (UİK, md. 17).

İlgili yasa, ülkemizde bulunan yabancı öğrencilere ayrıca yer vermektedir. Buna göre “yabancı olan öğrencilerden önlisans ve lisans düzeyinde öğrenim görenler, öğrenimlerinin ilk yılını tamamladıktan sonra çalışma izni almak için başvurabilirler. 22 Mayıs 2003 tarih ve 4857 sayılı İş Kanunu'nca ilgili yabancı öğrenciler, kısmi süreli

olarak çalışabilirler. Örgün öğretim programlarına kayıtlı olan lisansüstü öğrenciler için ise bu sınırlamalar uygulanmamaktadır” (UİK, md. 19).

İlgili kanun kapsamındaki yabancıların ve işverenlerin söz konusu kanundan doğan yükümlülüklerini yerine getirip getirmediikleri Bakanlık iş müfettişleri ile Sosyal Güvenlik Kurumu müfettişleri ve sosyal güvenlik denetmenleri tarafından denetlenmektedir (UİK, md. 23). Gerçekleştirilecek olan söz konusu teftiş, denetim veya soruşturmalar neticesinde ilgili yaptırımların uygulanacağı yasada belirtilmiştir.

Yasaya göre çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti, başvuru sahibi yabancıların pasaportu ya da pasaportunun yerine geçen belgelerinin geçerlilik sürelerinden 60 gün daha kısa süreli ve her bir yabancı için ayrı ayrı verilmektedir (UİK, md. 24).

3.3.1.4. Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik

Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 4 Nisan 2013 tarihinde yayımlanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)’nun 91. maddesi gereğince kendisine geçici koruma sağlanan yabancı kişi veya kişilerin çalışmalarına ait usul ve esasları belirlemektedir. Yönetmeliğin 2. maddesinde söz konusu dayanak noktası, “6458 sayılı Kanunun 91’inci maddesi ile 13 Ekim 2014 tarihli ve 2014/6883 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Geçici Koruma Yönetmeliğinin 29 uncu maddesi” olarak belirtilmiştir.

Yönetmeliğin 4. maddesine göre, kendisine geçici koruma sağlanan yabancılar çalışma izni olmaksızın Türkiye sınırları içerisinde çalışamaz ya da çalıştırılmazlar. Aksi yönde hareket edenler hakkında 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun’un ilgili hükümlerinin uygulanacağı yine yönetmeliğin 4. maddesinde belirtilmiştir.

Yönetmeliğin 5. maddesi, çalışma izni ve çalışma izni muafiyetinin başvurusu hakkında detaylı bilgi vermektedir. Buna göre; kendisine geçici koruma sağlanan yabancılar, Türkiye’de geçici koruma kaydını yaptığı tarihten altı (6) ay sonra çalışma izni almak amacıyla başvuruda bulunabilirler. İlgili başvurular, yabancıları çalıştıracak işverence “e-Devlet” üzerinden yapılır. Ancak, bağımsız çalışma iznine başvuru hakkı bulunanlar kendileri adına başvuruda bulunabilirler. Yine yönetmeliğin ilgili maddesine göre mevsimlik tarım ya da hayvancılık alanında çalışacak olan ve kendisine geçici

koruma sağlanan yabancılar, çalışma izni muafiyeti kapsamında yer almaktadırlar. Bu alanda yer alan yabancılarla ilgili Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı il ve kota sınırlaması getirebilir.

Yönetmeliğın 8. maddesine göre, çalışma iznine başvuru alan ilgili iş yerinde çalışan söz konusu yabancıların sayıları, ilgili iş yerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının yüzde onunu (% 10'unu) geçemez. İlgili iş yerinde toplam çalışan sayısı 10 kişiden az ise, bu durumda sadece bir (1) geçici koruma sağlanan yabancıların çalışmasına izin verilmektedir. Yönetmeliğın 10. maddesine göre kendisine çalışma izni verilen yabancılarla ilgili iş yeri asgari ücretin altında ücret ödenemez.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 31 Mart 2019 tarihinde yapmış olduğu açıklamaya göre Türkiye'de kendisine çalışma izni verilen Suriyeli sayısı 31.185'tir (MD, 2019). Bu durum, Türkiye'de bulunan Suriyelilerin çok az bir kısmının çalışma izni aldığını veya alabildiğini göstermektedir.

3.3.1.5. Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik

Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından hazırlanmış ve 26 Nisan 2016 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğın amaç ve kapsamı, yönetmeliğın 1. Maddesinde açıklanmıştır. İlgili maddeye göre; "6458 sayılı YUKK uyarınca başvuru sahibi, mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma statüsü sahibi sayılan yabancıların Türkiye'de çalışmalarına ilişkin usul ve esasları belirlemektir." Yönetmeliğın dayanak noktası YUKK'nın 89. maddesidir. Yönetmeliğın 3. maddesinde bu yönetmeliğın çizmiş olduğu çerçevede kimlerin yararlanabileceği vurgulanmıştır. Burada geçen başvuru sahibi, Uluslararası koruma talebinde bulunan ancak henüz başvurusu hakkında son karar verilmeyen kişiyi; mülteci, 6458 sayılı kanunun 61. maddesi kapsamında tanımlanan yabancıyı; şartlı mülteci, aynı kanunun 62. maddesinde tanımlanan yabancıyı ve ikincil koruma statüsü sahibi ise yine aynı kanunun 63. maddesi kapsamında tanımlanan yabancıyı ifade etmektedir.

Yönetmeliğın ikinci bölümünün 4. maddesinde genel olarak mülteci ve ikincil koruma statüsünde bulunan yabancıların çalışması ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu

kişilerin bu statüyü elde ettikleri andan itibaren ister bağımlı isterse de bağımsız bir şekilde çalışabileceği vurgulanmıştır. Bu statüdekilerin almış olduğu kimlik belgeleri çalışma izni yerine geçmektedir. Ancak herhangi bir nedenden dolayı kimlik belgelerinin iptali ya da statülerinin iptali söz konusu olursa bu durumda çalışma hakları da sona ermektedir. Bu statüde yer alan kişilerin tüm güncel bilgileri İçişleri Bakanlığı tarafından ilgili bakanlığa bildirilmektedir.

Yönetmeliğin 5. maddesinde ise başvuru sahibi ve şartlı mülteci statüsünde yer alan kişilerin çalışması ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu kişilerin çalışmaya başlamadan önce çalışma izni almaları gerektiği belirtilmiştir. Bu statüde yer alanlardan sadece başvurusu uygun bulunanlar çalışma hakkına sahiptir. Bu çalışma hakkı da ilgili bakanlık tarafından verilmektedir. Aynı yönetmeliğin 6. maddesine göre, bu statüde yer alanların çalışma izni konusunda başvuruda bulunması için yetkili makamlardan ya alacakları başvuru kimlik belgesi ya da statülerini gösteren kimlik belgeleri ile başvurmaları gerekmektedir. Ayrıca çalışma izni başvurusu yapmak için uluslararası koruma başvuru tarihinin üzerinden altı ayın geçmesi gerekmektedir.

Yönetmelikte ayrıca başvuru sahibi yabancılar ile şartlı mülteci statüsündeki yabancıların mevsimlik işçi ya da hayvancılık işlerinde çalışmaları durumunda ilgili çalışma izni muafiyeti kapsamında oldukları, yönetmeliğin 9. maddesinde belirtmiştir. Bunun için ilgili muafiyet başvurusu, kendisine uluslararası koruma sağlanan ildeki Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğüne yapılmalıdır.

Yönetmeliğin 23. maddesinde, çalışma izni alan yabancıların ve yabancı çalıştıran işverenlerin sosyal güvenlik yükümlülüğü ayrıca düzenlenmiştir. Bu yükümlülüklere uyulmaması durumunda ilgili kanuni yükümlülükler uyarınca idari yaptırımlar uygulanır.

3.4. SURIYELİ SİĞINMACILARIN TÜRKİYE'DE YARARLANDIĞI HİZMETLER VE HİZMETLERİN HUKUKİ DAYANAKLARI

3.4.1. Sağlık Hizmetleri

Suriyeli sığınmacıların ülke içerisinde yararlanabileceği sağlık hizmetlerinin hukuki çerçevesi, çıkarılmış olan 'Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 27. maddesi ile oluşturulmuştur. Maddeye göre sağlanacak olan bu hizmetler Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülecektir. Ayrıca verilecek olan sağlık hizmetleri oluşturulan geçici

barınma merkezlerinin içinde olabileceği gibi dışında da olabilmektedir. Geçici barınma merkezlerinde sürekli faaliyet gösterecek sağlık merkezleri kurulabilmektedir. İlgili sağlık merkezleri kurulmuşsa yeterli sayıda hem ambulans hem de sağlık personelinin de bulundurulmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Ayrıca Suriyeli sığınmacılara sunulan sağlık hizmetlerinden acil ve temel hizmetler ile bu kapsamda yapılan tedavi ve ilaçlar için 1 Ocak 2020 tarihine kadar herhangi bir katkı payı alınmamıştır. Bu tarihe kadar sunulan bu hizmetlerin bedeli AFAD tarafından karşılanmıştır. Ancak ödenen bu bedel SGK Başkanlığı tarafından genel sağlık sigortalıları için belirlenmiş olan bedeli geçmeyecek şekilde düzenlenmiştir (GKY, 2014: md. 27). 1 Ocak 2020 tarihinde yapılan düzenleme ile, ilgili tarihten itibaren geçici koruma kimlik belgesi olan veya kayıt belgesi olan Suriyeliler sağlık hizmetlerinden katkı payı ödeyerek faydalanabilmişlerdir. Dolayısıyla artık Suriyelilerden katılım payı alınmaya başlanmıştır (Özipek ve Tanrıku, 2020: 70). Korunma kapsamında yer alanlar Suriyeliler, acil bir durum bulunmadığı takdirde özel sağlık kuruluşlarına doğrudan herhangi bir başvuru yapamamaktadırlar. Geçici korunanlara sunulacak her türlü psiko-sosyal hizmetler de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından destek çözüm ortakları ile yürütülecektir (GKY, 2014: md. 27).

Suriyelilerin Türkiye'ye giriş yaptığı 2011 yılından 1 Temmuz 2017 tarihine kadar 28.685.499 adet muayene yapılmış, 1.231.840 adet hastanın hastaneye yatırılarak tedavisi yapılmış, 1.034.073 adet ameliyat yapılmış ve 248.462 Suriyeli bebeğin doğumu yapılmıştır (KDK, 2018: 113).

Suriyelilere sağlanan sağlık hizmetlerinin kapsamı 2013 yılında çıkarılan 8 numaralı genelge ile söz konusu sağlık hizmetlerine erişimin kapsamı genişletilmiş ve 1 ilden 81 il çıkarılmıştır (Özipek ve Tanrıku, 2020: 69).

3.4.2. Eğitim Hizmetleri

Geçici koruma kapsamında yer alan Suriyeli sığınmacıların yararlanabileceği en önemli hizmetlerden bir tanesi de eğitim hizmetleridir. Bu alanda yürütülen hizmetler Mili Eğitim Bakanlığı (MEB) kontrolünde yürütülmektedir. Eğitim alanındaki her türlü sorumluluk MEB'e aittir.

Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 28. maddesinde sunulacak eğitim hizmetleri ile ilgili hukuki çerçeve çizilmiştir. Buna göre öncelikli olarak 54-66 aylık çocuklar ile

okul öncesi eğitim çağında yer alan 36-66 aylık arası çocuklara okul öncesi eğitim hizmetleri verilebilmektedir. İlköğretim ve ortaöğretim çağına gelen yabancıların eğitim-öğretim faaliyetleri MEB'in konuyla ilgili mevzuatına göre yürütülmektedir. Her yaş grubu için farklı alanlarda talebe bağlı olmak kaydıyla çeşitli kurslar düzenlenebilmektedir. Bu kurslar özellikle dil eğitimi, meslek edindirme, beceri ve hobi faaliyetleri şeklinde olabilmektedir. İlgili madde kapsamında geçici koruma altında bulunanların ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimleriyle ilgili gerekli çalışmalar Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) tarafından belirlenmektedir. Alınan bu eğitimler sonucunda eğitim alan yabancılara almış oldukları eğitimin içeriği ve süresi ile ilgili birer belge verilmektedir. Yönetmelikle çerçevesi çizilen eğitim faaliyetleri ile ilgili diğer her türlü farklı usul ve esaslar yine Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenmektedir (GKY, 2014: md. 28).

Milli Eğitim Bakanlığı'ndan alından 2017 tarihli bilgi kapsamında 492.544 Suriyeli çocuğun kendilerine sunulan eğitim ve öğretim hizmetinden faydalandığı belirtilmiştir. Söz konusu tarihte eğitim ve öğretim hizmeti alan Suriyeli çocuk sayısının Malta ve İzlanda gibi ülkelerin nüfusundan dahi fazla olduğu görülmüştür (KDK, 2018: 113). 2019-2020 eğitim dönemi itibariyle yukarıda verilen öğrenci sayısı 633.271'e çıkmıştır. Bu öğrenciler resmi okullarda eğitim almaktadır (Özipek ve Tanrikulu, 2020. 73).

3.4.3. İş Piyasasına Girme Hizmetleri

Suriyeli sığınmacıların ülke içerisinde iş piyasasına erişimi konusundaki çalışmalarla ilgili usul ve esaslar, Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 29. maddesi kapsamında belirtilmiştir. Buna göre bu alandaki tüm çerçeve ilgili bakanlığın görüşü alınarak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmektedir. Buna göre geçici koruma kimliği almış olan yabancılar, Bakanlar Kurulu tarafından önceden belirlenmiş olan sektörlerde, iş kollarında ve coğrafi alanlarda çalışma iznini almak için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na başvurabilmektedirler. Bu kapsamda çalışma izni alanlar sadece geçici koruma süresi çerçevesince bu izinden yararlanabilmektedirler. Ayrıca yabancıların çalışamayacağı iş ve mesleklerle ilgili hükümler, konuyla ilgili mevzuatta belirtilmiştir (GKY, 2014: md. 29).

3.4.4. Sosyal Yardım Hizmeti

Suriyeli sığınmacıların yararlanabileceği bir diğer hizmet olan sosyal yardımlar ve hizmetler, Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 30. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir;

“Bu yönetmelik kapsamındaki yabancılardan ihtiyaç sahibi olanlar, 29/2/1986 tarihli ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun 3 üncü maddesinde belirtilen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulunun belirleyeceği usul ve esaslar çerçevesinde anılan Kanun kapsamındaki sosyal yardımlardan yararlandırılabilir (GKY, 2014: md. 30).

Bu hizmetten yararlanabilmek için ihtiyaç sahibi olma gerekliliği mevcuttur. Bu kapsamda yer alanların bu sosyal hizmetlere erişimi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından belirlenmiş olan usul ve esaslar çerçevesinde olabilmektedir (GKY, 2014: md. 30).

3.4.5. Tercümanlık Hizmetleri

Tercümanlık hizmetleri yönetmeliğin 31. maddesi kapsamında belirlenmiş olan hizmetlerden bir tanesidir. Bu kapsamda sunulacak olan tercümanlık hizmetleri sadece yönetmeliğin gerektirmiş olduğu iş ve işlemlerde, ilgili yabancıyla sağlıklı iletişim kurulamaması halinde ücretsiz bir şekilde sunulmaktadır (GKY, 2014: md. 31). Bu kapsamda kamuya alınmış olan personellerden istenen dil ise genel olarak Kürtçe ve Arapça olmaktadır.

3.4.6. Avukatlık Hizmetleri

Avukatlık hizmetleri Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 53. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre yönetmelik kapsamında yer alan yabacılar, avukatlık ücretlerini kendilerinin karşılaması kaydıyla her türlü idari işlemler sırasında avukat tarafından temsil edilebilirler. Maddeye göre 19 Mart 1969 tarihli ve 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun adli yardıma ilişkin hükümleri saklıdır (GKY, 2014: md. 53).

Tüm bu hizmetlerin yanında Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 38. maddesi, geçici barınma merkezlerinde sağlanacak hizmetleri ayrıca düzenlemiştir. Buna göre; “geçici barınma merkezlerinde her türlü beslenme, barınma, sağlık hizmetleri ile yine sosyal yardım, eğitim ve benzeri hizmetler sağlanan imkânlar ölçüsünde sağlanacaktır. Ayrıca ilgili merkezler dışında kalanlar da bu merkezlerde sağlanan hizmetlerden ilgili imkânlar ölçüsünde yararlandırılacaklardır (GKY, 2014: md. 38).

3.5. SURİYE'DEN TÜRKİYE'YE DOĞRU YAŞANAN GÖÇ DALGASININ GÜVENLİK BOYUTU

Göçün, ülkeler bakımından doğurmuş olduğu problemlerin başında ilgili ülkelerin güvenliği ve özellikle de vatandaşlarının güvenliği gelmektedir. Ayrıca göç, hem toplumsal ve kamusal düzen hem de ulusal kimliğe karşı bir tür tehdit olarak da algılanabilmektedir (Öner, 2015: 14). Ancak bu olgu genel anlamda her ne kadar bir durum tespiti olsa da, kişi bazlı olarak ele alındığında her sığınmacı için geçerli değildir. Zira Türkiye'ye gelip önemli yatırımlar yapan Suriyelilerin olduğu da bilinmektedir. Türkiye'deki kimi çalışmalarda ülke genelinde işlenen suçlarda Suriyeli sığınmacıların suç oranının yüksek olduğu vurgulanmaktadır. Ancak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün vermiş olduğu bilgileri aktaran Anadolu Ajansı, "Suriyelilerin ülkemizde karışmış olduğu suç oranının 2017 yılındaki ilk 9 ay ile karşılaştırıldığında ilgili oranın yüzde 1,53'ten yüzde 1,46'ya düştüğünü" ifade etmektedir (Bulur, 2018). Kişi bazlı bir perspektiften bakıldığında suç oranının azaldığı görülmektedir. Aşağıda Suriyeli sığınmacı akının özellikle güvenlik açısından ele alınması iki boyutlu olarak ifade edilmiştir. Burada üzerinde durduğumuz ülke genelinde işlenen suçlarda Suriyelilerin karıştığı suçların sanılanın aksine daha az olduğudur. Bu tespit, güvenlik olgusunun ikinci boyutu içerisinde yer almaktadır. Güvenlik boyutunun birinci boyutu ise aşağıda ifade edildiği gibi daha kapsamlı bir özelliğe sahiptir.

Suriye'de iş savaşın başladığı tarihten itibaren Türkiye'ye sığınmaya başlayan Suriyeli sayısının süreç içerisinde milyonları bulması, Türkiye'yi özellikle güvenlik açısından etkilemiştir. Zira sınırı geçen Suriyeliler, çatışmaların yoğun yaşandığı tarihlerde ülkeye girişlerde sadece sınır kapılarını kullanmamıştır. Bu durumun temel nedeni, en yakın sınır noktasından geçerek canını kurtarmaya çalışmalarıdır. Bunun sonucunda özellikle ilk dönemlerde Türkiye'ye giriş yapanların bazılarının kayıt altına alınması zorlaşmıştır.

Türkiye'de bulunan Suriyeliler; kamplarda yaşayan, kamp dışında bulunmakla birlikte kayıt altına alınanlar ve hiçbir kaydı olmayanlar şeklinde üç farklı sınıflandırmaya sahiptir (Ağır ve Sezik, 2015: 97). Buradaki her bir sınıflandırmanın kendisine göre bir güvenlik boyutu mevcuttur. Türkiye'ye doğru gerçekleşen Suriyeli göçünden kaynaklanan güvenlik olgusu iki farklı boyuta sahiptir. Birincisi, özellikle

göçün yaşandığı ilk yıllarda geçişlerin çok fazla olması ve ülkeye giriş yapanlar arasında kimi örgüt üyelerinin olması (özellikle DAİŞ örgütü elemanları); ikincisi ise, ülkeye giriş yapan bazı Suriyelilerin karıştığı olaylar sonucunda her iki tarafta oluşan güvenlik endişesi. Burada, yaşanan güvenlik olgusunu öncelikle ikinci boyut üzerinden açıklamaya çalıştığımızda, karşımıza üç farklı neden ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, “Türk vatandaşları açısından gerilimi arttıran nedenler; ikincisi, Suriyeliler açısından gerilimi arttıran nedenler ve üçüncüsü, her iki taraf açısından gerilimi arttıran nedenlerdir. Birinci neden içerisinde kimi siyasi partilerin kendi çıkarı için Suriyeli sığınmacı dosyasını kullanması, bazı Türk medya organlarının Suriyelilerin karışmış olduğu bireysel olaylara yoğunlaşarak her sorun içerisinde onları suçlamaya çalışması, kimi vatandaşlarda Suriyelilerle ilgili yanlış algıların olması ve bu algıların kontrolsüzce yayılması, bazı Suriyelilere vatandaşlık statüsünün verilmesi, ekonomik kriz ve Suriyelilerin belli mahallelerde veya bölgelerde yoğunlaşıp buralarda birçok işyeri açması yer almaktadır. İkinci neden içerisinde; Suriyelilere yönelik bazı ırkçı söylemler, Suriyelilerin kimi yaşam tercihlerine Türk vatandaşlarının gösterdiği tepkiler ve Suriye savaşının toplumda yarattığı olumsuzluklar yer alırken, üçüncü neden içerisinde ise; iki halkın da farklı kültürel geçmiş ve yerleşik ön yargılarının olması, Suriyelilerin kendilerine sığınmacı olarak bakılmasını istememesi ve her iki toplumun da dini ve mezhebi hassasiyetlerinin olması yer almaktadır” (İNSAMER, 2019). Dolayısıyla birinci neden içerisinde yer aldığı üzere, Suriyeli sığınmacıların neden olabileceği muhtemel olayların yerel halk arasında bir provokasyon haline dönüşerek kitlesel bir tepkiye dönüşmesi en ciddi güvenlik riskidir (Ağır ve Sezik, 2015: 117).

Suriyeli göçünden kaynaklanan güvenlik olgusunun birinci boyutu daha kapsamlı bir özelliğe sahiptir. Zira DAİŞ örgütü elemanlarının ülkeye giriş yapan diğer Suriyeliler arasına gizlenerek Türkiye’ye gelmesi ve farklı tarih ve yerde gerçekleştirdiği patlamalar bu durumu açıklamaktadır. Dolayısıyla özellikle “sınır güvenliği ile ilgili sorunlar, kamplarda kalan Suriyelilerden kaynaklanması muhtemel güvenlik sorunları, kamplarda kalmamakla birlikte kayıt altına alınan Suriyelilerden kaynaklanması muhtemel güvenlik sorunları, hiçbir kaydı bulunmayan Suriyelilerden kaynaklanması muhtemel güvenlik sorunları ve Türk kıta sahanlığı içerisinde yaşanan muhtemel güvenlik sorunları birinci boyutun en temel güvenlik sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır” (Ağır ve Sezik, 2015: 107-115).

Yukarıda ifade edilen güvenlik risklerinin her biri kendi içerisinde farklı derecede önemlilik arz etmektedir. Ancak gelinen noktada Türkiye için en önemli güvenlik riski sınır güvenliği ile ilgili sorunlardır. Zira çatışmalı alanlarla uzun bir sınır hattı bulunan Türkiye'nin özellikle Suriye ile son dönemde yaşadığı gerilimler bunun bir göstergesi olmuştur.

3.6. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER VE EKONOMİK BOYUTU

Suriyeliler 2011 yılından itibaren Türkiye'ye doğru gelmeye başladığında, olgunun tarafı olsun olmasın hiç kimse gelenlerin bu denli uzun bir süre kalacağını tahmin etmemiştir. Gelen Suriyelilerin ülkede uzun bir süre kalması, Türkiye'yi özellikle ekonomik anlamda önemli derecede etkilemiştir. "Suriyelilerin özellikle ekonomik anlamda yaratmış olduğu etkilere genel olarak bakıldığında risk-fırsat tablosunun iç içe geçtiği görülmektedir" (ORSAM ve TESEV, 2015: 17). Ancak burada risk faktörü ister istemez halk nezdinde ön plana çıkmıştır. Çünkü Suriye'de devam eden çatışmaların ne zaman sona ereceğinin kestirilememesi, ülkemize gelen sığınmacıları ister istemez buldukları her türlü işe ve ücrete bakılmaksızın çalışmaya itmektedir. Bundan en çok rahatsız olan ise vatandaşlar olmaktadır.

Koyuncu (2016)'nın tespitine göre Türkiye, yoğun göç akımlarının olduğu dönem sonrasında Suriyeli sığınmacılar için Birleşmiş Milletler standartlarında 12 milyar dolar ve toplamda ise 30 milyar dolar civarında bir para harcamıştır. Yine ona göre, göç sonrasında ortaya çıkan istihdam, çocuk işçiliği, işten çıkarma, işsizlik ile yoksulluk ve kamu yardımları gündeme gelmekte ve tüm bunlar ekonomiyi daha çok olumsuz etkilemektedir. Ancak ona göre bu durum, her ne kadar toplumsal gerçekliğin bir yönünü açıklasa da, olguya sadece külfet veya olumsuzluk noktasında yanaşmak söz konusu göçün karakteri ile örtüşmemektedir. Zira her göç kendi ekonomisini de beraberinde getirmektedir (Koyuncu, 2016: 109-110).

Suriyeli sığınmacıların ekonomik açıdan Türkiye'ye etkileri, sadece kendileri için harcanan parasal boyutun çok ötesindedir. Bu etkileri hem olumlu hem de olumsuz olarak birkaç başlık halinde şu şekilde sıralayabiliriz: Özellikle tüm şehirlerde kira artışlarının yaşanması, Suriyelilerin sanayide, tarımda ve küçük çaplı denilecek bazı işletmelerde kaçak yollarla ucuz işgücü olarak çalışması veya çalıştırılması; bunun yanında Türkiye'nin hem Suriye içine hem de kendi ülkesindeki kamplara yönelik

yaptığı insani yardımların yerel firmalar üzerinden yapılması ile özellikle tekstil ve gıda alanlarında faaliyet ifa eden firmalara fırsatlar yaratması, zengin Suriyelilerin eskiden kalma iş bağlantıları sayesinde Türkiye'ye gelip Mersin gibi limanları kullanarak ticarete önemli katkılar sunması, kimi Ortadoğu ülkeleri ile bağlantıları olan Halepli tüccar kesimin Türkiye ile ticaret yapması ve Suriyelilerin ülkede açmış olduğu kimi dükkânların ekonomiye katkı sunması bunlardan birkaçıdır. Ancak açılan bu dükkânların büyük bir bölümü kaçak olarak faaliyet göstermektedir. Bu durum da yerel halk ile Suriyeliler arasında haksız bir rekabetin doğmasına neden olmaktadır (ORSAM ve TESEV, 2015: 17-19).

Özellikle yukarıda ifade edildiği gibi “Suriyelilerin yerel halkın pek de tercih etmediği mevsimlik sektörlerde vasıfsız eleman olarak çalışmaları ile buradaki açığı kapatmaları, sektör temsilcileri tarafından ilgili sektörlerin tam kapasite ile çalıştığı şeklinde ifade edilmiştir” (Koyuncu, 2016: 110). Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların ekonomik boyut açısından değerlendirilmesi, kendileri için harcanan paranın miktarı ile kamuoyunda daha çok dikkat çekmektedir.

Türkiye, 2017 Aralık ayına kadar Suriyeliler için yaklaşık 30 milyar dolar gibi bir maliyetin altına girmiştir. Bu duruma değinen dönemin Başbakan Yardımcısı Recep Akdağ, söz konusu maliyeti şu şekilde açıklamıştır: “Suriyeliler için harcanan toplam maliyet 84 milyar 880 milyon liradır. Dolar olarak 30 milyar 285 milyon 573 bin dolar harcama yapıldığını öngörüyoruz” (Ergül, 2017). Suriyeli sığınmacılar için yapılan bu harcamalar sadece tek bir kurum tarafından değil, farklı kamu kurum ve kuruluşları ile dernek ve vakıfların yapmış olduğu toplam harcama miktarını belirtmektedir. Dolayısıyla harcamanın sektörel olarak dağılımı farklılık arz etmektedir. Aşağıda bu sektörel bazlı farklılığın maliyet analizi şu şekilde belirtilmiştir;

“AFAD: 5 milyar 586 milyon 594 bin lira; Türk Kızılayı, Türk Diyanet Vakfı ve çeşitli vakıflar: 2 milyar 58 milyon 122 bin lira; İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: 780 milyon 807 bin lira; güvenlik ve kamu düzeni hizmetleri: 9 milyar 228 milyon 707 bin lira; sağlık hizmetleri: 16 milyar 30 milyon 111 bin lira; eğitim hizmetleri: 15 milyar 489 milyon 968 bin lira; belediyeçilik hizmetleri: 17 milyar 527 milyon 481 bin lira; Fırat Kalkanı bölgesi: 1 milyar 630 milyon 457 bin lira; Sıfır Noktası İnsani Yardım: 2 milyar 228 milyon 775 bin lira; belediyeler tarafından düzenlenen kampanyalar: 312 milyon 92 bin lira; kamplardaki

amortisman maliyeti: 1 milyar 505 milyon 386 bin lira; diğer sivil toplum kuruluşlarının kayıtlı proje bazlı yardımları: 852 milyon 600 bin lira ve yardım olarak dağıtıldığı düşünülen miktar: 11 milyar 649 milyon 434 bin liradır” (Ergül, 2017).

Yukarıda verilen sayılar 2017 yılına kadar Türkiye'nin Suriyelilere yönelik yapmış olduğu harcamayı göstermektedir. İlgili tarihten sonra Suriyeliler için ne kadar harcama yapıldığı tam olarak netlik kazanmamıştır. Ancak bu rakamlar her ne kadar “içerik, kapsam ve alan olarak yeterince bilgi verici ve şeffaf olmasa da, diğer ülkelerdeki hesaplamalara nazaran abartılı olmadığı açıktır. Örneğin Almanya'daki bir araştırmaya göre bir mültecinin Almanya'ya maliyeti günlük 41 Euro'dur. Bu hesaplamada Türkiye'de bir sığınmacının ülkeye maliyeti 41 Euro yerine 10 Euro olması durumunda bile, 3,3 milyon Suriyelinin Nisan 2011 sonrası maliyeti 2018 yılına kadar 45 milyar Euro'yu aştığı görülmektedir” (Erdoğan, 2018a: 38-39).

TÜRKSAM'ın 15 Ocak 2019 tarihindeki haberine göre, Türkiye'nin ilgili tarihe kadar Suriyeliler için yapmış olduğu harcama 35 milyar doları bulmuştur. Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye 3 artı 3 milyar Euro'luk bir destek vermesi gerektiği belirtilirken, gelen yardımın sadece 2,5 milyar Euro olduğu vurgulanmaktadır (TÜRKSAM, 2019). Nitekim aynı tarihlerde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da Suriyeliler için 35 milyar dolar kaynak aktarıldığını ifade etmiştir. Ancak açıklamadan yaklaşık 4 ay sonra aynı konuyla ilgili “Suriyeliler için harcanan paranın 40 milyar dolara çıktığı ifade edilmiştir” (Yeniçağ, 2019). 2019 yılının ortasına kadarki süreçte Türkiye'nin Suriyeliler için ortalama 40 milyar dolar gibi bir ekonomik maliyetin altına girdiği görülmektedir. Günümüzde Suriyeliler için yapılan harcamanın net tutarı hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Ancak tahmin edilen tutar 40 milyar doların üzerindedir.

Bazı kurumların açıklamasına göre Türkiye'nin Suriyeliler için yaptığı harcama miktarlarını özetleyecek olursak; AFAD, 2015 yılında Türkiye'nin Suriyeliler için yaptığı harcamanın 5,2 milyar dolar olduğunu, Küresel İnsani Yardım'ın 2019 raporuna göre Türkiye'nin yaptığı harcamanın 8.339 milyar dolarlık yardımlardan oluştuğunu, TBMM'nin Göç ve Uyum 2018 Raporu'nda bu rakamın 19,2 milyar dolar olduğunu, Cumhurbaşkanı Erdoğan ise harcamanın 30 milyar dolar olduğunu açıklamıştır. Son dönemlerde ise yukarıda ifade edildiği gibi bu maliyetin 40 milyar dolar civarında olduğu vurgulanmaktadır (Özipek ve Tanrıku, 2020: 57).

Türkiye'nin 2011 yılından bu yana Suriyeliler için yapmış olduğu harcama miktarının net olarak ifade edilememesi, kamuoyunda zaman zaman tartışılmaktadır. Bu durumun iki farklı nedeni vardır. Birincisi, yapılan doğrudan harcamalar ile dolaylı maliyetlerin tam olarak karşılanamaması; ikincisi, şeffaflık eksikliğidir. Her iki neden sonucunda maliyet hesaplamalarının inandırıcılığı tartışmalı hale gelmektedir (Erdoğan, 2018a: 162). Hem Suriyeli sığınmacılar hem de son bir yıl içinde yaşanan pandemi sorunu neticesinde Türkiye ekonomisinin son 5 yıl içerisinde ciddi şekilde etkilendiği ifade edilmektedir.

3.7. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER VE VATANDAŞLIK

Türkiye'de bir bireyin hangi şartlarda vatandaşlık alacağı 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda belirtilmiştir. Kanunun 5. maddesine göre Türk vatandaşlığı doğumla ve sonradan olmak üzere iki farklı şekilde kazanılır. Doğumla alınan vatandaşlıkta soy bağı ve doğum yeri baz alınırken, sonradan kazanılan vatandaşlıkta ise yetkili makam kararı, evlat edinilme veya seçme hakkının kullanılması şeklinde gerçekleşmektedir. Konumuz itibarıyla vatandaşlık olgusuna 5. maddenin 2. kısmıyla ilgili bilgiler üzerinden devam edilecektir.

Kanunun 11. maddesi vatandaşlık almak isteyen yabancıların taşıması gereken şartları şu şekilde sıralamıştır;

“Kendi millî kanununa, vatansız ise Türk kanunlarına göre ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmak, başvuru tarihinden geriye doğru Türkiye'de kesintisiz beş yıl ikamet etmek, Türkiye'de yerleşmeye karar verdiğini davranışları ile teyit etmek, genel sağlık bakımından tehlike teşkil eden bir hastalığı bulunmamak, iyi ahlak sahibi olmak, yeteri kadar Türkçe konuşabilmek, Türkiye'de kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin geçimini sağlayacak gelire veya mesleğe sahip olmak, millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak” (TVK, 2009: md. 11).

İlgili maddenin dışında “göçmen olarak kabul görünenler, vatandaşlığa alınması zaruri görülenler, 6458 sayılı YUKK'nın 31. maddesinin birinci fıkrasının (j) bendine göre ikamet izni alan ve Turkuaz Kart sahibi yabancılar ile birlikte bunların yabancı eşi, varsa kendisinin veya eşinin henüz ergin olmayan ya da bağımlı yabancı çocuğu, Türkiye'ye herhangi bir alanda sanayi tesisi getiren ya da teknolojik, ekonomik, bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif anlamda olağanüstü bir hizmeti geçen veya

geçeceği öngörülenler ve söz konusu bakanlıklarca haklarında gerekçeli teklifte bulunanlar Cumhurbaşkanı kararı ile Türk vatandaşlığını kazanabilirler” (TVK, 2009: md. 12).

Yetkili makamın kararı ile Türk vatandaşlığının kazanılmasında kanunun 10. maddesine göre Türk vatandaşı olmak isteyen bir yabancı birey, kanunda belirtilmiş olan şartları taşıması durumunda yetkili makam kararı neticesinde vatandaşlık kazanabilmektedir. Ancak aranan şartları taşımak ilgili kişiye vatandaşlığın kazanılmasında mutlak olabilecek bir hak sağlamamaktadır. Kanunun 19. maddesine göre bu yolla başvuru yapan yabancı kişi adına vatandaşlık dosyası düzenlenip karar için Bakanlığa gönderilir. Yapılan inceleme ve araştırmalar sonucunda uygun görülen yabancılar vatandaşlık kazanabilirler. Ancak bu hak 20. maddeye göre eşinin vatandaşlığına etki etmemektedir. Aynı maddeye göre velayetleri altında bulunan çocuklar, diğer eşin muvafakat vermesi halinde vatandaşlık kazanmaktadırlar. Her iki eş birlikte vatandaşlık kazanmış ise çocuklar da vatandaşlık kazanmaktadırlar.

Yine kanunun 16. maddesi kapsamında bir Türk vatandaşı ile en az 3 yıldan beri evli olan ve evliliği devam eden yabancılar da Türk vatandaşlığı kazanmak için başvuruda bulunabilmektedir. Dolayısıyla bir Türk ile evlenme doğrudan vatandaşlık kazandırmamaktadır.

Sonradan kazanılan vatandaşlıkta ikinci durum vatandaşlığın evlat edinilmesi ile kazanılmasıdır. Kanunun 17. maddesine göre bir Türk vatandaşı tarafından evlat edinilen ve henüz ergin olmayan yabancı kişi, milli güvenlik ve kamu düzeni açısından engel hali bulunmaması şartıyla, ilgili karar tarihi itibarıyla Türk vatandaşlığını kazanabilmektedir.

Sonradan kazanılmış vatandaşlıktaki son durum ise vatandaşlığın seçme hakkı ile kazanılmasıdır. Burada ilgili kanunun 21. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir: “27’nci madde uyarınca ana veya babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeden çocuklar ergin olmalarından itibaren üç yıl içinde seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığını kazanabilirler.” Ancak bu durum sadece daha önce Türk vatandaşı iken sonradan vatandaşlıktan çıkarılan kişileri kapsamaktadır. Zira kanunun 27. maddesi “Türk vatandaşlığından çıkmanın geçerliliği ve sonuçları”nı düzenlemektedir.

İlgili kanunda sıralandığı şekliyle özellikle 10. 11. 12. 16. ve 17. maddelerde Türk vatandaşlığının kazanılması Suriyeli sığınmacılar açısından son derece önemlilik arz etmektedir. Zira vatandaşlık alacak herhangi bir Suriyelinin hangi şartlara göre vatandaşlığı alacağı bu şekilde belirlenmiştir. Sadece 12. maddede geçen “göçmen olarak kabul görünenler” ibaresi bu durumun dışındadır.

Türkiye’de bulunan Suriyelilerin vatandaşlığa alınması ile ilgili politikalar 2017 yılının temmuz ayından beri uygulanmaktadır. Genel kabul görünen politika “nitelikli” ve “Türkiye’ye katkısı olanların” vatandaşlığa alınmasıdır. Ancak burada üç önemli sorun vardır: Birincisi yeterince nitelikli Suriyelinin bulunamaması, bundan dolayı tespit edilen kişi sayısının 12.000 civarında olması ve bu kişilerin aileleri ile birlikte 50.000 civarında kalması; ikincisi kendilerine vatandaşlık verilecek kişilerin hem şu anki avantajlarını kaybetmemek hem de üçüncü bir ülkeye gitme ihtimaline karşı vatandaşlığa mesafeli bakmaları; üçüncüsü ise Türk toplumundan gelen yoğun itiraz. Bu nedenlerden ötürü Kasım 2017 tarihine kadar kendilerine vatandaşlık verilen kişi sayısı 38.000’de kalmıştır (Erdoğan, 2018a: 159). Bu sayı her yıl güncellenmekle beraber şu an için gerçekte Türkiye’ye gelmiş Suriyeli sığınmacıların kaçının Türk vatandaşlığı elde ettiği net olarak kamuoyu tarafından bilinmemektedir. Zira idareciler tarafından açıklanan sayılar uzun dönemler neticesinde güncellenmektedir.

Türk vatandaşlığı elde etmiş olan Suriyeli sığınmacı sayısı konusunda en son yapılan resmi açıklama 10 Aralık 2019 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından yapılmıştır. Yapılan açıklamaya göre;

“Şu an itibariyle 110.000 Suriyeli’ye biz vatandaşlık verdik. Biz bu 110.000 vatandaşlığın dışında diğerleri için de bu vatandaşlık sürecini daha da arttırmak durumundayız. Niye çünkü bu ülkede bu insanlar kaçak göçek yaşamasin. Biz bombalardan kaçanları Suriye’ye göndermedik. Öyle bir niyetimiz de yok.” (Özipek ve Tanrıkulu, 2020: 90).

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın yaklaşık 1 yıl öncesine ait olan bu açıklamasından yola çıkarak, şu an için vatandaş olanların verilen bu sayının üzerinde olduğu tahmin edilebilmektedir. Zira yukarıda da ifade edildiği gibi Türk vatandaşlığı elde etmiş Suriyelilerin güncel sayıları kamuoyu tarafından net olarak bilinmemektedir.

Aynı tarihlerde İçişleri Bakanı'nın yapmış olduğu açıklamaya göre söz konusu vatandaşlık almış 110.000 Suriyeli'den 53.000'i yetişkin, geriye kalan 57.000 kişi ise çocuktur. Devamında doğumdan vatandaşlık vermenin dünyanın birçok ülkesinde var olduğu bilgisine değinmiştir (Özipek ve Tanrıkulu, 2020: 90). Bu açıklamaya göre, Türkiye'de doğmuş olan Suriyeli çocuklara doğumdan vatandaşlık verildiği veya verileceği sonucuna ulaşılmaktadır.

Vatandaşlık konusunda yapılan çalışmalarda ise Türk halkı Suriyelilere vatandaşlık verilmesine karşı çıkmaktadır. Türk halkının "Sığınmacıların vatandaşlığa alınmalı" şeklindeki yaklaşıma vermiş olduğu destek sadece % 7,7 oranında kalmıştır. Bu yaklaşıma radikal olarak karşı çıkanların sayısı ise oransal olarak % 84,5 civarında kalmıştır. Vatandaşlık konusunda söz konusu bu olumsuz bakışta yaş, cinsiyet, etnisite, siyasi yaklaşım vb. hiçbir faktörün farklılık yaratmaması ise dikkat çekicidir (Erdoğan, 2018b: 146).

Türkiye'de Suriyeli sığınmacıların vatandaşlığı konusunda farklı ve birbirine tezat olan iki yaklaşım söz konusudur. Bir taraftan Suriyeli sığınmacılara vatandaşlık konusunda Türk vatandaşların büyük çoğunluğunun konuya olumsuz yaklaşımı, diğer taraftan vatandaşlık verilen Suriyeli sığınmacı sayısının az olduğunu vurgulayan yaklaşım örnek olarak karşımızda durmaktadır. Sayının az olduğunu vurgulayan Özipek ve Tanrıkulu olayı şu şekilde izah etmektedirler: "Türkiye'ye tarih boyunca kitlesel göçler yaşanmış ve milyonlarca insan gelmiştir. Çoğu eski ülke coğrafyasından olan Türkler, Pomaklar, Makedonlar kabul görünmüş ve vatandaş olmuşlardır. Ancak bugün Suriyeli sığınmacılara geçen onca süre zarfında az sayıda (Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacıların sadece % 3'ünden az) vatandaşlık verilmesi olgusu yeni ve yazılı olmayan bir geleneğe aykırılık ifade etmektedir (2020: 91).

3.8. TÜRKİYE'NİN GÖÇ POLİTİKASI

Bir ülkenin sürdürülebilir temel göç politikası konusunda Uluslararası Göç Küresel Komisyonu'nun hazırladığı raporu aktaran Ertan ve Ertan (2017: 31-32)'a göre, göç politikalarında yer alması gereken temel ilkeler; (1) uzun dönemli bir yaklaşım anlayışıyla düzensiz göçlerin sebep ve etkileri göz önünde bulundurulmalı, (2) devletin sahip olduğu kamu gücüne dayalı egemenliği ile bireylerin temel haklarını uzlaştıran dengeli bir yaklaşımın olması, (3) ilgili devletin hükümetinin farklı birimleri; hükümet,

STK ve farklı devletlerin hükümetleri arasında diyalogu öne çıkaran ve geliştiren bir yaklaşımı baz almalıdır. Yine ilgili rapora göre devletlerin sürdürülebilir göç politikalarında yer alması gereken temel unsurlar ise; (1) alınan önlem ve yapılan yasal düzenlemelerin uygulanması noktasında gerekli denetimin yapılması, (2) düzenli ve çeşitli örgütlü göç programlarının yapılması, (3) gerekli geri dönüş programlarının yapılması, (4) göçmen veya sığınmacı kaçakçılığı ile insan tacirlerine yönelik gerekli mücadele stratejilerinin geliştirilmesi, (5) geniş bir perspektife sahip göçmen veya sığınmacı hareketleri içerisinde sığınmacıların korunmasına yönelik olarak özel birtakım programların düzenlenmesi gerekir (Koser, 2005, s. 27–28'den alıntı). Cumhuriyetten bu yana Türkiye'nin izlemiş olduğu göç politikalarının sıralanan bu ilke ve unsurlardan kaçınılması barındırdığı, üzerinde düşünülmesi gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'nin geçmişten günümüze doğru uygulamış olduğu göç politikaları, dönemselsel bazda farklılık göstermiştir. Özellikle belli başlı dönemlerde küresel alanda yaşanan gelişmeler ile birlikte Türkiye'nin de farklı anlayışlarla göç hareketlerine yaklaştığını görmekteyiz. Zira Türkiye, “Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan gibi Balkan devletlerinin yanı sıra Kafkaslar, Orta Asya ve çeşitli Ortadoğu ülkelerinden farklı tarihlerde olmak üzere büyük kitlesel göçler almıştır” (Yıldız, 2018: 101). Dolayısıyla her bölgeden uğradığı göç hareketlerine karşı Türkiye, farklı refleksler sergilemiştir. Örneğin Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılından başlayarak devam eden ve özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında Balkanlardan gelen göçlere yaklaşımı ile Kuzey Irak'tan gelen kitlesel göç akınına yaklaşımı ve son olarak Suriyeli sığınmacılara yaklaşımı bu durumu ifade etmektedir. Bu üç göç hareketinden ilki olan Cumhuriyetin ilk yıllarındaki Balkan göçlerine ilişkin izlenen politikalar, “Türkiye’de bir ulus-devlet oluşturma çabalarının bir sonucu olarak milli bir kimliğin ve aidiyetin oluşturulmasına yönelik izlenen politikalar’dır. Bu durum, Türkiye’nin göç politikalarını şekillendiren ilk gelişme olmuştur” (ORSAM, 2012: 15).

Her üç göç hareketini farklı tanımlayan ve dolayısıyla bu göçlerle gelenleri de ülkede farklı statülerde ele alan bir anlayışın hâkim olduğunu görmekteyiz. Üç farklı bölgeden Türkiye’ye doğru gerçekleşen söz konusu kitlesel göç hareketlerinin nedenlerine bakıldığında üç önemli etken kendisini göstermektedir. Bunlardan birincisi, söz konusu üç bölgede yaşayan insanların tarihsel olarak Türkiye’ye yabancı

olmamaları ve Türkiye ile tarihsel bağlantılarının bulunması; ikincisi, Türkiye'nin sahip olduğu stratejik konumu (özellikle Avrupa ve Ortadoğu bölgesine açılan bir kapı olması) ve son olarak kendisiyle komşu olan ülkelere göre hem ekonomik hem de özellikle siyasi anlamda daha iyi bir durumda olmasıdır. Bu çekici özelliklerine rağmen "Türkiye'de bulunan göçmen ve sığınmacıların ülkeye ekonomik ve sosyal anlamda bütünleşmesinin önünü açacak ve bunu sağlayacak yasa ve politikalarda önemli eksiklikler bulunmaktadır. Bu eksiklikler, hem ulusal bazda hem de özellikle yerel düzeyde sürdürülebilir bazı politikaların geliştirilmesinin önünde halen önemli zorlukların olduğunu göstermektedir" (Biehl, 2012: 108). Tüm bu etkenler ışığında Türkiye'nin göç hareketlerine yönelik izlemiş olduğu göç politikaları da önemli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'ye doğru gelen göç hareketleri neticesinde şekillenen Türkiye'nin göç politikalarını açıklayan Yıldız, gelen göç akımlarını cumhuriyet öncesi ve sonrası diye iki ana başlığa ayırır. Cumhuriyet sonrası göçleri ve dolayısıyla politikaları ise 1923-1951 arası dönem, 1951-1988 arası dönem, 1988-2000 arası dönem ve 2000 sonrası dönem şeklinde ifade etmektedir (Yıldız, 2018: 103). Demirhan ve Aslan (2015: 36) ise, Türkiye'nin cumhuriyet sonrası göç politikalarını üç (3) döneme ayırmaktadır: 1923-1950 arası ulus-devlet inşasının erken dönemi, 1950-1980 arası ulus-devlet inşasının hem yerel hem de ulusal bazda yerleşik bir hale geldiği dönem ve 1980 sonrası ulus-devlet inşası sürecinin küresel anlamda belirginleştiği dönemler (İçduygu, 2014: 53'ten alıntı). Zira Türkiye'nin göç politikası her dönem için önem arz etmektedir.

Türkiye'nin göç politikaları ile ilgili olarak yapılmış olan ilk yasal düzenleme 1934 tarihli İskân Kanunu olmuştur. Söz konusu kanun, ülkeye kimlerin göçeceğini ve yerleşebileceğini ifade etmiştir. Burada aranan temel öncelik "Türk ırkı ve kültürü" olmuştur. Zira cumhuriyetin ilanı ile birlikte ülkede homojen bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. "Türkiye'nin izlediği iskân siyaseti, Osmanlı'dan aldığı miras ile güvenlik endişeleri ve bu güvenlik endişelerinin temelinde yer alan risk ve tehdit algısıyla şekillenmiştir. Bundan dolayı nüfusun ekonomik, askeri ve siyasi anlamda niteliksel olarak arttırılması, niceliksel anlamda da benzeştirilmeye çalışılmasına dayanan nüfus politikaları mevcut iskân siyasetinin temel bir bileşeni olmuştur" (İnan, 2016: 12).

İskân Kanunu, bir ulus oluşturma anlayışıyla kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nde nüfusun genel itibariyle homojenleşmesi ve farklı Balkan ülkelerinden gelen farklı etnik kökenden olan kişilerin bütünleşmesi için çıkarılmış olan düzenlemelerden bir tanesidir (Yıldız, 2018: 110-111).

2510 Sayılı İskân Kanunu'nun 1. Faslı'nın 3. maddesinde Türkiye'ye kimlerin göç edebileceği şu şekilde ifade edilmektedir;

“Türkiye’de yerleşmek maksadile dışarıdan, münferiden veya müçtemian, gelmek istiyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler, işbu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekilliğinin emrile kabul olunurlar. Bunlara (muhacir) denir. Kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tesbit olunur” (İskân Kanunu, 1934: md. 3).

Kanunun ilgili maddesine göre ve yukarıda da ifade edildiği gibi Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı kimseler Türkiye’de yerleşmek maksadıyla gelmek isterlerse, bunlar ilgili kanun gereğince ülkeye kabul edilecekler ve kendilerine “muhacir” denilecektir. Ayrıca aynı maddenin devamında “Türkiye’de yerleşmek maksadile olmayıp bir zaruret ilcasile muvakkat oturmak üzere sığınanlara (mülteci) denir” ibaresi de yer almaktadır. İki statü arasındaki temel kıstas hem “Türk soy ve kültürü” hem de Türkiye’ye yerleşme maksadının olup olmadığıdır. Kanunun 4. maddesine göre Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, casuslar, göçebe çingeneler ve memleket dışına çıkarılanlar ise Türkiye’ye muhacir olarak alınmayacaklardır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkarılan İskân Kanunu’na bakıldığında, Osmanlı’dan Türkiye geçen iskân kurumu ve geleneğin etkisinin devam etmekte olduğu görülmektedir. Bu dönemde çıkarılan kanunlarda Osmanlı’dan Türkiye’ye geçen söz konusu iskân kurumunun dönemin yeni koşullarına göre yeniden düzenlendiği ve giderek merkezileştiği görülmektedir.

İskân Kanunu çerçevesinde öncelikle ev sahipleri yerleştirilmeye çalışılmış (İskân Kanunu’nun temel politikası) ve bu çerçevede mübadiller de ev sahibi olarak kabul edilmiştir (İçduygu vd., 2014: 103-113). Ayrıca 1932 yılında çıkarılan 2007 sayılı “Türkiye’deki Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun” çerçevesinde Türkiye’de bazı mesleklerin yalnızca Türk vatandaşları tarafından

yapılabileceği hükmedilmiştir (ORSAM, 2012: 15). Benzer bir yaklaşım anlayışı olarak Demirhan ve Aslan (2015: 38)'a göre, 1924 Anayasa'sının 92. maddesi ile 1926 yılında çıkarılan 788 sayılı Memurin Kanunu'nun 4. maddesi kapsamında devlet memuriyeti statüsü sadece Türk olanlara has kılınmıştır (Aktar, 2012: 113-135'ten alıntı). Zira söz konusu yıllarda daha çok etnik temelli bir bakış açısının olduğu görülmektedir. "Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Savaşı'nda Türkiye ciddi oranda bir nüfus kaybına uğramıştır. Savaşlardan önce 18.000.000 olan nüfus sayısı savaşlardan sonra 13.000.000'a düşmüştür. Dolayısıyla bu dönemde Türkiye'ye gelecek olan göçler yararlı olarak ele alınmış ve bazı ülkelerle (Yunanistan ve Bulgaristan gibi) göç antlaşmaları düzenlenmiştir" (Yıldız, 2018: 107). Özellikle gelecek olan nüfusun Türk ırk ve kültürüne bağlı olması önem arz etmiştir. Etnik temelli bir bakış açısı olmasının temel dayanağı kaybedilen nüfusun bu şekilde kazanılmaya çalışılması olmuştur.

Türkiye, göç politikaları konusunda Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulamada ülke dışındaki Türk soyundan olan kişilerin göçmen sıfatıyla Türkiye'ye gelmelerini "yerinde kal" politikası çerçevesinde teşvik etmemiştir. Bu politikaların bir sonucu olarak dünyadaki yetişmiş insan gücünün kazanılması noktasında Türkiye, kayda değer bir uygulamaya gidememiştir. Zira yetişmiş insan gücünün kazanılması, gelişmiş olan ülkelerin en önemli rekabet alanlarından birini oluşturmaktadır (Canpolat, 2015: 38).

24 Temmuz 1950 tarihinde yürürlüğe giren 5682 sayılı Pasaport Kanunu ile Türkiye, ülkeye girmek isteyen ve ülkeden çıkmak isteyenler için yeni bir uygulamaya gitmiştir. Kanun'un 2. maddesine göre, "Türk vatandaşları ve yabancılar Türkiye'ye girmek ve Türkiye'den çıkmak için yolcu giriş - çıkış kapılarında bulunan polis memurlarına usulüne göre ve muteber pasaport ya da pasaport yerine geçerli olan bir vesika ibraz etmek zorundadırlar" (Pasaport Kanunu, 1950: md. 2). İlgili kanun gereğince ülkeye giriş ve çıkışlar belli bir izne tabi tutulmuştur. Bunun temel sebebi uluslararası arenada yaşanan gelişmelerdir.

Türkiye'nin göç politikalarını şekillendiren diğer önemli gelişmeler sırasıyla; NATO'ya üye olması sonucu ister istemez bir cephe ülkesi durumuna gelmesi ve 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ni "coğrafi sınırlama" şartıyla imzalaması olmuştur. Özellikle Soğuk Savaş döneminde önemli bir oranda sınırlarını kapalı tutan Türkiye'nin, bu dönemdeki göç politikası anlayışı tamamen güvenlik temeline dayalı

olmuştur. Bu durum ekonomik, siyasi ve sosyal anlamda stratejik gelişim alanını daraltmıştır (ORSAM, 2012: 15). Örneğin 1951-1988 arası dönem göç politikalarında Türkiye'nin kitlesel sığınma hareketlerinin ve dolayısıyla uluslararası yükümlülüklerinin arttığı bir dönemi kapsamıştır (Yıldız, 2018: 113).

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni 1961 yılında kabul eden Türkiye, burada coğrafi sınırlama ilkesi gereğince hareket etmiştir. Daha sonra kabul edilen 1967 Protokol'ünde yine coğrafi sınırlama olgusunu benimseyen Türkiye, söz konusu coğrafi sınırlama dışında bulunan ülkelerden gelenleri sözleşme dışında kalan harici mülteciler olarak kabul etmiştir. Dışarıdan gelenlerin sayıca fazla olmaları nedeniyle bu kişilerin Türkiye'de kalışları ve statüleri konusunda pek çok sorun da beraberinde gelmiştir. Bu durum 1994 yılında çıkarılan yönetmeliğe kadar devam etmiştir. Çünkü Türkiye 1994 yönetmeliğine kadar bu kapsamda yer alan kişiler için herhangi bir yasal düzenleme yapmamıştır (Demirhan ve Aslan, 2015: 39).

Küreselleşme ile beraber göç hareketlerinde ve sosyal hareketliliklerde artışlar yaşanmış, bunun bir sonucu olan uluslararası göçlerle milyonlarca insan yerinden olmuştur (Aktaş vd., 2017: 189). Bu durum göçün küreselleşmesi olarak açıklanmaktadır. Başka bir ifade ile göçün küreselleşmesi, zaman geçtikçe daha fazla ülkenin çeşitli göç hareketlerinden eş zamanlı olarak etkilenmesidir. Kaynak sahalarının giderek artmasına paralel olarak, göç alan ülkelerin birçoğu farklı nitelikte ekonomik, sosyal ve kültürel geçmişlere sahip olan göçmenleri kabul etmektedir (Castles ve Miller, 2008: 12). Dolayısıyla Türkiye'nin göç politikalarını şekillendiren yukarıdaki son iki gelişme, küreselleşmenin ve güvenlik temelli bir yaklaşımın etkisi ile kendisini zorunlu kılmıştır. Zira 1950'li ve 1960'lı yıllarda Türkiye'den Avrupa'ya giden işçi göçleri ile Türkiye sadece göç alan bir ülke olmaktan çıkmış, göç veren bir ülke pozisyonuna gelmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak özellikle 1990'ların başlarından itibaren Türkiye'ye gelen göç hareketleri ise artık sadece Türk ırkına dayalı olmamıştır. Bu dönemde komşu olduğu ülkelerde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, çatışmalar ve buna dayalı gerçekleşen göç hareketleri neticesinde Türkiye mevcut göç politikasını gözden geçirmeye başlamıştır. Irak ve İran'daki mevcut istikrarsızlıklar, gelen göç hareketlerinin güvenlik temelli ele alınmasını mecburi kılmıştır.

6 Ocak 1980 tarihinde Türkiye, göçmen işçilerin hukuki durumlarına ilişkin olarak AB sözleşmesinin uygunluğu ile ilgili bir kanun çıkarmıştır. İlgili kanun kapsamında; göçmen işçiler ile onların aile bireylerinin sosyal anlamda ilerlemelerini kolaylaştırmak amacıyla, ilgili üye ülkeler birbirlerinin uyruklarına Avrupa Konseyi Statüsü aracılığıyla üye olan ülkelerin kendi aralarında sağlamış olduğu sıkı işbirliği ilkeleriyle verilen hak ve öncelikleri onaylayarak kabul etmişlerdir (Göçmen İşçinin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, 1980: 29).

1990'lı yıllardaki mevcut durum ve AB üyelik süreci kapsamında Türkiye birtakım yeni yasal düzenlemeler yapmaya başlamıştır. Özellikle 2000 yılından sonra AB üyelik sürecinin bu yasal düzenlemelerin yapılmasındaki etkisi önemli bir yer tutmaktadır. Bu amaçla gerçekleştirilen ilk yasal düzenleme 14 Eylül 1994 tarihinde kabul edilen ve 30 Kasım 1994 günü yürürlüğe giren “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” olmuştur. Yönetmeliğin amacı;

“1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ile Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol gereğince ülkemize münferiden iltica eden veya başka ülkelere iltica etmek üzere ülkemizden ikamet izni talep eden yabancılar ile topluca iltica veya sığınmak amacıyla sınırlarımıza gelen yabancılara ve olabilecek nüfus hareketlerine uygulanacak usul ve esasların tesbiti ile görevli kuruluşların belirlenmesidir” (1994 Yönetmeliği, 1994: md. 1).

Yönetmeliğin 3. maddesinde mülteci tanımlaması yapılırken coğrafi sınırlama vurgusuna dikkat çekilmiştir. “Bu yönetmelik Türkiye’ye göç hareketini daha da zorlaştırmıştır. Türkiye’ye iltica etmek isteyen kişiler bu yönetmelik kapsamında belli aşamaları geçerek ülkeye kabul edilmişlerdir. Ortadoğu’da yaşanan karışıklıklar nedeniyle Türkiye de güvenlik sorunları yaşamış, sonuç olarak Türkiye bu yönetmeliği çıkarları doğrultusunda çıkarmıştır. Buna ek olarak 1997 yılında sınır dışı etme kararlarına karşı kişilere adli itiraz yolu açılmıştır. Ayrıca polislere ve mültecilerden sorumlu diğer memurlara çeşitli eğitim programları uygulanmıştır” (Yıldız, 2018: 117).

Bu dönemde çıkarılan ikinci yasal düzenleme “4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun”dur. 2003 yılında yürürlüğe giren kanun ile “yabancıların Türkiye’deki çalışmaları izne bağlanmış ve bu yabancılara verilecek çalışma izinleri ile ilgili esaslar belirlenmiştir” (Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, 2003: md. 1). Ayrıca AB üyelik müzakereleri kapsamında Türkiye, 2001 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi’ni imzalamıştır. İlgili belgeyi daha sonra 2003 yılında yeniden düzenlemiş ve AB mevzuatına uygunluk adına bir ulusal program takip etmeye başlamıştır. Katılım Ortaklığı Belgesi’ne göre, Türkiye kısa vadede yasadışı göçle mücadele edecek ve ayrıca Avrupa Komisyonu ile beraber geri kabul antlaşması konusunda müzakereler üzerinde duracaktır (Demirhan ve Aslan, 2015: 40). Bu şekilde 2001 yılından itibaren başlayan Avrupalılaştırma süreci (AB’leşme süreci), Türkiye’de hem sığınma hem de göç politikalarında önemli dönüşümleri gerçekleştirecek bir sürece evrilmiştir. Örneğin 2003 yılında kabul edilen “Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun” ile yabancıların yerli işgücü gibi çalışmalarına izin verilmiştir. Yine Haziran 2003 yılında Vatandaşlık Kanunu’nda yapılan değişiklik ile bir Türk vatandaşı ile evli olan bir yabancıların vatandaşlık kazanması için üç (3) yıl bekleme gibi bir süre getirilmiştir (İçduygu vd., 2014: 248).

Bu dönemde Türkiye, AB Müktesebatı doğrultusunda hazırladığı “Ulusal Eylem Planı” ile Adalet ve İçişleri Bakanlıklar sınır kontrolleri noktasında gerekli çalışmaların yapılıp geliştirilmesi, düzensiz göç hareketleri noktasında karşılıklı işbirliği, vize uygulamaları ve sığınma sistemi gibi çeşitli konularda AB ülkeleri ile uyumlandırmayı yerine getirmeyi kabul etmiştir (İçduygu, 2012: 38). Buna ilave olarak Yıldız (2018: 120)’ın aktardığına göre Türkiye, Bern İnisiyatifi, Issık Gölü Göç Politikası Diyalogu ve Uluslararası Küresel Göç Komisyonu toplantılarına katılım, Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD) ile 2001’de işbirliği anlaşmasının imzalanması, Sınır Polisi Konferanslarına katılım ve Akdeniz bölgesindeki Transit Göç Diyalogu süreçlerine dâhil olup gerekli çalışmaları yürütmektedir (Akçadağ, 2012: 31’den alıntı).

Uluslararası arenada ise insan ticaretiyle ilgili olarak yaşanan ilgi artışına paralel olarak Türkiye, 2003 yılından itibaren söz konusu insan ticaretiyle mücadele noktasında çeşitli sosyal politikalar geliştirip yürütmektedir. Türkiye özellikle uluslararası önlemlere uyma çabasıyla hem olgunun kabulü ve ülke mevzuatında insan ticaretinin

bir suç olarak tanımlanması hem de çeşitli sivil toplum kuruluşlarının harekete geçip insan ticareti mağduru olanlara insani destek sağlaması noktasında önemli adımlar atmıştır. İçişleri Bakanlığı tarafından 2003 yılında hazırlanan İnsan Ticareti ile Mücadele Eylem Planı ile 2004 yılından itibaren Türkiye’de bir kimsenin insan ticareti mağduru olup olmadığı, başka bir ifade ile statü tespiti kolluk birimleri tarafından yapılmaktadır (Özer, 2012: 19).

Türkiye’nin, göç politikaları kapsamında yapmış olduğu bir diğer çalışma da 25 Mart 2005 yılında kabul ettiği İltica ve Göç Alanındaki AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı olmuştur (Kara, 2017: 54).

İlgili planın amacı ve kapsamı şu şekildedir;

“Türkiye’nin AB’ye katılım müzakereleri sürecinde Türk İltica, Göçmen ve Yabancılar Mevzuatının ve Sisteminin AB müktesebatı ve sistemleri ile uyumlu hale getirmektir. Ayrıca eylem Türkiye’nin iltica ve göç mevzuatı ve sisteminin AB müktesebatı ile uyumlu hale getirilmesi için, uyumlaştırma sürecinde yürürlüğe konması gereken yasal düzenlemeleri, idari yapılanma ve fiziki alt yapının tamamlanması için gereken yatırımları ve alınması gereken tedbirleri ve önlemleri kapsamaktadır” (GİGM, 2015).

İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı’nda yer alan öncelikler ise şu şekildedir;

“İltica alanında kurumsal yapılanma, göç alanında kurumsal yapılanma, iltica ve göç alanında çalışan/çalışacak personelin istihdam ve eğitimi, iltica ve göç alanında yatırım ve eşleştirme projeleri, kanun ve politika yapımı, iltica usulleri, yasal göç, yasadışı göç, entegrasyon, sınır dışı işlemleri, toplumun bilinçlendirilmesi, iltica ve göç ulusal eylem planının uygulanması için fon kaynakları ve coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasıdır” (GİGM, 2015).

2005 tarihli eylem planında yer alan önceliklerden en önemlisi son kısımda yer alan “coğrafi kısıtlama” mevzusu olmuştur. Bu plan sayesinde Türkiye, iltica ve göç konusunda uluslararası alanda imzalamış olduğu metinlerde yer alan ve şerh koyduğu “coğrafi sınırlamanın” kaldırılacağını ifade etmiştir. Kaldırılma tarihi olarak da 2012 yılı belirlenmiş, ancak bu yönde herhangi bir durum değişikliği henüz yaşanmamıştır.

2006 yılına gelindiğinde Türkiye, 1934 tarihli İskân Kanunu'nu yeniden revize etme ihtiyacı hissetmiştir. 5543 sayılı yeni İskân Kanunu, 26 Ağustos 2006 tarihinde yeniden düzenlenerek yayımlanmıştır. Kanunun amacı;

“Göçmenlerin, göçebelerin, yerleri kamulaştırılanlar ile millî güvenlik nedeniyle yapılacak iskân çalışmalarını, köylerde fiziksel yerleşimin düzenlenmesine ilişkin uygulamaya esas şartları ve alınacak tedbirleri, iskân edilenlerin hak ve yükümlülüklerini düzenlemektir” (İskân Kanunu, 2006: md. 1).

Her ne kadar yeni kanun kapsamında önemli değişiklikler yapılması beklenilmişse de, yeni İskân Kanunu 1934 tarihli İskân Kanunu'nun neredeyse bir devamı niteliği taşımıştır. Zira 1934 tarihli kanunda yer alan kısıtlamalar ve “Türk soy ve kültürü” vurgusu devam etmiştir. “Göçmen tanımının değişmeyip bu şekilde devam etmesi Türkiye’de göç kabulünde nüfusunun homojenleşmesinin ülke için daha yararlı olacağı fikrinin devam etmekte olduğu görülmektedir (Yıldız, 2018: 111). Kanunun tanımına göre göçmen olarak kabul diledikler şu şekildedir; “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır” (İskân Kanunu, 2006: md. 3/d). Benzer şekilde “göçmen” vasfı taşımayacak olanlar ise; “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye'ye gelmeleri uygun görülmeyenler” şeklinde tanımlanmıştır (İskân Kanunu, 2006: md. 4).

Kanunun kapsamı;

“Yurt dışından gelen göçmenlerin, yerleri kamulaştırılanların, göçebelerin ve millî güvenlik nedeniyle yerlerinin değiştirilmesine karar verilenlerin iskânı ile köylerin toplulaştırılmasına ve fiziksel yerleşimin düzenlenmesine ilişkin uygulamaya esas alınacak tedbirlere dair hükümleri kapsar” şeklindedir (İskân Kanunu, 2006: md. 2).

Kanunun birçok yerinde vurgu yapılan “Türk soy ve kültürü” olgusunun tayin ve tespiti noktasında gerekli kararı verecek olanın Cumhurbaşkanı'nın kararı ile olacağı şu şekilde belirtilmiştir; “Göçmen olarak kabul edilecekler bakımından Türk soyundan olmanın ve Türk kültürüne bağlılığın tayin ve tespiti Cumhurbaşkanı kararı ile yapılır” (İskân Kanunu, 2006: md. 7).

2006 yılında çıkarılan İskân Kanunu'ndan sonra ise 2009 yılında 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile AFAD kurulmuştur. Kanun ile kuruma herhangi bir afet veya göç gibi durumlarda kamu kurum ve kuruluşları; STK, özel sektör ve uluslararası kuruluşlar ile bir işbirliğine gidilmesi ve bunun yanında söz konusu kuruluşlar arasında eşgüdüm sağlama görevi yüklenilmiştir (Yıldız, 2018: 124).

Göç politikalarının işletilmesi noktasında son dönemlerde gerçekleştirilen düzenlemelerden ilki, Mart 2012 yılında çıkarılan “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyeti’nde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırmasına İlişkin Yönerge” olmuştur. Bu yönergeden bir yıl sonra da 11 Nisan 2013 tarihinde yayımlanan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) olmuştur. İlgili kanun özellikle 2011 yılından itibaren başlayarak 2014 yılında kitlesel bir göçe neden olan Suriyeli sığınmacıların hukuki durumunun tespiti ve yönetimi noktasında çıkarılmış olan bir düzenlemedir. Kanunun geneline bakıldığında AB normlarına uygunluğu göze çarpmakla birlikte, halen göçmen ve sığınmacıların temel birtakım sorunlarının devam ettiği görülmektedir. 6458 sayılı kanuna dayanarak oluşturulan bir diğer yasal düzenleme de “29153 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği” olmuştur. Bu yönetmelik ile geçici olarak korunan kişi, geçici koruma sağlanan yabancıyı ifade etmektedir. Türkiye bu yönetmelik sayesinde kimlerin geçici koruma altına alınacağını yasal bir zemine kavuşturmuştur.

Türkiye’nin göçü yönetme adına oluşturduğu bir diğer yasal düzenleme “6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu”dur. İlgili kanun sayesinde Türkiye’de çalışmak isteyen yabancıların nasıl bir yol izlemesi gerektiği belirli bir dizayna kavuşturulmuştur. Kanun hem çalışma izni hem de çalışma izni muafiyetlerine ilişkin önemli düzenlemeleri içermektedir. Aynı yıl çıkartılmış olan bir diğer yasal düzenleme ise “Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik”tir. İlgili yönetmelik 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na dayanarak oluşturulmuştur. Bu yönetmelik ile mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsü sahibi kişilerin Türkiye’de çalışmasına yönelik usul ve esaslar belirlenmiştir. Konuyla ilgili olarak Kara (2017: 57)’ya göre, “Türkiye’de bulunan göçmenlerin çalışması genel itibari ile katı kurallara bağlanmıştır.

Zira mevzuatlarda genel olarak göçmen kavramı yerine daha çok ‘yabancı’ terimi geçmektedir” (Güzel ve Bayram, 2007; Toksöz, Erdoğan ve Kaşka, 2012’den alıntı).

Göç politikaları konusunda gerçekleştirilen başka bir yapılanma da göç politikalarını ve stratejilerini uygulamak amacıyla 6458 sayılı Kanun kapsamında 2013 yılında kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü olmuştur. Türkiye’de ilk defa oluşturulan bu kurum ile göç hareketlerinin yönetimi tek bir noktada toplanmıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kuruluşu ile daha önce göç konusunda temel çalışmaları yapan tüm yetkiler Emniyet Genel Müdürlüğü’nden alınarak bu birime devredilmiştir. Müdürlüğün kuruluşu 6458 sayılı Kanun’un 103. maddesinde belirtilmiştir. Bu birim dışında ayrıca yine aynı kanun (6458 sayılı Kanun’un 105. maddesi) kapsamında “Göç Politikaları Kurulu” oluşturulmuştur. Kurulun temel görevi göçle ilgili politika ve stratejilerin uygulanmasını takip etmektir.

Türkiye’nin uluslararası anlamda atmış olduğu adımlardan bir tanesi de AB ile 16 Aralık 2013 tarihinde imzaladığı ve 28 Haziran 2014 tarihinde yürürlüğe giren “Geri Kabul Antlaşması” olmuştur. Antlaşma, yasadışı bir şekilde Türkiye üzerinden AB’ye giren mültecilerin, en 3 yıl gibi bir süre sonra Türkiye’ye geri gönderilmesini öngörmüştür. Türkiye, 2013 yılında imzalamış olduğu bu anlaşma ile Türk vatandaşlarının AB’ye giriş-çıkışlarında vize serbestliğinden yararlanmaları noktasında önemli bir adım atmıştır (Çelik, 2015: 1). Böylece kişilerin yapacağı hareketlilik ve düzensiz göçün önüne geçme konuları birbiriyle bağlantılı bir hale getirilmiştir. Türkiye’yi bir transit ülke olarak görüp bu şekilde geçerek Avrupa’ya ulaşmaya isteyen göçmen, mülteci veya sığınmacıların sayısının artmasıyla beraber vize mevzusu, düzensiz göçle mücadele ve Türkiye’nin AB ile bu alanda yapacağı işbirliği, doğrudan ilişkili bir hale gelmiştir (Nas, 2015: 171). Geri Kabul Antlaşması şu hususları düzenlemektedir;

“Yasadışı yollarla AB ülkelerine giden veya bu ülkelerde buldukları sırada yasadışı duruma düşen (vize süresini geçiren) Türk vatandaşları ve Türkiye üzerinden antlaşmaya taraf diğer ülke veya ülke grubuna geçiş yapmış üçüncü ülke vatandaşlarının anlaşmada belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde Türkiye’ye geri alınmasını, yasadışı yollarla AB ülkeleri üzerinden ülkemize gelen veya Türkiye’de buldukları sırada yasadışı duruma düşen AB üyesi ülkeler ve “üçüncü ülke vatandaşlarının” antlaşmada belirlenen şartlar ve kurallar

çerçevesinde ilgili AB ülkesine iade edilmesini düzenlemektedir” (Özdal, 2018: 287).

Türkiye özellikle 2000 yılından sonra göç konusuna özel bir önem vermiş ve bu konuda gerekli yasal düzenlemelere yönelmiştir. Ayrıca konuyla ilgili olarak uluslararası alanda daha fazla işbirliği çabası içerisine girdiği söylenebilir (Yıldız, 2018: 123). Türkiye'nin 2000 yılından sonra bu şekilde hukuki alanda gerekli yasal düzenlemelere girmesi ve çeşitli işbirliği arayışları içerisinde yer almasının iki temel sebebi vardır. Bunlardan birincisi ve en önemlisi AB müktesebatı çerçevesinde atması gereken adımların olması, ikincisi ise kendisine doğru gelmekte olan kitlesel göçlere karşı yeni bir yönetim anlayışını (göçün yönetimi noktasında) benimsemek istemesidir.

Türkiye'nin her dönem kendisine gelebilecek göç hareketlerine karşı hazırlıklı olması ve bu yönde akılcı göç politikalarını geliştirmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda uygun göç politikaları ile gerekli yasal düzenlemelerin yapılması büyük önem taşımaktadır (Yıldız, 2018: 130). Özellikle 2011 yılı sonrasında yaşanan Suriyeli sığınmacı akını noktasında Türkiye, önemli hukuki ve idari adımlar atarak yeni göç politikası belirlemede üzerine düşeni yerine getirmeye çalışmıştır. Ancak her ne kadar hukuki ve idari anlamda ciddi adımlar atsa da halen göçmen ve özellikle sığınmacılar noktasında ciddi sorunların yaşandığı belirtilmektedir.

Türkiye, özellikle Suriyeliler konusunda her ne kadar kapsamlı bir uyum politikası ve doğal olarak bir gelecek politikası üretmemiş olsa da genel olarak üç prensip temel alınmıştır. Bunlar; “açık kapı politikası”, “acil durum yönetimi” ve “geçici koruma statüsü” olmuştur. Türkiye, Suriyelilere uyguladığı açık kapı politikasından 2016 yılından itibaren vazgeçmiş ve yeni gelenleri Suriye içinde kurduğu kamplarda tutmayı tercih etmiştir. Halen Suriye sınırları içinde Türkiye'nin desteği kurulmuş 18 adet kamp bulunmaktadır (Erdoğan, 2018a: 16). Ancak söz konusu kamplarda ne kadar Suriyelinin kaldığı konusunda resmi makamlarca açıklanmış bir sayı bulunmamaktadır. Verilen sayılar genel olarak Türkiye sınırları içerisindeki Suriyelilerle ilgili sınırlı kalmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Göç, insanlık tarihinin başlangıcına kadar giden ve dolayısıyla insanlık tarihini derinden etkileyen bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır. Bu olguyu tanımlarken tüm akademisyenlerin üzerinde hemfikir olduğu tek bir tanım bulunmamaktadır. Zira gerçekleşen göçlerin her biri farklı bir nedene dayanmaktadır. Bu göçlerin bir kısmı gönüllü, bir kısmı ise zorunlu sebeplere dayanmaktadır. Sebepleri farklı olmakla birlikte göç olayının kendisine bakıldığında 1/3'ünün yoksul bir ülkeden yine yoksul bir ülkeye, 1/3'ünün yoksul bir ülkeden zengin bir ülkeye ve geriye kalan 1/3'ünün ise zengin bir ülkeden yine zengin bir başka ülkeye doğru gerçekleştiği görülmüştür.

Çalışmanın ana konusu olan Suriyeli göç hareketi, göç literatüründe yer alan göç kuram ve çeşitleri çerçevesinde değerlendirilmiş ve söz konusu kuram ve nedenler açısından kıyaslama yapılmak suretiyle farklılıkları ve benzerlikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Söz konusu benzerlikler ve farklılıklar her iki durumda da kendisine yer bulmuştur. Zira gerek göç kuramları ve gerekse de göç türleri, gerçekleşen her bir göç hareketi için aynı sonucu vermemektedir.

Göç olayını doğuran genel geçer temel unsurlara baktığımızda ise karşımıza kaynak ülke, transit ülke, hedef ülke ile birlikte ekonomik, siyasi, sosyal, psikolojik, kültürel ve teknolojik olgular çıkmıştır. Bunun yanı sıra aile faktörü ve doğal afetlerin de bir başka etken olarak göçe sebebiyet verdiği anlaşılmıştır. Genelde göç hareketlerinin kendisine ve özelde ise Suriyeli sığınmacıların göç hareketine neden olan unsurların yanı sıra; söz konusu unsurların meydana getirdiği sonuçlar da son derece önem arz etmektedir. Gerçekleşen her bir göç hareketinde farklı olmakla birlikte, ortaya çıkan sonuçlar ekonomik, sosyo-kültürel, siyasi ve psikolojik açıdan değişebilmektedir. Bu farklılık aynı göç olayındaki kişiler için farklı olabileceği gibi farklı göç olaylarında da yine farklı sonuçlar çıkarmaktadır. Örneğin bir çocuk için farklı bir sonuç doğuran Suriyeli sığınmacıların göç hareketi, aynı göç olayında bir kadın için farklı bir sonuç meydana getirmiştir.

Genel olarak bir yer değiştirme hareketi olarak adlandırılan göç olgusunun neden ve sonuçları kadar, söz konusu olay sonucunda yer değiştiren kişinin gitmiş olduğu ülkede kazandığı veya kazanmak istediği statü de bir o kadar önem arz etmektedir. Göç olayının beraberinde getirdiği statü sorunu konusunda karşımıza genel hatlarıyla 3

kavram çıkmaktadır. Bu kavramlar; göçmen, sığınmacı ve mülteci. Özellikle Türkiye’de her üç kavramın kullanımı ile ilgili bir anlaşmazlık veya bir bulanıklık olduğu görülmektedir. Ancak kavramların gerek uluslararası alanda gerekse de Türk hukukunda sahip olduğu anlamlar farklıdır. Dolayısıyla ilgili kişinin hangi kavram çerçevesinde tanımlanacağı da önemli bir hal almaktadır. Zira ilgili kavram çerçevesinde tanımlanan kişi veya kişiler, kavramın getirmiş olduğu yükümlülükler kadar bazı temel hak ve özgürlüklere de sahip olmaktadır. Ülkemizde en çok karıştırılan veya birbirinin yerine kullanılan kavramlar, “mülteci ve sığınmacı” kavramlarıdır. Bu iki kavramın birbirinin yerine kullanılması sorunu Suriyelilerle birlikte daha çok kendini göstermiştir.

Söz konusu iki kavramdan önce ifade edilen göçmen terimi olmuştur. Göçmen, genel hatlarıyla herhangi bir baskının olmadığı, eğitim ve çalışma gibi nedenlerle yer değiştirenleri ifade etmektedir. Türkiye’de ise göçmen tanımlaması söz konusu bu genel hatlara ilave olarak 5543 sayılı İskân Kanunu’nda “Türk soyu ve Türk kültürüne bağlılığı” ifade edecek şekliyle tanımlanmıştır. Dolayısıyla burada özel bir tanımlama yoluna gidilmiştir. Kanuna göre Türk soy ve kültürüne bağlı olmayan kişi veya kişiler göçmen olarak ifade edilmemektedir. Buna rağmen, hukuki alt yapıya bakılmaksızın ülkeye gelen birçok kişi veya kişiler için “göçmen” tanımlaması yapılmaktadır. Hem uluslararası literatürde hem de Türkiye’de genel bir göçmen tanımlaması söz konusu değildir. Dolayısıyla bir diğer eksiklik olarak karşımıza bu durum çıkmaktadır.

Sığınmacı ve mülteci kavramlarının barındırdığı anlam ve getirdiği haklara baktığımızda ise göçmen tanımına göre tamamen farklı durumları izah ettiğini görmekteyiz. Her iki kavramın göçmen kavramından ayrıldığı temel kriterler, mülteci veya sığınmacı olanların kendi güvenliklerini tehlikeye sokacak her türlü savaş, işkence ve benzer durumlar neticesinde ülkelerini terk etmeleri ve uluslararası koruma talebinde bulunmalarıdır. Ayrıca kavramların tanımlamalarına baktığımızda da her ülkenin veya uluslararası grubun yapmış olduğu tanımlamanın farklılık gösterdiğini görmekteyiz. Bu da ülkeler arasında göç hareketleri neticesinde gelen veya gidin kişiler için bir tanımlama problemine yol açmaktadır. Söz konusu problem neticesinde ise göç edenlerin gittiği ülkede yararlanması muhtemel haklar sekteye uğramaktadır. Uluslararası örgütlerin ve buna bağlı olarak devletlerin ortak bir tanım belirleyip uygulaması muhtemel sorunları da en aza indirecektir.

Sığınmacı kavramına baktığımızda genel itibariyle; “mülteci statüsü almak amacıyla yapılan başvurunun ilgili hükümet veya BMMYK tarafından karara bağlanmasını bekleyen kişiler” şeklinde tanımlandığını görmekteyiz. Bu kavram Türk hukuk sistemine ise 1994’te çıkarılan Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Yabancılara Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik ile girmiştir. Söz konusu bu yönetmelikte 2006 yılında bazı değişiklikler yapılarak yeniden yayımlanmıştır. Ancak 1994 yılındaki halinde geçen sığınmacı kavramında herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Türkiye’nin sığınmacı yaklaşımına bakıldığında; Avrupa dışından gelen yabancıları sığınmacı olarak değerlendirdiğini görmekteyiz. Buna göre sığınmacı, mültecilik statüsü incelenen ve bu süre boyunca kendisine geçici koruma sağlanan kişi olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla Suriyeli sığınmacılar bu tanıma göre mültecilerin sahip olduğu haklardan yararlanamamaktadırlar. Geçici koruma durumu ise 2014 yılında Türkiye’de çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında değerlendirilmiştir. Uluslararası Göç Örgütü, söz konusu geçici koruma durumunu istisnai nitelikte olan bir prosedür olarak görmüştür. Her ne kadar bu prosedür geçici olarak görülmekte ise de Türkiye’nin Suriyeli sığınmacıları daha uzun dönem bu kapsamda ele alacağı görülmektedir.

Mültecilik tanımına baktığımızda ise farklı bir durumla karşılaşmaktayız. Mültecilik konusunda hukuksal çerçeve, uluslararası alanda netlik kazanmış ve ilk girişim İkinci Dünya Savaşı sonrasına dayanmıştır. Mültecilik statüsü ve mülteci olacak kişiyle ilgili tanımlama 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde belirtilmiştir. Ancak ilk dönem itibariyle yapılan tanımlamada hem coğrafya hem de tarih sınırlaması olması sebebiyle ilgili sözleşme kapsayıcı olarak görülmemiş ve “1967 yılında Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü” benimsenmiştir. Bu protokolda hem coğrafya hem de tarih sınırlaması kaldırılmıştır. Ancak Türkiye buradaki tutumunu 1951 tarihli sözleşmede geçen coğrafi sınırlama ilkesini baz alarak sürdürmüştür. Dolayısıyla bu coğrafi sınırlama nedeniyle Türkiye, Avrupa dışından gelenleri mülteci olarak değerlendirmemektedir. Türkiye, Avrupa dışından gelenleri mülteci olarak kabul etmediğinden ortaya çıkabilecek statü belirsizliğini gidermek adına 6458 sayılı Kanun kapsamında “Şartlı Mülteci” statüsünü oluşturmuştur. Bu statüye göre Avrupa ülkeleri

dışında meydana gelen olaylar sebebiyle gelenler şartlı mültecidir. Atılan bu adım neticesinde özellikle Suriyeliler için mültecilik kapısının aralanacağı yorumları yapılırsa da mevcut düzenlemeler bu durumun oluşmasını engellemektedir. Beklenen durum, Türkiye'nin 1967 Protokolü'nde devam ettirdiği coğrafya sınırlamasını kaldırmasıdır. Aksi durumda sadece Avrupalılar Türkiye'de mülteci statüsünden yararlanabileceklerdir. Ancak Türkiye'nin stratejik konumu bu durumu zorlaştırmaktadır.

Mülteci ve şartlı mülteci dışında Türkiye'nin benimsediği bir diğer koruma yöntemi de yine 6458 sayılı Kanun kapsamında açıklanan "İkincil Koruma"dır. Buna göre mülteci veya şartlı mülteci olarak değerlendirilmeyenlere ikincil koruma statüsü verilebilmektedir. Türkiye, atmış olduğu adımlarla gelen yabancılar için birçok statü belirlemeye çalışmıştır. Ancak her bir statünün doğurduğu haklar ve ilgili kişiye yüklediği sorumluluklar neticesinde Türkiye'nin iş yükü de artmaktadır. Akademik alanda da birçok kavram bulanıklığı ve buna bağlı olarak tartışmalar ortaya çıkmaktadır. Ancak Türkiye'nin üzerinde kurulu bulunduğu topraklara doğru gerçekleşen göç akınlarına baktığımızda, sürekli bir göç hareketi ile beslendiğini görmekteyiz. Dolayısıyla yabancı kişiler için yukarıda ifade edilen farklı tanımlama ve özellikle mültecilik konusunda coğrafi sınırlama koşulunu devam ettirmesinin bir sebebi de bu durum olarak görülmektedir.

Türkiye'ye doğru gerçekleşen göç hareketlerini çalışma kapsamında 4 temel döneme ayırmanın birkaç nedenini şu şekilde ifade edebiliriz: Genel olarak gelen göç sayılarını gerçeğe en yakın olacak şekliyle kayıt altına almak, gerçekleşen her bir göç hareketinin ilgili dönemlerdeki nedenlerini anlayabilmek ve dolayısıyla sonuçlarını değerlendirebilmektir. Ancak son gerçekleşen Suriyeli sığınmacıların göç hareketinde de görüldüğü gibi ilgili tarihlerdeki sayılar tam anlamıyla net olarak bilinmemektedir. Bu durumun temel sebepleri olarak; gerçekleşen göç hareketlerinin düzensiz yapılmış olması, düzenli bir kayıt sisteminin olmaması ve özellikle Suriyeli sığınmacılar konusunda gelenlerin bir kısmının sınır kapıları yerine en yakın tel örgüleri geçip ülkeye giriş yapmaları örnek verilebilir. Özellikle ilgili dönemlerle alakalı yapılan çalışmalara bakıldığında, her bir araştırmacının vermiş olduğu sayıların birbirini tutmadığı görülmektedir. Buna rağmen Türkiye, kitlesel göçlerle ilgili en kapsamlı çalışmaları ancak 2013 yılından itibaren başlatabilmiştir. Eski dönemlerden beri sürekli

bir göç yolu üzerinde yer alan Türkiye'nin son dönemlerde bu sorunun yönetimine eğilmesi, geç kalındığını göstermektedir. Zira kitlesel Suriyeli göçünün yaşandığı ilk dönemlerde, söz konusu bu akını yönetmede izlenecek herhangi bir hukuki ve idari alt yapı mevcut olmamıştır. Gelenlerin hangi kanallardan geçerek nereye yerleştirileceği planlanmamıştır. Netice itibariyle ilk etapta yüzbinlerce Suriyeli, Türkiye'ye doğru göç etmiş ve sınırı geçenler sadece kontrol noktalarını kullanmamıştır. Bu da gelenlerin kayıtlama işlemlerini zorlaştırmıştır.

Suriyeli sığınmacıların en fazla göç ettiği ülkelerinde başında Türkiye gelmiştir. Bu durumun oluşmasına etki eden en önemli gelişmelerden bir tanesi, Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerin çatışmalar öncesinde izlemiş seyirdir. İkili ilişkilerin seyrine bakıldığında özellikle 1998-2011 yılları arasında son derece olumlu gelişmelere hizmet ettiğini görmekteyiz. Ancak bu olumlu gelişmeler, 2010 yılında başlayan halk ayaklanmalarının Suriye'ye sıçramasıyla değişmiştir.

Suriye'de yaşanan çatışmaların ülke geneline yayılmasından dolayı Esad birtakım adımlar atmak zorunda kalmıştır. Atılmış olan bu adımlar içerisinde en önemli sayılabilecek gelişme, Nisan 2011 tarihli çıkarılan 49 No'lu Yasama Kararnamesi'dir. Bu kararname ile Kürtler tekrar "vatandaş" olarak sayılmıştır. Buna benzer önemli adımlar atan Esad, çatışmaların giderek artması üzerine uygulamış olduğu bazı reformlarda frene basmış, milyonlarca Suriyeli ülke içinde ve ülke dışına doğru göç etmiştir. Göç edenlerin büyük bir kesimi Türkiye'ye gelmiş ve Türkiye'deki Suriyeli sayısı her geçen yıl giderek artmıştır. Ancak gerek resmi makamların gerekse de konuyla ilgili çalışan tüm kurum ve kuruluşlar ile akademisyenlerin Suriyeli sığınmacılar konusunda vermiş oldukları sayıların net olmadığı görülmüştür. Ayrıca sayılara bakıldığında, ilk yıllara ait olan sayılar ile son yıllara ait olan sayılar arasındaki farkın tümünün son yıllarda ülkeye giriş yaptığı algısı da doğru değildir. Zira özellikle ilk yıllara ait olan sığınmacı sayısının çok az bir kısmı kayıt altına alınabilmiştir.

Her geçen yıl sayıların artmasındaki bir diğer etken de, benimsenen "Açık Kapı Politikası" olmuştur. Bunun yanında ilk dönemlerde henüz kayıt altına alınamayanların kayıt işlemlerinin yapılması ve özellikle Mayıs 2011-Ekim 2013 arası dönemde geçici barınma merkezlerinde resmi kayıtlara göre 6000'in üzerinde bebeğin dünyaya gelmesi de geçen süre zarfında ülkedeki Suriyelilerin sayılarının artmasında etkili olmuştur.

Türkiye’de dünyaya gelen bu bebekler, ebeveynlerinin büyük bir kısmının geçerli bir Suriye kimliğine sahip olmaması nedeniyle “vatansız” olarak kaydedilmiştir.

Mülteciler Derneği’nin 16 Aralık 2020 tarihinde vermiş olduğu verilerde Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyeli sığınmacı sayısı 3.639.572 olarak açıklanmıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün 06 Ocak 2021 tarihli açıklamasına göre ise bu sayı 3.643.769’a çıkmıştır. Türkiye’de Suriyelilerin kaldığı Geçici Barınma Merkezleri’ndeki sayılara bakıldığında bu sayının Ocak 2021 itibarıyla 58.752 olduğunu görmekteyiz. Suriyelilerin gelmiş olduğu ilk dönemde kendileri için 10 ilde 22 barınma merkezi oluşturulurken, daha sonraki süreçte bu sayı 5 ilde toplam 7 barınma merkezi olacak şekilde azaltılmıştır. Türkiye’deki Suriyeli sayısının geçen her süreçte artmasına rağmen barınma merkezlerinin bu süreçte azaltılması dikkat çeken bir durum olmuştur.

İlk dönemden bu yana Suriye’den diğer devletlere doğru gerçekleşen bu göç hareketleri sonucunda Türkiye’ye doğru gelen sığınmacıların sayısal olarak kitleler halinde olması, gelenlerin ülke içerisinde hangi konumda görüleceği ve dolayısıyla kendilerine sağlanacak her türlü hizmet ve yardımların hangi statüde verileceği tartışmasını da beraberinde getirmiştir. Zira bugün Suriyelilerin sayısı yaklaşık olarak 4.000.000’a yaklaşmıştır. Türkiye’ye geldikten sonra önemli bir kısmı Avrupa’ya da göç etmiştir.

Türkiye’nin yukarıda da ifade edildiği gibi 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’ni ve devamında 1967 tarihli Protokolü benimsemiş olmasına rağmen kimi çevrelerce gelen Suriyeliler “mülteci” olarak adlandırılmaktadır. Ancak söz konusu sözleşmeye göre Avrupa dışından gelenler Türkiye tarafından mülteci olarak kabul edilmemektedir. Suriyeli sığınmacıların Türkiye’deki statülerine bakıldığında, ilk etapta gelenler “misafir” olarak nitelendirilmiştir. Ancak sayının giderek artması üzerine ve iç çatışmaların da kısa sürede sona ermeyecek olmasının anlaşılması üzerine, misafir olarak tanımlanan Suriyelilere bir süre sonra “geçici koruma” statüsü verilmiştir. Zira ilk dönemlerde Türk mevzuatında gelenlerle ilgili bir düzenleme söz konusu olmamıştır. “Geçici Koruma” statüsünün verildiği tarihe kadar Türkiye’de 1994 yönetmeliğine göre hareket edilmiş, bu tür toplu nüfus hareketlerinin sınırda durdurulması

benimsenmiştir. Suriyeliler de doğal olarak bu döneme kadar ülke içerisinde herhangi bir statüye sahip olamamışlardır.

Türkiye, statü konusunda ilk adımı 2012 yılında atmıştır. İlk önce 95 sayılı genelge yayınlanmış, devamında yine aynı yıl bir yönerge yayımlayarak Suriyelileri “Geçici Koruma Statüsü Altındaki Yabancılar” olarak adlandırmıştır. Ancak ikinci genelgenin içerdiği gizlilik ve dolayısıyla erişime açık olmaması, şeffaflıktan uzak kalmasına neden olmuştur. Suriyelilerin hem misafir olarak algılandıkları hem de geçici koruma altına alındıkları tarihlerde statüleri konusunda net bir durumun olmaması halen açıklık gerektiren bir durum olarak ortada durmaktadır.

2012 yılından başlanarak geldiğimiz süreçte Türkiye, Suriyeli sığınmacıları kendi mevzuatında yapmış olduğu düzenlemeler sonucunda “geçici koruma altındaki kişiler” olarak ifade etmektedir. Türkiye’nin hukuki mevzuatına göre uluslararası koruma düzenlemesine baktığımızda: Mülteci, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)’nun 61. maddesine göre Avrupa Konseyi üyesi ülke vatandaşlarını; şartlı mülteci, YUKK’nın 62. maddesine göre Avrupa Konseyi dışındaki ülkelerden gelenleri; ikincil koruma, YUKK’nın 63. maddesine göre yasadaki şartları taşıyan ancak mülteci ya da şartlı mülteci kategorileri içerisinde yer almayan yabancıları ve son olarak geçici koruma, YUKK’nın 91. maddesi ve Geçici Koruma Yönetmeliği’nin geçici 1. maddesine göre kitlesel akınlarla toplu ya da bireysel olarak sınırlarımıza gelmiş, ancak uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilmeye alınamayanları (Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşları) ifade etmektedir.

Suriyelilerin Türkiye’deki statüleri noktasında bizlere söz konusu bu sonucu veren ve Türkiye’nin göç yönetimi konusunda gerçekleştirmiş olduğu hem hukuki hem de idari düzenlemelere baktığımızda ise karşımıza: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve ilgili kanunun bir sonucu olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kurulması ve Göç Kurulu’nun oluşturulması, Geçici Koruma Yönetmeliği’nin yayımlanması, Uluslararası İşgücü Kanunu’nun çıkarılması, Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik’in yayımlanması ve Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik’in yayımlanması gibi çalışmalar çıkmaktadır. Söz konusu bu çalışmalar içerisinde Türkiye’nin göç yönetimi konusunda gerçekleştirdiği en önemli

adım 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu olmuştur. Zira bu kanuna dayanılarak ilk kez göç yönetimi konusunda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü gibi bir kurum oluşturulmuştur. Bu kurum ile birlikte göçle ilgili çalışmalar ve özellikle kayıt işlemleri tek bir merkezde toplanmış ve daha önce Emniyet Genel Müdürlüğü'nce yürütülen göç işlemleri bu kuruma devredilmiştir.

Türkiye'nin özellikle hukuki olarak atmış olduğu bu adımlar sonucunda Suriyelilerin ülke içerisinde sahip olduğu birtakım hizmetler de beraberinde gelmiştir. Genel olarak yararlanılan hizmetleri sağlık, eğitim, iş piyasasına girme, sosyal yardım, tercümanlık ve avukatlık hizmetleri olarak 6 farklı kategoride toplayabiliriz. Söz konusu hizmetler içerisinde en önemli olarak gösterilen ise sağlık ve eğitim hizmetleridir. Zira özellikle sağlık hizmetlerinden yararlanan Suriyelilerden, 1 Ocak 2020 tarihine kadar herhangi bir katkı payı alınmamıştır. Ancak Suriyeli sığınmacıların yararlanmış oldukları kimi hizmetlerin ülke kamuoyunda farklı algılandığı görülmüştür. Bu durumun temel sebebi, doğru zannedilen kimi yanlış bilgilerin bazı çevrelerce özellikle sosyal medya veya televizyon ekranlarında sunulmasıdır. Bunun bir sonucu olarak vatandaşlarda yanlış algılar oluşmaktadır.

Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacıların göç hareketi, ülkemizi özellikle uluslararası boyut açısından birçok farklı açıdan etkilemiştir. Bu etkilerin başında da güvenlik ve ekonomik boyut gelmektedir. Özellikle güvenlik açısından meseleye yaklaşıldığında karşımıza iki türlü durum çıkmaktadır. Birincisi ve en önemlisi, ülkeye kitleler halinde göçen kişiler içerisinde kimi farklı örgütlerden olabilecek şekilde örgüt elemanlarının varlığı, ikincisi ise gelenlerin bazı illerde karışmış olduğu kimi olaylardır. Birinci durum, ülke güvenliği açısından son derece dikkat çekicidir. Zira ilgili tarihlerde ülkenin farklı noktalarında canlı bombaların gerçekleştirdiği eylemler bunun bir göstergesidir. Bu eylemler neticesinde yüzlerce insan yaşamını yitirmiştir.

Göçün Türkiye açısından yarattığı bir diğer etki olan ekonomik etki ise özellikle yine vatandaşlar açısından en çok tartışılan bir başka durum olmuştur. Ancak burada göçün yarattığı risk ve fırsatlar iç içe geçmiştir. Genel anlamda halk nezdinde risk faktörü daha çok ön plana çıkmaktadır. Özellikle Suriyeliler için harcanan para miktarı kamuoyu açısından dikkat çekici olarak görülmüştür. Dolayısıyla varlıklı sayılan Suriyelilerin yapmış olduğu yatırımlar pek dikkate alınmamaktadır. Kamuoyunda ortaya

çıkan ve tepki çeken Suriyelilerin ülkeye ekonomik açıdan yük olduğu algısının temel sebebi, Türkiye'nin Suriyelilere kendi bütçesinden ne kadar harcama yaptığının tam olarak şeffaf bir biçimde açıklanmamasıdır. 2017 yılında dönemin Başbakan Yardımcısı Recep Akdağ'ın ifadesine göre Türkiye, Suriyeliler için 30 milyar doların üzerinde bir harcama yapmıştır. Söz konusu bu açıklamadan yaklaşık 2 yıl sonra Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Suriyeliler için 35 milyar dolar harcama yapıldığını ifade etmiş, bu açıklamadan 4 ay sonra ise yapılan harcamanın 40 milyar dolar olduğu ifade edilmiştir.

Tüm bunlara ilave olarak tartışılan bir diğer konu da Suriyelilerin vatandaşlık meselesi olmuştur. Türkiye'deki Suriyelilere vatandaşlık verilmesi ile ilgili çalışmalar 2017 yılından beri devam etmektedir. Konuyla ilgili benimsenen politikalar "nitelikli ve Türkiye'ye katkısı olanların" vatandaşlığa alınması yönünde olmuştur. Ancak hem buna ülke içinden gelen yoğun itiraz, hem sığınmacıların şu anki avantajlarını kaybetmek istememeleri hem de yeterince nitelikli Suriyelinin bulunmaması karşılaşılan belli başlı sorunlardır.

Suriyelilerin vatandaşlık meselesinin tartışılma durumu iki boyutludur. Birincisi genel kanıya göre vatandaşlığa karşı çıkılması, ikincisi ise ne kadarının vatandaşlık kazandığı veya kazanacağıdır. Türkiye'deki Suriyelilerin sayısı ve onlar için yapılan ekonomik harcamada olduğu gibi burada da açıklanan net bir bilgi yoktur. Ayrıca açıklanan sayılar uzun bir dönem aralığını kapsamaktadır. Örneğin bir açıklamaya göre Kasım 2017 tarihine kadar 38.000 Suriyeli, Türk vatandaşlığı almıştır. Sayılarla ilgili olarak en son 10 Aralık 2019 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, vatandaşlık almış Suriyeli sayısının 110.000 olduğunu açıklamıştır. İçişleri Bakanı da aynı sayıya işaret ederek 110.000 Suriyeliden 53.000'in yetişkin, 57.000'in ise çocuk olduğunu ifade etmiştir.

Halk nezdinde Suriyelilere vatandaşlık verilmesine karşı çıkılırken, kimi çalışma ve yapılan açıklamalarda ise vatandaşlık verilen Suriyelilerin sayısının az olduğu vurgulanmıştır. Özellikle Suriyelilerin göç hareketi, daha önceki kitlesel göçler sonucunda göçenlere verilen vatandaşlık sayıları ile karşılaştırıldığında, mevcut Suriyelilerin sadece % 3'ünden daha az bir kesimine vatandaşlık verildiği anlaşılmıştır. Bu durum, Türkiye'de daha önce var olmayan bir uygulama olarak kaşımıza çıkmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'nin uğramış olduğu göç hareketlerinin farklı dönemlerde farklı bölgelerden gelmiş olması ve uluslararası alanda meydana gelen gelişmeler, izlemiş olduğu göç politikalarının da dönemsel bazda değişmesine neden olmuştur. Türkiye, konum açısından Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve çeşitli Ortadoğu ülkelerinden farklı tarihlerde olmak üzere büyük kitlesel göçlere maruz kalmıştır. Bu göç hareketleri neticesinde hem içerde hem de dışarda yaşanan gelişmelere paralel olarak Türkiye'nin atmış olduğu göç politikası adımlarından birkaç tanesini şu şekilde sıralayabiliriz: Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Savaşları neticesinde nüfusta yaşanan azalmaya bağlı olarak cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan göçler yararlı bulunmuş ve bazı devletlerle (Bulgaristan, Yunanistan gibi) göç antlaşmaları yapılmıştır. Özellikle cumhuriyetin ilanından sonra Balkan göçlerine ilişkin olarak izlenen göç politikaları, "Türkiye'de bir ulus-devlet oluşturma çabalarının bir sonucu olarak milli bir kimliğin ve aidiyetin oluşturmaya yönelik"tir. Bunun haricinde; 1932 tarihli "Türkiye'deki Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun, 1934 tarihli İskân Kanunu, 1950 tarihli Pasaport Kanunu, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin kabul edilmesi, NATO'ya üyeliğe paralel olarak bölgesel politikaların değişikliği, 1980'de AB ile göçmen işçilerin hukuki durumuna ilişkin yapılan sözleşme, 1990'larda özellikle Irak ve İran'daki istikrarsızlıklar, 1994 tarihli yönetmelik, 2001'de AB ile Katılım Ortaklığı Eylem Planı'nın imzalanmış olması, 2003 tarihli Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, 2005'te İltica ve Göç Eylem Planı, 2006'da 1934 tarihli İskân Kanunu'nun yeniden düzenlenip yayımlanması, 2009'da AFAD'ın kurulması, 2012 yılından itibaren yukarıda açıklanan hukuki ve idari adımlar ve 2014'te AB ile imzalanan Geri Kabul Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi.

KAYNAKÇA

- Abadan, N. (1972). "Türkiye'nin Dış Göç Akımı ve Sosyal Hareketlilik". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 27, Sayı 4, <http://dergipark.gov.tr/ausbf/issue/3133/43520> (Erişim Tarihi: 23 Nisan 2019).
- Abadan, N. (2006). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2018). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ağır, O. ve M. Sezik (2015). "Suriye'den Türkiye'ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları". *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9, <http://acikerisim.ksu.edu.tr:8080/xmlui/handle/ksu/317> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).
- Akçadağ, E. (2012). "Yasadışı Göç ve Türkiye". *Yasadışı Göç ve Türkiye*, İstanbul: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Akgeyik, T. (2010). *Türkiye'den Az Gelişmiş Ülkelere Doğru Sermaye Göçü (Relokasyon)*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Akhtar, S. (2018). *Göç ve Kimlik: Kargaşa, Sağaltım ve Dönüşüm*. Sedef Ayhan (çev.). İstanbul: Sfenks Kitap.
- Aksoy, Z. (2012). "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 20, <http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt5/sayi20turkce.htm> (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2018).
- Aktaş, M. (2012). Arap Baharı ve Ortadoğu'da Demokrasi Sorunu. Aktaş, Murat (ed.), *Arap Baharı: Ortadoğu'da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli*. (7-76). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aktaş, M. ve S. Öztekin (2017). "Göç ve Mültecilik İle İlgili Kavram Karışıklığı". *Third Sarajevo International Conference*, Bosna Hersek-Saraybosna: International University of Sarajevo.
- Aktaş, M., F. B. Şengönül ve S. Öztekin (2017). "Küreselleşme Sürecinde Göç ve Vatandaşlık". *First Mediterranean International Conference On Social Science*, Sarajevo: University of Donja Gorica.

- Aktaş, M. (2018). “Türkiye’deki Suriyeliler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, Sayı 42, http://www.yyusbedergisi.com/dergiayrinti/turkiyedeki-suriyeliler-sorunlar-ve-cozum-onerileri_618 (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2019).
- Ankara Kalkınma Ajansı (2014). *Ankara Göç Analizi*. Ankara.
- Arı, K. (2010). *Büyük Mübadele: Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925)*. İstanbul: Tarih Vakıfları Yurt Yayınları.
- Arıdemir, H. ve A. Turhan (2013). “Arap Baharı Kapsamında Türkiye-Suriye İlişkilerinde Yaşanan Sürekliliğin Değerlendirilmesi”. *11. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi*. Calalabat-Kırgızistan: Calalabat İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi.
- Balcıoğlu, İ. (2007). *Sosyal ve Psikolojik Açından Göç*. İstanbul: Elit Kültür Yayınları.
- Bartram, D., M. V. Poros, ve P. Monforte (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*. İtir Ağabeyoğlu Tuncay (çev.). Ankara: Hece Yayınları.
- Başel, H. (2007). “Türkiye’de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Cilt 0, Sayı 53, <http://dergipark.gov.tr/iusskd/issue/898/10088> (Erişim Tarihi: 31 Aralık 2018).
- Biehl, K. (2012). Örnek Vaka Analizi: İstanbul. *Kentler ve Göç: Türkiye, İtalya, İspanya*. Ahmet İçduygu (drl.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bozbeyoğlu, E. (2015). “Mülteciler ve İnsan Hakları”. *Moment Dergi*, Cilt 2, Sayı 1, <http://dergipark.gov.tr/moment/issue/36262/409449> (Erişim Tarihi. 26 Şubat 2019).
- Bozkurt, K. (2018). “Suriye İç Savaşı: Savaşın Yarattığı Mültecilik Akınının Türkiye ve Avrupa Birliğine Yansımaları”. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 57-70.
- Bulur, S. (2018). “Suriyelilerin Karıştığı Suç Oranı Yüzde 1,46’Ya Düştü”, *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/suriyelilerin-karistigi-suc-orani-yuzde-1-46ya-dustu/1289461#> (Erişim Tarihi: 01 Nisan 2020).

- Bulut, Y., S. Akın, ve S. Karakaya (2016). Mülteci Sorununa Nasıl Bakıldığına İlişkin Bir İnceleme. Erdoğan, S., D. Ç. Yıldırım, ve A. Gedikli (ed.), *Uluslararası Yönetim, Ekonomi ve Politika Kongresi Bildiriler Kitabı*. (3016-3040). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Canpolat, H. ve H. O. Arıner (2012). “Küresel Göç ve Avrupa Birliği İle Türkiye’nin Göç Politikalarının Gelişimi”. The Black Sea International, Ankara: ORSAM.
- Canpolat, H. (2015). “Küresel Göç ve Türkiye’nin Göç Politikalarının Gelişimi”. *İdarecinin Sesi Dergisi*, Sayı 167, <http://www.tid.web.tr/idarecinin-sesi-dergisinin-167-sayisi-eylul--ekim-2015> (Erişim Tarihi: 23 Nisan 2019).
- Castles, S. ve M. J. Miller (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut (çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chambers, I. (2014). *Göç, Kültür, Kimlik*. İsmail Türkmen ve Mehmet Beşikçi (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Clark, B. (2008). *İki Kere Yabancı: Kitleli İnsan İhracı Modern Türkiye’yi ve Yunanistan’ı Nasıl Biçimlendirdi?* Müfide Pekin (çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çağlar, T. (2018). “Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve”. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 8, <http://dergipark.gov.tr/iisbf/issue/37674/413560> (Erişim Tarihi: 29 Kasım 2018).
- Çağlayan, S. (2006). “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 17, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/217328> (Erişim Tarihi: 27 Kasım 2018).
- Çağlayan, S. (2013). Göç Kavramı ve Kuramları. Güneş, Fatime (ed.), *Kent Sosyolojisi*. (84-115). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Çakı, A. (2018). *Geçmişten Bugüne Türkiye’nin Göç Politikası ve Suriyeli Göçmenler Bağlamında Göç Yönetişimi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi SBE.

- Çelik, F. (2007). “Türkiye’de İç Göçler: 1980-2000”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, Sayı 22, <http://dergipark.gov.tr/erusosbilder/issue/23755/253142> (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2018).
- Çelik, A. (2015). “Türkiye – Ab Geri Kabul Anlaşması”. *Konya Ticaret Odası*. <http://www.kto.org.tr/turkiye-ab-geri-kabul-anlasmasi-1245h.htm>(Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2019).
- Çiçekli, B. ve O. Ö. Demir (2013). *Türkiye Koridorunda Yasadışı Göçmenler*. Ankara: Karınca Yayınları.
- Dağdeler, C. (2018). Köyden Şehre Göç’ün Kadın Üzerindeki Etkileri. Korkmaz, Nuri (ed.), *Uluslararası Göç ve Kadın Sempozyumu Bildirileri*. (14-21). Bursa: Bursa Kültür A.Ş.
- Demirel, C. A. (2015). Türkiye’deki Suriyeliler: Statüler ve Hükümet Politikaları. *Göçler Ülkesi*. Lülüfer Körükmez ve İlkey Südaş (drl.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Demirhan, Y. ve S. Aslan (2015). “Türkiye’nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi”. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, <https://dergipark.org.tr/birtop/issue/29486/316343> (Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2019).
- Deniz, E. ve E. Özcan (2016). “Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme”. *İş ve Hayat*, Cilt 2, Sayı 4, <http://dergipark.gov.tr/isvehayat/issue/29036/310477> (Erişim Tarihi: 25 Kasım 2018).
- Develi, E. S. (2017). “21. Yüzyılda Göç Olgusu: Uluslararası Göç Teorilerinin Ekonomi Politigi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 22, 1343-1353.
- Dilek, B. S. (2018). *Suriyeli Göçü*. Ankara: Kripto Yayıncılık.
- Dinçer, O. B., V. Federici, vd. (2013). *Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye Sonu Gelmeyen Misafirlik*, Ankara: Brookings Enstitüsü ve Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.

- Dücan, E. (2016). “Türkiye’de İç Göçün Sosyo-Ekonomik Nedenlerinin Bölgesel Analizi”. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, <http://dergipark.gov.tr/Esad/issue/38969/456218> (Erişim Tarihi: 01 Ocak 2019).
- Düvell, F. (2013). *Turkey, the Syrian Refugee Crisis and the Changing Dynamics of Transit Migration*. University of Oxford Senior Researcher Centre on Migration. <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:EKF88oPVL90J:https://www.iemed.org/observatori/arees-danalisi/arxius-adjunts/anuari/iemed2013/Duvell%2520Turkey%2520Syrian%2520Refugees%2520EN.pdf+%&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr> (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2018).
- Düvell, F. (30 Eylül 2015), “The globalisation of migration control”, *Open Democracy*. <https://www.opendemocracy.net/franck-d%C3%BCvell/globalisation-of-migration-control> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).
- Düvell, F. (2016). *Syrian And Other Migration To Turkey – Exception Or The Norm? A Historical and International and Comparison*. İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi. <https://www.igamder.org/gorusler/syrian-and-other-migration-to-turkey-exception-or-the-norm-a-historical-and-international-and-comparison/> (Erişim Tarihi: 01 Ocak 2019).
- Edwards, A. (27 Ağustos 2015), “UNHCR Viewpoint: ‘Refugee’ or ‘Migrant’ – Which is Right?”, *UNHCR UN Refugee Agency*. <https://www.unhcr.org/news/latest/2016/7/55df0e556/unhcr-viewpoint-refugee-migrant-right.html> (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2019).
- Efe, K. (2018). “Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye’de Yaşanan Göçler ve Etkileri”. *Sosyal Bilimler Metinleri*, Cilt 2018, Sayı 1, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/468049> (Erişim Tarihi: 30 Nisan 2019).
- Ekici, S. ve G. Tuncel (2015). “Göç ve İnsan”. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9, <http://dergipark.gov.tr/birtop/issue/29486/316342> (Erişim Tarihi: 01 Ocak 2019).
- Erbaş, H. (2019). *Gidişlerden Kaçışlara Göç ve Göçmenler: Kuram, Yöntem ve Alan Yazıları*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

- Erdoğan, M. M. ve A. Kaya (drl.). (2015). *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2018a). *Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2018b). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ergül, C. (05 Aralık 2017), "Başbakan Yardımcısı Akdağ: Suriyeliler İçin Harcanan Toplam Maliyet 84 Milyar 880 Milyon Lira", *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/basbakan-yardimcisi-akdag-suriyeliler-icin-harcanan-toplam-maliyet-84-milyar-880-milyon-lira/990509>, (Erişim Tarihi. 09 Şubat 2020).
- Ermağan, İ. (2019). "Dünyada Göç Politikaları ve Yönetimi". *Dış Politika Dergisi*, Sayı 7, https://www.academia.edu/38731977/D%C3%9CNYADA_G%C3%96%C3%87_POL%C4%B0T%C4%B0KALARI_VE_Y%C3%96NET%C4%B0M%C4%B0 (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2019).
- Ertan, K. A. ve B. Ertan (2017). "Türkiye'nin Göç Politikası". *İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar*, Cilt 1, Sayı 2, <https://dergipark.org.tr/conress/issue/35835/401581> (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2019).
- Gönlübol, M. ve C. Sar (2013). *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Güçer, M., S. Karaca ve O. B. Dinçer (2013). *Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı: Suriyeli Mülteciler Alan Araştırması*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.
- Günay, E., D. Atılgan ve E. Serin (2017). "Dünya'da ve Türkiye'de Göç Yönetimi". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/issue/33603/372918> (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2019).
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2006). *Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması*. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tgyona/TGYONA_rapor.pdf (Erişim Tarihi: 01 Ocak 2019).

- Hammond, P. (2010). "Migration As A Theme In AP World History". *Slide Share*, <https://www.slideshare.net/pamela.hammond/migration-as-a-theme-in-history> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018).
- Hazan, J. C. (2012). Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçerisinde Yerinden Edilmiş Kişiler. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. S. Gülfer Ihlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner (drl.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hirschon, R. (drl.). (2007). *Ege'yi Geçerken: 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*. Müfide Pekin ve Ertuğrul Altınay (çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İçduygu, A. ve K. Kirişçi (ed.) (2009). *Land of Diverse Migrations: Challenges of Emigration And Immigration in Turkey*. İstanbul: Istanbul Bilgi University Press.
- İçduygu, A. ve K. Biehl (2012). Türkiye'ye Yönelik Göçün Değişen Yörüngesi. *Kentler ve Göç: Türkiye, İtalya, İspanya*. Ahmet İçduygu (drl.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İçduygu, A., S. Erder ve Ö. F. Gençkaya (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi. <https://mirekoc.ku.edu.tr/tr/yayinlar/raporlar-ve-politika-notlari/> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2019).
- İnan, C. E. (2016). "Türkiye'de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme". *Göç Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, <http://dergipark.gov.tr/gad/issue/43300/526452> (Erişim Tarihi: 23 Nisan 2019).
- İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (2019). *Türklerle Suriyeliler Arasındaki Gerilimin Nedenleri, Etkileri ve Çözümü*. İstanbul.
- Kara, M. A. (2017). *Göç Yazıları: Kuramdan Alana Türkiye'de Göç*. Ankara: Kırmızı Çatı Yayınları.
- Karaman, Z. T., N. T. Özmen, vd. (ed.), (2013). *Dış Göçler: İzmir'de Bulgaristan'dan Gelen Türk Soylu Yerleşik Göçmenler*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi.
- Karasu, M. A. (2016). "Şanlıurfa'da Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Kentle Uyum Sorunu". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*

Fakültesi, Cilt 21, Sayı 3, <http://dergipark.gov.tr/sduiibfd/issue/24697/261200>
(Erişim Tarihi: 29 Kasım 2018).

Karasu, M. A. (2018). “Türkiye’ye Yönelik Dış Göçler, Suriyeli Sığınmacı Göçü ve Etkileri”. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, <http://dergipark.gov.tr/paradoks/issue/36230/341341> (Erişim Tarihi: 08 Ocak 2019).

Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. Bahar Tırnakçı (çev.). İstanbul: Timaş Yayınları.

Kaya, E. (2007). *Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Türk Mültecileri: Vilayât-ı Şarkiyye ve Aydın Vilayeti Mültecileri*. Ankara: Ebabil Yayıncılık.

Kaya, A. ve F. Kentel (2008). *Belçika Türkleri: Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü Mü, Engel Mi?* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kaya, İ. ve E. Y. Eren (2015). *Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri*. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.

Kaya, A. (2015). Farklı Göç Türlerini Yaşayan Ülke: Türkiye. *Göçler Ülkesi*. Lülüfer Körükmez ve İlkay Südaş (drl.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kaya, M. (2017). *Türkiye’deki Suriyeliler: İç İç Geçişler ve Karşılaşmalar*. İstanbul: Hiperyayın.

Kaygalak, S. (2009). *Kentin Mültecileri: Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Kıran, A. (2012). Arap Baharı Gölgesinde Türkiye Suriye İlişkileri. Aktaş, Murat (ed.), *Arap Baharı: Ortadoğu’da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kıran, A. (2014). Suriye, Kürtler ve Barış. *Çatışma Çözümleri ve Barış*. Murat Aktaş (drl.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kırca, İ. T. (2017). *İnsan ve Mekân Yüzüyle Mübadele: 1923’ten Günümüze Zorunlu Göç*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

- Kirişçi, K. ve S. Karaca (2015). Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011’de Türkiye’ye Yönelen Kitlesele Mülteci Akınları. *Türkiye’nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*. M. Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya (drl.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Koramaz, T. K., Özdemir, Z. ve V. Dökmeci (hızl) (2017). *Türkiye’de Göç ve İllerin Demografik Ekonomik ve Fiziksel Dönüşümü*. İstanbul: Hiper yayın.
- Koyuncu, A. (2016). Nimet Mi? Külfet Mi? Türkiye’nin Suriyeli Sığınmacıları ve Göç Ekonomisi Üzerine Bir Derkenar. Esen, A., M. Duman, ve H. Alper (ed.), *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler*. (109-132). İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı.
- Kurtbaş, İ. ve H. Andiç (2016). “Göç Politikası Bağlamında Geçici Koruma Yönetmeliğine Eleştirel Bir Bakış”. *1. International Symposium On Migration & Culture*. Amasya: 01-03 Aralık 2016.
- Kurtoğlu, M. (2016). *Bu Eller Utandırmaz Adamı: Göçler, Mülteciler ve Suriye Savaşı*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Mathews, J. (2018). “Political Factors in Migration”, *Sciencing*. <https://sciencing.com/political-factors-migration-8212756.html> (Erişim Tarihi: 31 Aralık 2018).
- Mercan, M. H. (2012). *Suriye: Rejim ve Dış Politika*. İstanbul: Açılımkitap.
- Mevsim, H. ve M. Kutlay (ed.), (2013). *Tarihe Not Düşmek: 1989 Göçü Giriş*. Ankara: USAK Yayınları.
- McMeekin, N. E. (2013). Bulgaristan’ın Türklere Yönelik Politikası ve 1989 Büyük Göçü. Mevsim, H. ve M. Kutlay (ed.), *Tarihe Not Düşmek: 1989 Göçü Giriş*. Ankara: USAK Yayınları.
- Mülteciler Derneği (2020). *Türkiye’deki Suriyeli Sayısı*, https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyelisayisi/?gclid=CjwKCAiA57DBRAZEiWAZcfCxY7LYFPRe4z3imqPLhNIVkxSjEYheBFfeqQJdBqEcCx5nvBNeS2tLxoC3_AQAvD_BwE (Erişim Tarihi: 30 Aralık 2020).
- Nakanishi, H., İ. Sirkeci ve H. Cabbarlı (2008). *Sorunlu Bölgelerde Göç*. Ankara: Global Strateji Enstitüsü.

- Nas, Ç. (2015). “Türkiye-AB İlişkilerinde Geri Kabul ve Vize Serbestliği: Hareketliliğin Yönetimi”, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/622352> (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2019).
- Nohl, A. M., K. Schittenhelm vd. (ed.), (2011). *Göç ve Kültürel Sermaye: Türkiye, Almanya, Kanada ve Büyük Britanya’da Yüksek Vasıflı Göçmenler*. (11-50). Türkis Noyan (çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Orhan, Ö. ve Sabiha S. G. (2015). “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri”. *ORSAM Rapor No: 195*, Ankara: ORSAM ve TESEV.
- Öğün, T. (2004). *Unutulmuş Bir Göç Trajedisi: Vilayât-ı Şarkiyel Mültecileri (1915-1923)*. Ankara: Babil Yayıncılık.
- Öktem, M. S. (2018). *Uluslararası Göç Hukukunda Çocuklar ve Hukuki Statüleri*. İstanbul: Onikilevha Yayınları.
- Öner, N. A. Ş. (2015). Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*, Ihlamur-Öner, S. Gülfer ve Öner, N. A. Şirin (drl.). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Özdal, B. (2018). *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*. Bursa: Dora Yayınları.
- Özer, E. (2012). *Kimse Duymaz: Türkiye’de İnsan Ticareti Mağdurları Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Ayizi Yayınları.
- Özipek, B. B. ve F. Tanrıkulu (2020). *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Göç ve Suriyeli Sığınmacılar: Algılar, Olgular ve Gerçekler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özlem, K. (2008). “Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi2/sayi2pdf/ozlem_kader.pdf (Erişim Tarihi: 30 Nisan 2019).
- Özyakışır, D. (2013). *Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Öztekin, S. (2016). *Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye'nin Göç ve Sosyal İçerme Politikalarının Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.
- Sayın, Y., A. Usanmaz ve F. Aslangiri (2016). "Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği". *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 18, Cilt 31, <http://dergi.kmu.edu.tr/bilgi.aspx?ayrinti=66> (Erişim Tarihi: 08 Ocak 2019).
- Subaşı, N. (2008). Fransa'da Türkler: Din Eksenli Kimlik ve Bütünleşme Sorunları. *Entegrasyonun Ötesinde: Türkiye'den Fransa'ya Göç ve Göçmenlik Halleri*. Didem Danış ve Verda İrtiş (drl.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Standing, G. (2017). *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf*. Ergin Bulut (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şen, M. (2014). "Türkiye'deki İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi". *Çalışma ve Toplum*, Cilt 2014/1, Sayı 40, <http://calismatoplum.org/sayi40/sen.pdf> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018).
- Talan, S. (2019). "Suriyeliler İçin 40 Milyar Dolar Harcadık: Diğer Komşular Ne Yaptı?", *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/suriyeliler-icin-40-milyar-dolar-harcadik-diger-komsular-ne-yapti-233160h.htm> (Erişim Tarihi: 01 Nisan 2020).
- Taşçı, F. (2009). "Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç". *Kamu-İş*, Cilt 10, Sayı 4, <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1048.pdf> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018).
- Tatlılıoğlu, D. (2013). *Göç Sosyolojisi Açısından Hicret*. Sivas: Asistan Kitap Yayınları.
- Tekeli, İ. (2010). *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekin, U. (2007). "Avrupa'ya Göç ve Türkiye". *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 0, Sayı 37, <http://dergipark.gov.tr/iusiyasal/issue/599/6040> (Erişim Tarihi: 23 Nisan 2019).
- Tezcan, T. (2011). *Gebze: "Küçük Türkiye"nin Göç Serüveni*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Tunç, A. Ş. (2015). “Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye’deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme”. *Tesam Akademi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tesamakademi/article/view/5000131337/5000120305> (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2018).
- Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*. http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bf72778bd80c5.52678854 (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2018).
- Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c6fd16b0f7b31.39248988 (Erişim Tarihi: 22 Şubat 2019).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2018). *Göç ve Uyum Raporu*, https://www.tbmm.gov.tr/komision/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_uyum_raporu.pdf (Erişim Tarihi: 02 Aralık 2019).
- TÜRKSAM (2019). *TÜRKSAM Göç/Göçmen Bülteni*, <http://turksam.org/turksam-goc-gocmen-bulteni-15-ocak-2019> (Erişim Tarihi: 01 Nisan 2020).
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2015). *Avrupa’da Geçici Koruma Rejimi Örnekleri*, <https://ailevecalisma.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/indirilebilir-yayinlar/72-avrupa-da-gecici-koruma-rejimi-ornekleri-aralik-2015.pdf> (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2019).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (1934). *İskân Kanunu*, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf> (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2019).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (1994). *Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf> (Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (2003). *Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun*, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4817.pdf> (Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2019).

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (2014). *Geçici Koruma Yönetmeliği*, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf> (Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (2014). *Kabul ve Barınma Merkezleri İle Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik*, <https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.19614&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=kabul> (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (2016). *Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik*, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20168375.pdf> (Erişim Tarihi: 07 Şubat 2020).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (2016). *Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik*, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160426-1.htm> (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2019).
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2015). *İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı*, [http://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani\(2\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani(2).pdf) (Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2019).
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2017). *Göç Tarihi*, http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380 (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2019).
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2018). *Giriş-Çıkış*, <https://www.goc.gov.tr/giris-cikis> (Erişim Tarihi: 09 Ağustos 2019).
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). *Genel Müdürlük*, <https://www.goc.gov.tr/genel-mudurlugun-gorevleri> (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019).
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). *Merkezler*, <https://www.goc.gov.tr/geri-gonderme-merkezleri33> (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019).

- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). *Göç Kurulu*, <https://www.goc.gov.tr/goc-kurulu> (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2019).
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). *Hakkımızda*, <https://www.goc.gov.tr/hakkimizda> (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2019).
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). *Teşkilat Şeması*, <https://www.goc.gov.tr/teskilat-semasi> (Erişim Tarihi: 27 Aralık 2019).
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2020). *Geçici Korumamız Altındaki Suriyeliler*, <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler> (Erişim Tarihi: 30 Aralık 2020).
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2021). *Geçici Koruma*, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim Tarihi: 7 Ocak 2021).
- T. C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2018). *Barınma Merkezlerinde Son Durum*, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/2374/files/15_10_2018_Suriye_GB_M_Bilgi_Notu_1.pdf (Erişim Tarihi:22 Eylül 2019).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014). *Göç: Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara.
- T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu (2018). *Türkiye'deki Suriyeliler Özel Rapor*. Ankara.
- T.C. Mevzuat Bilgi Sistemi (1950). *Pasaport Kanunu*, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5682.pdf> (Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2019).
- T.C. Mevzuat Bilgi Sistemi (1980). *Göçmen İşçinin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun*, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc063/kanuntbmmc063/kanuntbmmc06302257.pdf (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2019).
- T.C. Mevzuat Bilgi Sistemi (2006). *İskân Kanunu*, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5543.pdf> (Erişim Tarihi: 06 Mart 2019).
- T.C. Mevzuat Bilgi Sistemi (2009). *Türk Vatandaşlığı Kanunu*, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5901&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 03 Mayıs 2020).

- T.C. Mevzuat Bilgi Sistemi (2013). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf> (Erişim Tarihi: 04 Aralık 2018).
- T.C. Mevzuat Bilgi Sistemi (2016). *Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik*, (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2019).
- T.C. Mevzuat Bilgi Sistemi (2016). *Uluslararası İşgücü Kanunu*, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6735.pdf> (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2019).
- Uluslararası Göç Örgütü (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*, Çiçekli, Bülent (ed.), Littera Çeviri ve Dil Hizmetleri Dnş. Ltd. Şti. (çev.). http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf (Erişim Tarihi: 03 Kasım 2018).
- Yıldız, İ. (2018). *Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası*. Ankara: Kırmızı Çatı Yayınları.
- Yönlü, K. Y. (2018). *Göç Sosyolojisi: Batı Eksenli Dünya Düzeni ve Türkiye'ye Gelen Dış Göç Dinamiği*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Zaim, S. (2005). "IV. Oturum Değerlendirmesi: Hukuki Açıdan Göç, Mülteci ve İltica Uygulamaları". *Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul: 8-11 Aralık 2005.
- Zengin, G. (2013). *Kavga: Arap Baharı'nda Türk Dış Politikası 2010-2013*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Zhanadilova, A. "Farklı Kuramlar Çerçevesinde Uluslararası Göç Sorunu". *Muhakeme Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, <https://dergipark.org.tr/muhakeme> (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2019).
- Wainer, A. (2011). "Development and Migration In Rural Mexsico". *Briefing Paper*, Washington: Bread for the World Institute.
- Wester, J. C. (Ağustos 2017). "Root Causes of Migration". *People of God*, <https://archdiosf.org/documents/2017/12/1708RootCausesofMigration.pdf> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018).

ÖZGEÇMİŞ

Mahmut ÇÖKMEZ 23.02.1990 tarihinde Şanlıurfa ili Suruç ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Suruç'ta tamamladı. 2015 yılında Muş Alparslan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünden mezun oldu. Haziran 2016 - Mart 2017 arası dönemde Şanlıurfa Suruç'ta Özkılıçlar İnşaat Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi'nde Önmuhasebeci olarak çalıştı. 2017 yılında Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans'a başladı. İlgili programda "Türkiye'nin Göçmen Politikası ve Suriyeli Sığınmacılar" adlı teziyle Yüksek Lisans öğrenimini tamamladı. Ayrıca Mart 2020 – Ocak 2021 arası dönemde Şanlıurfa'da Hedef Çağrı Merkezi ve Telekomünikasyon adlı şirkette Çağrı Merkezi Müşteri Temsilcisi olarak çalıştı.